

REGIONÁLNÍ ROZVOJ MEZI TEORIÍ A PRAXÍ

1/2014

Vážení čtenáři, příznivci regionálního rozvoje,

jsme na prahu třetího ročníku vydávání časopisu Regionální rozvoj mezi teorií a prací a s radostí musíme konstatovat, že náš časopis postupně přerůstá naše české prostory a poznenáhlu se začíná šířit do blízkého zahraničí, a to nejen okruhem svých čtenářů, ale i přispěvatelů. Můžeme tak nejen konfrontovat poznatky naší teorie s praxí, ale i s poznatky našich kolegů na Slovensku, což je jistě přínosné pro všechny zúčastněné strany.

Toto vydání přináší pět původních recenzovaných příspěvků, z nichž tři jsou od zahraničních – slovenských autorů. Protože toto číslo je, jako jediné z letošních čísel, tematicky nespécifikované jsou příspěvky tematicky široce rozloženy od problematiky územního plánování, přes specifickou oblast bydlení ve venkovském prostoru až po otázky rozvoje kreativity jako cesty k zvyšování regionální zaměstnanosti, vybrané způsoby a metody měření a hodnocení regionálních disparit a komparaci regionálního rozvoje v zemích vysegrádské čtyřky.

Jak jsem již naznačila výše, letos nás čekají ještě dvě čísla našeho časopisu. Již víceméně tradiční „mimořádné“ (letní) číslo ke konferenci Regionální rozvoj mezi teorií a prací bude letos zaměřeno na téma Regionální politika na prahu nového programovacího období (konference se uskuteční v Pardubicích ve čtvrtek 29. května). Podzimní číslo, které bude zaměřené na otázky proměny městské zeleně, bude vztaženo ke stejnojmenné konferenci, která se uskuteční v Hradci Králové 2. – 3. října. Bližší informace o obou konferencích a další zajímavé aktuality najdete v sekci Odborná sdělení.

Za redakční radu Vám přeji inspirativní čtení a těším se na setkání s Vámi na některé z „regionalistických“ konferencí.

Vladimíra Šilhánková

HODNOCENÍ ÚZEMNÍCH PLÁNŮ Z POHLEDU UDRŽITELNÉHO ROZVOJE (VURÚ) A DOPADŮ NA ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ (SEA)

EVALUATION OF REGIONAL PLANS FROM THE PERSPECTIVE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND IMPACTS ON THE ENVIRONMENT

Bc. Marie Černohousová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 84 532 10 Pardubice
m.cernohousova@seznam.cz

Klíčová slova:

udržitelný rozvoj, územní plánování, územní plán, vyhodnocení udržitelného rozvoje území, Králíky

Keywords:

sustainable development, town and country planning, local plan, sustainable development impact assessment, Králíky

Abstrakt:

Tento článek se zaměřuje na územní plánování a s ním úzce spjaté procesy, zásady a nařízení při tvorbě územních plánů. Cílem je prozkoumat postupy, při nichž dochází k posuzování dopadů územních plánů na trvale udržitelný rozvoj a životní prostředí. Ve výsledku pak dojde ke zhodnocení dodržování těchto postupů u konkrétního územního plánu.

3

Abstract:

This article focuses on the development of regional planning and closely related processes, policies and regulations. The aim is to analyse the processes involved in evaluating the impact on regional plans for sustainable development and environment. In conclusion, compliance of the processes in a specific regional plan is assessed.

Úvod

Tématem tohoto článku je Hodnocení územních plánů z pohledu udržitelného rozvoje (VURÚ) a dopadů na životní prostředí (SEA).

V České republice je proces územního plánování ve stavu neustálého rozvoje a zdokonalování. Je to dáno především tím, jak dochází k rozvoji životního komfortu a zvyšování kvality života obyvatelstva, které je především v oblastech výstavby. Jak se můžeme v různých publikacích dočíst, je třeba dbát na to, aby nedocházelo k narušení či v mnoha případech devastaci samotného životního prostředí pro příští generace. Toto vše můžeme najít právě v pojmu trvale udržitelného rozvoje, který má za úkol snižovat někdy i úplně eliminovat hrozby spojené právě s rozvojem životních a společenských potřeb obyvatelstva.

Hlavním úkolem tohoto článku je seznámit se s hodnocením jednotlivých faktorů a to hlavně z hlediska ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje území. Následující hodnocení, jsou buď součástí Územního plánu, anebo byla pro tyto účely samostatně vytvořena.

Cílem pak je odpovědět na následující otázky:

Je nastavený systém hodnocení územního plánu z hlediska trvale udržitelného rozvoje a dopadů na životní prostředí plně funkční? Či nedochází v něm k překrývání některých typů hodnocení a opomíjení některých aspektů života?

Jaké by se měly provést metodologické změny ve tvorbě VURÚ a SEA, případně v jejich vazbách tak, aby byl systém plnohodnotně funkční?

1. Charakteristika územního plánu města Králíky

Pro hodnocení jednotlivých dopadů na vybrané území z pohledu VURÚ A SEA bylo zvoleno město Králíky. Toto město se zhruba 4453¹ obyvatel se nachází v severovýchodní části Pardubického kraje, ze severní strany je obklopeno hranicí s Polskou republikou a také leží na pomezí krajů Pardubického a Olomouckého.

Z pohledu Politiky územního rozvoje spadá město do oblasti SOB3 Jeseníky - Králický Sněžník². V této oblasti jsou politikou územního rozvoje stanoveny níže uvedené kroky [2]:

- identifikovat hlavní póly a střediska ekonomického rozvoje oblasti a vytvářet zde územní podmínky pro zkvalitnění a rozvoj dopravní a technické infrastruktury, bydlení a občanského vybavení,
- vytvářet územní podmínky pro zlepšení dopravní dostupnosti území a příhraničních dopravních tahů,
- vytvářet územní podmínky pro rozvoj systému pěších a cyklistických tras a propojení systému se sousedním Polskem,
- vytvářet územní podmínky pro rozvoj rekreace a cestovního ruchu, dřevozpracujícího průmyslu a ekologického zemědělství, zejména vymezením vhodných území pro tyto aktivity,

¹ Údaj Český statistický úřad, Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012, dostupný on-line: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf)

² Oblast SOB3 pokrývá oblasti ORP Jeseník, Králíky, Rýmařov, Šumperk, Krnov a Bruntál. V této oblasti se projevují problémy z hlediska udržitelného rozvoje území, tj. významné rozdíly v územních podmínkách pro příznivé ŽP, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území, které svým významem přesahují území kraje. Zdroj:

http://portalup.glips.eu/ZUR/Aktualizace_zasad_uzemniho_rozvoje_Olomouckeho_kraje/vyhodnoceni_vlivu_na_udrzitelny_rozvoj_uzemi/pr07b.pdf

- vytvářet územní podmínky pro zemědělskou výrobu podhorského a horského charakteru, zejména vymezením vhodných území pro zatravňování a pastvinářství,
- prověřit možnosti využití rekreačního potenciálu horských masivů Jeseníku a Králického Sněžníku,
- řešit územní souvislosti napojení Jeseníků směrem na Ostravu.

2. Vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území

Vyhodnocení vlivů se věnuje kapitola 8 ÚP, posouzení bylo provedeno pouze pro oblasti, které zasahují a jsou součástí Ptačí oblasti Králický Sněžník. Týká se to katastrálních území Dolní a Horní Lipka, Heřmanice, Červený Potok a Dolní Hedeč. Součástí tohoto šetření jsou i informace o tom, jak bylo respektován postoj k vyhodnocení vlivu na životní prostředí. V příloze B této práce je seznam sledovaných jevů a jejich vztah s územním plánem

Vyhodnocení přínosu územního plánu k naplnění priorit územního plánování[2].

Oblast Králické kotliny je podle Programu rozvoje Pardubického kraje jedním ze šesti mikroregionů Pardubického kraje se ztíženými podmínkami pro trvale udržitelný ekonomický rozvoj a vyžaduje soustředěnou podporu ze strany kraje. Z hlediska celkové koncepce rozvoje Pardubického kraje jsou Králíky chápány jako rekreační a turistické sídlo nadmístního významu. V současné době výrazně převažuje v řešeném území ochrana přírodních hodnot. Z tohoto důvodu je v návrhu územního plánu kladen důraz na zajištění zbývajících dvou složek trvale udržitelného rozvoje území, tzn. hospodářský rozvoj a s tím spojené udržení sociální soudržnosti[2].

Podrobnější rozbor udržitelného rozvoje území je součástí územně analytických podkladů města Králíky³. Jsou zde zpracovány jednotlivé SWOT analýzy pro zhruba 10 oblastí. Jedná se

o horninové prostředí a geologie, vodní režim, hygiena životního prostředí, ochrana přírody a krajiny, zemědělský půdní fond a pozemky určené k plnění funkcí lesa, veřejná dopravní a technická infrastruktura, sociodemografické podmínky, bydlení, rekreace a hospodářské podmínky. Součástí každé analýzy je klasické shrnutí všech silných, slabých stránek daného území a také příležitosti a hrozby v každé dané oblasti posuzování.

Následující tabulky, které jsou také součástí ÚAP, obsahují vyhodnocení vyváženosti pro jednotlivé pilíře trvale udržitelného rozvoje. Hodnota 0 vyjadřuje zápor (např. že se v dané

³ Zpracovatel aktualizace ÚAP je firma EKOTOXA s.r.o. – Ing. Kamil Plaček. Územně analytické podklady se zpracovávají podle zákona č. 183/2006 Sb. (Stavební zákon) a jeho prováděcí vyhlášky č. 500/2006 Sb. (O územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti). ÚAP jsou v těchto ustanoveních nově vymezeným druhem územně plánovacích podkladů, které mají zjišťovat a vyhodnocovat stav a vývoj území a být jedním z podkladů pro pořizování politiky územního rozvoje, územně plánovací dokumentace, jejích změn a pro rozhodování v území. Úkolem ÚAP je zjistit a vyhodnotit hodnoty území, limity využití území, záměry na provedení změn v území a problémy, které mají být řešeny v ÚPD a na jejich základě vypracovat rozbor udržitelného rozvoje území[3].

oblasti nenachází) a hodnota 1 kladné hodnocení daného indikátoru. Celkové hodnocení pak vyjadřuje stav územních podmínek v daném pilíři (Plus – kladný, Mínus – záporný)

- **Vlivy na ŽP**

Tabulka 1: *Hodnocení vyváženosti - Ekologický pilíř*

INDIKÁTOR	PILÍŘ - EKOLOGICKÝ
Začlenění obce v chráněné krajinné oblasti	0
Existence zvláště chráněného území nad 10 ha	0
Existence NATURA 2000 – Evropsky významná lokalita	1
Existence NATURA 2000 – Ptačí oblast	1
Existence přírodních parků	1
Podíl lesů z celkové rozlohy obce	0
Koeficient ekologické stability	1
Znečištění ovzduší ročním překročením limitů oxidů dusíku (NOX)	1
Indikace překročení cílového imisního limitu (TV) pro ochranu lidského zdraví, bez zahrnutí přízemního ozonu (O3)	0
Celkové zhodnocení	PLUS

Zdroj: ÚAP[3]

Z územního plánu byly vyjmuty oblasti s negativním vlivem na Ptačí oblast Králický Sněžník. V obcích, se zhoršenou technickou infrastrukturou (odvod a čištění odpadních vod, plynofikace) dojde k nápravě a tím i ke zlepšení dopadů na životní prostředí.

- **Vlivy na hospodářský vývoj**

Tabulka 2: Hodnocení vyváženosti - Ekonomický pilíř

INDIKÁTOR	PILÍŘ - EKONOMICKÝ
Počet dokončených bytů v letech 2009 -2011 v přepočtu na 1000 obyvatel.	0
Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva	0
Obsazená pracovní místa na 100 ekonomicky aktivních	0
Počet dosažitelných uchazečů na 1 volné pracovní místo	0
Počet ekonomických subjektů celkem na 1000 obyvatel v roce 2011	1
Počet ekonomických subjektů s 25 a více zaměstnanců na 1000 obyvatel v roce 2011	1
Podíl obyvatel v trvale obydlených bytech s plynem zavedeným do bytu	1
Podíl obyvatel v trvale obydlených bytech napojených na kanalizaci	1
Počet obyvatel k 31.12.2011	1
Index kupní síly v přepočtu na jednoho obyvatele	0
Celkové zhodnocení	PLUS

Zdroj: ÚAP[3]

Územní plán vytváří lepší podmínky v oblasti cestovního ruchu a zpracování dřeva.

- **Vliv na sociální soudržnost společenství obyvatel**

Tabulka 3: Hodnocení vyváženosti - Sociální pilíř

INDIKÁTOR	PILÍŘ - SOCIÁLNÍ
Index vývoje počtu obyvatel 2011/2001	0
Index stáří obyvatel – podíl obyvatele nad 65 let a dětí do 14 let v roce 2011	1
Průměrný věk	1
Podíl osob starších 14 let s dokončeným	0

vysokoškolským vzděláním v roce 2011	
Míra registrované nezaměstnanosti k 31.12.2011	0
Celkový přírůstek za rok 2011 na 1000 obyvatel	0
Denní obyvatelstvo bydlících v obci – podíl obyvatel nevyjíždějících za prací a do škol obce v roce 2011	1
Existence kulturní, sportovní, zdravotní vybavenosti a vybavenosti předškolním zařízení a základní školou v přepočtu na 1000 obyvatel.	1
Celkové zhodnocení	PLUS

Zdroj: ÚAP[3]

Akceptace současných ploch a zařízení k tomuto určených, nové plochy navrhovány nejsou a to z důvodu malého počtu zastavitelných ploch.

3. Výsledky hodnocení vlivu ÚP na lokality soustavy Natura 2000

Posouzení a zhodnocení ÚP obce Králíky provedla, na základě zadání městem Králíky, Mgr. Jana Černá v červenci 2007 a je součástí přílohy č.1 ÚP. Šetření se provádělo na předem určených lokalitách, tyto místa si vytipovalo samo město. Jedná se o lokality určené k rekreaci (cca 11 míst - značeno Ri) v Heřmanicích a Horní Lipce a zhruba 31 pozemků na Červeném Potoce, Dolní Hedeči, Heřmanicích, Dolní a Horní Lipce. Charakteristika těchto oblastí je součástí přílohy A této práce. My si některé údaje z jejího šetření blíže přiblížíme právě v této kapitole.

Předmětem zkoumání byl především Chrástal polní a jeho biotop⁴ vázaný k Ptačí oblasti Králický Sněžník. Terénní šetření bylo zaměřeno na výskyt předmětů ochrany na lokalitách, tj. na[2]:

- osídlení hodnocených lokalit a jejich bezprostředního okolí chrástalem polním,
 - Lokality byly navštíveny ve večerních a nočních hodinách, kdy se nejčastěji ozývají tokajícím samci hlasitým voláním. Byla použita nahrávka hlasu tokajícího samce k vyprovokování přítomných, ale v tu chvíli se neozývajících samců. Poslechem byla zjišťována přítomnost/nepřítomnost volajících samců na lokalitě a v jejím bezprostředním okolí.

⁴ Soubor veškerých biotických (živých) a abiotických (neživých) činitelů, které vytvářejí životní prostředí určitého organismu nebo organismů. Pojem biotop se vždy vztahuje ke konkrétnímu druhu či společenstvu. Zdroj: Příroda.cz, dostupná on-line: <http://www.priroda.cz/slovník.php?detail=118>

- ověření vhodnosti lokalit coby hnízdního biotopu chřástala polního.
 - Byl proveden zevrubný biologický průzkum lokalit s cílem klasifikovat míru vhodnosti přítomných biotopů pro hnízdění chřástala polního. Biotopy byly rozděleny na biotopy preferované, přijatelné a nevhodné.

Z výsledků tohoto šetření vyplývá, že na předem určených lokalitách určených k zalesnění nebyla přítomnost volajícího samce Chřástala polního zaznamenána. Pouze na dvou místech, ve vzdálenosti cca 450 metrů od daných lokalit, byl tento samec zaznamenán. Co se týká jeho biotopů tak byl z větší části na všech lokalitách shledán jako přijatelný, to znamená, že pokud by byly záměry ÚP realizovány, došlo by k poškození těchto biotopů. Dále zde bylo určeno zhruba 16 pozemků, kde jsou vlivy na výskyt biotopů a případně samce Chřástala polního pravděpodobné,

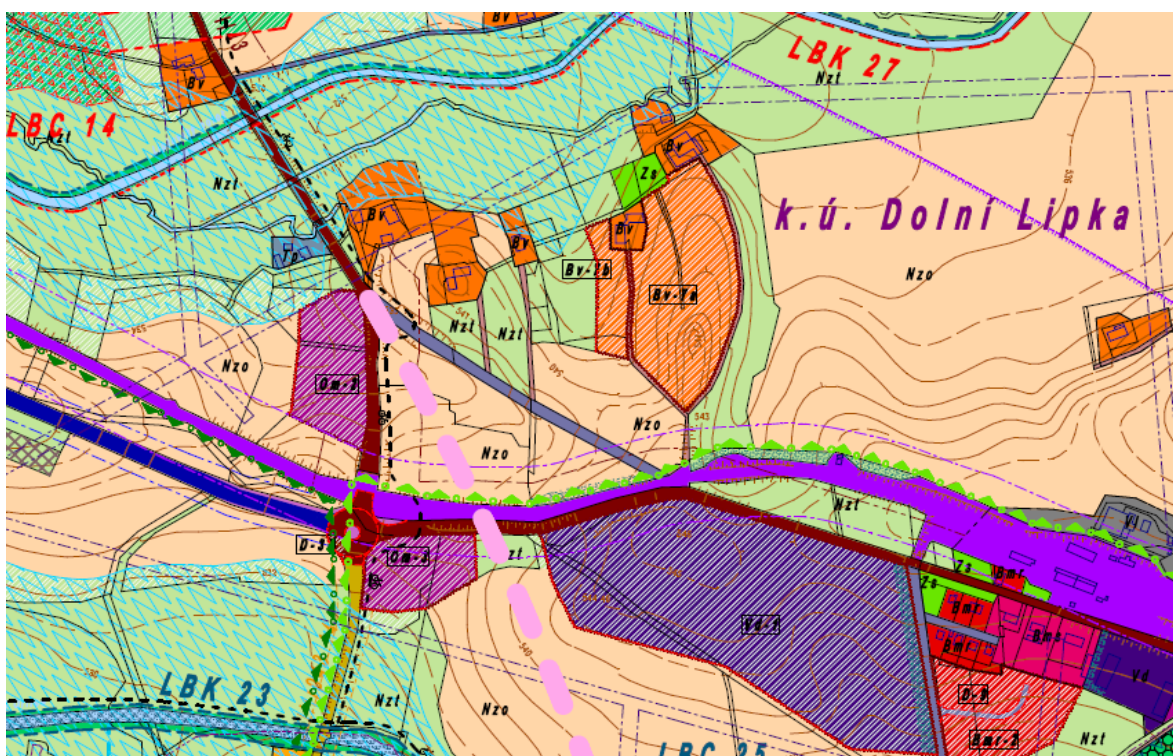
Také byly mapovány lokality určené k rekreaci., kde se také přímo výskyt samce nepotvrdil. Opět zde byly určeny oblasti, konkrétně Ri-10 a Ri-12, kde je preferovaný biotop. V případě Ri-10 se jedná o pastvinu s prameništěm, tato louka je významná i z botanického hlediska. U Ri-12 se jedná o nepravděpodobně sečenou louku s mokřadní vegetací, porostem vrb a dalších dřevin vázaných na vodu.

Z šetření bylo také vydáno upozornění, na části parcel 789/2, 755/1 a 755/5, kde se zalesnění nedoporučuje z důvodu botanicky a krajinářsky významné lokality.

3. Aplikace metodiky Čákové na ÚP Králíky

Ve svém ÚP navrhuje město Králíky více jak 150 změn v daném katastrálním území. Jedná se jak o změny zahrnující novou výstavbu, tak i o změny počítající pouze s přestavbou daného území a tím změnou stávajícího funkčního využití. Jak již bylo řečeno, součástí řešení tohoto územního plánu je celkem 8 katastrálních území. Jedná se o Dolní Boříkovice, Dolní Lipku, Prostřední Lipku, Horní Lipku, Heřmanice, Červený Potok, Dolní Hedeč a Králíky. Z důvodu velkého množství těchto navrhovaných změn a rozsahu této práce, si danou metodiku aplikujeme pouze na některé změny týkající se katastrálního území Dolní Lipka. Na následujícím obrázku a tabulce je poloha a soupis dále řešených změn.

Obrázek 1: K. ú. Dolní Lipka - rozvržení ploch

Zdroj: Dokumenty – Územní plán[2]

Tabulka 4: Řešené změny v území

10

Bv -7a, Bv -7b	orná půda, trvalý travní porost	bydlení venkovského typu
Bv -8	orná půda, zbořeniště	bydlení venkovského typu
Bmr- 2	trvalé travní porosty	bydlení městského typu rodinné
Om -1	trvalé travní porosty, zahrada, orná půda	občanské vybavení –malá a střední komerční zařízení
Om -2	orná půda	občanské vybavení –malá a střední komerční zařízení
Om -3	orná půda , trvalé travní porosty	občanské vybavení –malá a střední komerční zařízení
Vd -1	orná půda	výroba a skladování – drobná a řemeslná výroba
Vz -3	trvalé travní porosty	výroba a skladování – zemědělská výroba

D -9	trvalé travní porosty	dopravní infrastruktura – silniční
D -10	orná půda	dopravní infrastruktura – silniční
D -11	ostatní plochy	dopravní infrastruktura – silniční
D -35	orná půda	dopravní infrastruktura – silniční

Zdroj: Územní plán města Králíky[2]

3.1. Zhodnocení vybraných změn z ÚP

Pro katastrální území Dolní Lipka je v územním plánu navrženo celkem 12 změn. V následující části provedeme zhodnocení těchto změn z hlediska trvale udržitelného rozvoje. K posouzení použijeme jednoduchou metodiku Čápové.

Hodnocení spočívá v tom, že se u každé problémové oblasti, popřípadě navrhované změny, provede posouzení na 5-ti stupňové škále (-2 až +2) u každého z pilířů. Následně se provedou součty

u každého z těchto pilířů a vyhodnotí se celkové součty, totiž zda se jedná o výrazně udržitelnou změnu, mírně udržitelnou změnu, neutrální změnu, mírně neudržitelnou změnu či výrazně neudržitelnou změnu daného území.

- **Změna Bv 7a a Bv 7b**

Město navrhuje současně nezastavěné území použít na bydlení venkovského typu (cca 7 rodinných domů). Spolu s výstavbou je potřeba izolovat území od železniční trati a to pomocí pásu zeleně. Lokalita je přístupná ze současných účelových komunikací, je i možnost napojení na vodovodní a elektrické vedení. S plynifikací se počítá do budoucna. Odvod a čištění odpadních vod s DOČV s výpustí do Lipkovského potoka.

Tabulka 5: Zhodnocení změny Bv 7a a Bv 7b

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	+1	+1	+2
Sociální pilíř	0	+2	+1
Územní pilíř	0	-1	-1
Součet	0	+1	+2
Zhodnocení	Jedná se o mírně udržitelnou změnu.		

- **Změna Bv -8**

V současnosti také nezastavěné území, které také počítá s výstavbou bydlení (jeden rodinný dům). Lokalita dopravně a elektricky dostupná, voda pouze z vlastního zdroje, s plynofikací se nepočítá. Odvod a čištění odpadních vod s DOČV s výpustí do Lipkovského potoka.

Tabulka 6: Zhodnocení změny Bv-8

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	+1	+1	+2
Sociální pilíř	0	+1	+1
Územní pilíř	-1	-1	-2
Součet	0	0	0
Zhodnocení	Jedná se o neutrální změnu.		

- **Změna Bmr -2**

12

Jedná se o výstavbu nové bytové zástavby (9 rodinných domů), současně dojde i k vybudování dopravní komunikace v této lokalitě. Napojení na vodovodní a elektrické vedení, odpady řešeny místní ČOV, počítá se s plynofikací oblasti.

Tabulka 7: Zhodnocení změny Bmr -2

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	+1	+2	+3
Sociální pilíř	+1	+2	+3
Územní pilíř	0	-1	-1
Součet	+2	+2	+4
Zhodnocení	Jedná se o mírně udržitelnou změnu.		

- **Změna Om -1**

Plocha, kde se počítá s vybudováním malého a středního komerčního zařízení (výstavba zařízení občanského vybavení u hraničního přechodu s Polskou republikou, vhodná je zejména výstavba objektů maloobchodu a objektů pro veřejné stravování). Podmínkou je, že nesmí dojít k porušení ochrany zdraví a musí být dodrženy limity hluku. Ostatní dopravní dostupnost je stejná jako v předešlém případě.

Tabulka 8: Zhodnocení změny Om -1

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	-1	+1	0
Sociální pilíř	-1	+1	0
Územní pilíř	0	-1	-1
Součet	-2	0	-2
Zhodnocení	Jedná se o mírně neudržitelnou změnu.		

- **Změna Om -2**

Charakteristika stejná jako v případě Om -1. Jedná se výstavbu zařízení občanského vybavení v prostoru mezi hraničním přechodem a křižovatkou státních silnic, doporučována je výstavba zejména komerčních objektů (maloobchod i velkoobchod), zařízení nabízející služby motoristům, apod.

13

Tabulka 9: Zhodnocení změny Om -2

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	-1	+1	0
Sociální pilíř	-1	+1	0
Územní pilíř	0	-2	-2
Součet	-2	-1	-3
Zhodnocení	Jedná se o mírně neudržitelnou změnu.		

- **Změna Om -3**

Viz. Om -1 a Om -2. Zde se jedná o výstavbu zařízení občanského vybavení v prostoru u křižovatky státních silnic, doporučována je výstavba zejména komerčních objektů maloobchod i velkoobchod), zařízení nabízející služby motoristům, apod.

Tabulka 10: Zhodnocení změny Om -3

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	-1	-2	-3
Ekonomický pilíř	0	+1	+1
Sociální pilíř	-1	+1	0
Územní pilíř	-1	-2	-3
Součet	-3	-2	-5
Zhodnocení	Jedná se o mírně neudržitelnou změnu		

- **Změna Vd -1**

Vybudování výrobního a skladovacího zázemí pro drobnou a řemeslnou výrobu (výstavba provozoven výrobních služeb (truhlářství, zámečnictví, sklenářství, tesařství, apod.)u silnice I. třídy na západním okraji současně zastavěného území Dolní Lipky). Při výstavbě je třeba dbát na architektonické řešení objektu a brát ohled na sousední obytnou zástavbu. Dopravně dostupná z místní komunikace, vybudování dopravního spojení jednotlivých objektů. Vlastní DČOV s vypouštěním do Tiché Orlice.

Tabulka 11: Zhodnocení změny Vd -1

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	0	+2	+2
Sociální pilíř	0	+1	+1
Územní pilíř	0	-2	-2
Součet	0	0	0
Zhodnocení	Jedná se o neutrální změnu.		

- **Změna Vz -3**

Vybudování výrobního a skladovacího zázemí pro zemědělskou výrobu na stávajícím travním porostu (rozšíření ploch zemědělské výroby u stávajícího areálu společnosti ZESPO s.r.o.). Dopravně přístupná, zásobování vodou z vlastních zdrojů, vlastní DČOV a je zde počítáno s plynifikací.

Tabulka 12: *Zhodnocení změny Vz -3*

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	-1	-1	-2
Ekonomický pilíř	+1	+1	+2
Sociální pilíř	+1	+1	+2
Územní pilíř	-1	-1	-2
Součet	0	0	0
Zhodnocení	Jedná se o neutrální změnu.		

- **Změna D -9**

Jedná se o výstavbu nové místní komunikace sloužící propojení jednotlivých stavebních parcel v lokalitě Bmr -2.

Tabulka 13: Zhodnocení změny D -9

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	+1	+2	+3
Sociální pilíř	+1	+2	+3
Územní pilíř	0	-1	-1
Součet	+2	+2	+4
Zhodnocení	Jedná se o mírně udržitelnou změnu.		

- **Změna D -10**

Jde o výstavbu účelové komunikace, z důvodu zpřístupnění bývalého hřbitova.

16

Tabulka 14: Zhodnocení změny D -10

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	0	+1	+1
Sociální pilíř	0	+1	+1
Územní pilíř	0	-1	-1
Součet	0	0	0
Zhodnocení	Jedná se o neutrální změnu.		

- **Změna D -11**

Jedná se zlepšení dopravního spojení rozvojové plochy Bv -8 a jejích staveb podél státní hranice.

Tabulka 15: Zhodnocení změny D -11

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	0	-1	-1
Ekonomický pilíř	+1	+1	+2
Sociální pilíř	0	+1	+1
Územní pilíř	-1	-1	-2
Součet	0	0	0
Zhodnocení	Jedná se o neutrální změnu.		

- **Změna D -35**

Zlepšení dopravní a bezpečnostní situace výstavbou kruhového objezdu na silnici I/43 v Dolní Lipce.

Tabulka 16: Zhodnocení změny D -35

	CELKOVÝ STAV ÚZEMÍ	V MÍSTĚ REALIZACE	SOUČET
Ekologický pilíř	-1	-1	-2
Ekonomický pilíř	+1	+2	+3
Sociální pilíř	+1	+2	+3
Územní pilíř	-1	-1	-2
Součet	0	+2	+2
Zhodnocení	Jedná se o mírně udržitelnou změnu.		

3.2. Celkové zhodnocení vybraných změn z ÚP

V následující tabulce je shrnuto hodnocení předešlých šetření.

Tabulka 17: Celkové zhodnocení vybraných změn

KÓD ZMĚNY	HODNOCENÍ
Om -1, Om -2, Om -3,	Mírně neudržitelná změna
Bv -8, Vd -1, Vz -3, D -10, D-11	Neutrální změna
Bv 7a a Bv 7b, Bmr -2, D -9, D-35	Mírně udržitelná změna

Z celkového počtu 12 navržených změn jsou 4 hodnoceny jako mírně udržitelné, 5 jako neutrální. Změny Om-1, Om -2 a Om -3 byly zhodnoceny jako mírně neudržitelné změny, jedná se o výstavbu nových objektů (občanské vybavení – malá a střední komerční zařízení).

V současné době se jedná o nezastavěná území a také se musí zohlednit poloha a okolí tohoto území, proto by v tomto případě mělo město zvážit výstavbu těchto objektů v dané lokalitě.

Jedná se o velice jednoduchou metodiku, kterou lze v rychlosti aplikovat a tím tak zjistit jaký vliv na udržitelnost bude daná změna mít. Je ale spíše vhodná pro menší obce, kde je rozsah změn v území menší.

4. Vyhodnocení souladu ÚP s cíli a úkoly územního plánování

Toto zhodnocení je součástí Územního plánu města Králíky, jedná se o zhodnocení dodržování zásad z pohledu města jakožto zhotovitele.

Základním cílem územního plánování je vytvářet předpoklady pro výstavbu a pro udržitelný rozvoj území. Územní plán Králíky tento cíl splňuje. V rámci projednávání územního plánu byl především řešen vyvážený vztah mezi předpoklady pro výstavbu a ochranou životního prostředí. Územní plán Králíky posoudil stávající stav území a na základě prognózy vývoje počtu obyvatel a územnímu členění navrhl nové plochy pro výstavbu. Tyto plochy byly prověřeny v řízení především z hlediska vlivu na hodnoty území, jak na přírodní hodnoty, tak i na hodnoty kulturní a civilizační. V rámci projednávání byly některé plochy, které by narušovaly tento vyvážený vztah z návrhu územního plánu během projednávání vyloučeny. Pro vyváženost pilířů udržitelného rozvoje jsou v územním plánu Králíky navrženy lokality pro rozvoj průmyslové výroby tak, aby navazovaly na stávající výrobní zónu a nenarušovaly kvalitu životního prostředí. Dále plochy pro rozvoj občanského vybavení ve městě Králíky a plochy pro drobnou výrobu především v integrovaných obcích. Pro podporu cestovního ruchu, který je jedním ze základních prvků hospodářského rozvoje v území, jsou v rámci územního plánu Králíky navrženy nové plochy pro rekreaci, jak rodinnou tak i hromadnou, plochy pro sportovní zařízení a jedna plocha pro sjezdové lyžování. Všechny tyto záměry pro rozvoj ekonomického a hospodářského cíle v území byly koordinovány s prvky ochrany přírody, a to především s plochami ptáčích oblastí, s ochranou pozemků lesa a ochranou krajinného rázu. S navazujícím rozvojem území je spojena i podpora pilíře sociálního. V územním plánu jsou řešeny i plochy pro rozvoj bydlení, jak v samotném městě Králíky, tak i dílčí návrhy rozvoje trvalého bydlení v integrovaných obcích, které svou rozlohou zaujímají převažující část území obce Králíky. Územní plán stanovuje podmínky pro rozvoj území, tak aby se sídelní struktura města i integrovaných obcí rozvíjela rovnoměrně a byla zachována kvalita bydlení. Územní plán navrhuje plochy asanace a plochy přestavby. Pro vyváženost

rozvoje území byla v územním plánu stanovena celková urbanistická koncepce rozvoje území, doplněna koncepcemi rozvoje prvků ÚSES, koncepcí dopravy, vodního hospodářství, civilní ochrany a koncepce rozvoje technické infrastruktury[2].

Pořizovatel v rámci projednávání koordinoval veřejné i soukromé zájmy v území. Veřejné zájmy byly hájeny především na základě ochrany hodnot v území, řešení střetů s limity využití území a chránění veřejných zájmů v území dle zvláštních zákonů, doplněných stanovisky dotčených orgánů a pro ochranu veřejné infrastruktury dle podnětů subjektů působících

v řešeném území. Veřejnost byla nedílnou součástí projednávání všech fází územního plánu Králíky. Územní plán byl zveřejňován a připomínkován z hlediska požadavků soukromých osob či subjektů. Během projednávání územního plánu byly tyto požadavky veřejnosti a požadavky na vyváženost pilířů v území koordinovány[2]

Závěr

Cílem bylo odpovědět na definované otázky, ve kterých by se mělo posoudit, zda je nastavený systém hodnocení územního plánu z hlediska trvale udržitelného rozvoje a dopadů na životní prostředí plně funkční? Či nedochází v něm k překrývání některých typů hodnocení a opomíjení některých aspektů života? A také zda a jaké by se měly provést metodologické změny ve tvorbě VURÚ a SEA, případně v jejich vazbách tak, aby byl systém plnohodnotně funkční?

Jako modelový příklad byl zvolen Územní plán města Králíky.

Pokud se chceme na ÚP podívat z pohledu SEA, tak je součástí územního plánu, konkrétně jeho přílohy, vyhodnocení vlivů ÚP na lokality soustavy Natura 2000. Toto hodnocení, bylo provedeno pouze na předem určených lokalitách. U lokalit, u kterých byl shledán vliv na Ptačí oblast Králický Sněžník, bylo vydáno doporučení na vyjmutí z ÚP. Jiné samostatné vyhodnocení vlivů na životní prostředí není součástí tohoto ÚP. Další součástí ÚP jsou pouze charakteristiky stávajících stavů území, u kterých jsou stanoveny limity a doporučení na dané problémové okruhy (doprava, vodní a elektrické vedení, atd.), které by se měly při realizaci daného záměru dodržovat, aby nedocházelo k narušení udržitelného rozvoje území a tím i poškozování životního prostředí.

Pokud se zaměříme na metodiku VURÚ, tak je v ÚP zmíněno, že úkolem územního plánování je vytvářet předpoklady a cíle pro udržitelný rozvoj území a tento ÚP tyto cíle splňuje. Specifičtější analýza a vyhodnocení trvale udržitelného rozvoje je součástí ÚAP. Zde jsou provedeny nejen SWOT analýzy pro jednotlivé problémové okruhy, ale také vyváženosti vztahů územních podmínek obce – pilíř ekologický, ekonomický a sociální. Spolu s tvorbou ÚP docházelo k zhodnocení stávající situace i budoucího a vývoje a následnému vyhodnocení byly navrženy nové lokality pro výstavbu.

Součástí tohoto článku je vyhodnocení části území, konkrétně katastrálního území Dolní Lipka, z pohledu udržitelného rozvoje metodikou Čáповé. Z aplikace dané metodiky vyplývá, že by mělo město věnovat větší pozornost při určování lokalit určených především k výstavbě větších výrobních a skladovacích objektů, které jsou pro danou lokalitu méně vhodné. Jinak lze říci, že na zhodnoceném katastrálním území dochází k neutrálním či udržitelným změnám a že se shoduje se závěry týkajícími se trvale udržitelného rozvoje daného území uvedených v ÚP.

Pokud bychom měli odpovědět na první otázku, tak z poznatků této práce vyplývá, že by systém hodnocení měl projít dalším vývojem a měl by mu být stanoven pevný řád. Tím je myšleno, že by měl mít pevně stanoveny hranice, kroky, postupy a návody pro tvorbu těchto hodnocení. Pokud tomu tak bude, tak teprve poté se stane daný systém hodnocení územního plánu z hlediska trvale udržitelného rozvoje a dopadů na životní prostředí plně funkční a dále by v něm nemělo docházet k překrývání některých částí jednotlivých posuzování. V současnosti se dá říci, že v takto nastaveném systému dochází k mírnému zvýhodňování ekologického pilíře a tím porušení rovnováhy pilířů udržitelnosti.

Literatura

- [1] ČÁPOVÁ, Jana: Diplomová práce. *Trvale udržitelné územní plánování jako nový fenomén správy našich měst*, 2011. 87s. Dostupné z WWW: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/39413/1/CapovaJ_TrvaleUdrzitelne_VS_2011.pdf>.
- [2] Město Králíky. *Územní plán Králíky*. Dostupné z WWW: <<http://www.kraliky.eu/data/ext-2766.pdf>>
- [3] Město Králíky. *Územně analytické podklady správního území obce rozšířenou působností Králíky*. Dostupné z WWW: <<http://www.kraliky.eu/data/ext-4921.pdf>>

VYBRANÉ SPÔSOBY A METÓDY MERANIA A HODNOTENIA REGIONÁLNYCH DISPARÍT

SELECTED PROCESS AND METHODS MEASUREMENT AND EVALUATION OF REGIONAL DISPARITIES

Mgr. Róbert Hamada

Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny
Mlynská dolina B-1, 842 15 Bratislava
hamada@fns.uniba.sk

Kľúčové slová:

regionálne disparity, variačný koeficient, smerodajná (štandardná) odchýlka, Giniho koeficient, bodová metóda

Key words:

regional disparities, variation of variation, standard deviation, Gini coefficient, point method

Abstrakt:

Cieľom tohto príspevku je poskytnúť prehľad o často používaných metódach merania regionálnych disparít. Bližšie rozoberáme variačný koeficient, smerodajnú odchýlku, Giniho koeficient a bodovú metódu. Zamerali sme sa na ich silné a slabé stránky a možnosti ich využitia pri meraní regionálnych disparít. Ku každej jednej metóde sme sa snažili o čo najširší prehľad autorov, ktorý danú metódu využívajú.

21

Abstract:

The aim of this paper is to provide overview of frequently used methods for measuring regional disparities. Closer attention is paid variation of variation, standard deviation, Gini coefficient and point method. We focused on their strengths and weaknesses and their applicability for measuring regional disparities. For each method, we tried to provide the broadest possible view of authors that use that method.

Úvod

Počet používaných metód pri meraní sociálno-ekonomických rozdielov rozvoja regiónov je veľmi veľký. Na túto skutočnosť poukazuje aj Diewert (2002 In Nemes-Nagy, 2005), ktorý tvrdí, že široká škála používaných indexov, ktoré sú po matematickej stránke vhodné na meranie stavu a hodnotenia vývoja regionálnych disparít (ďalej „RD“) **je takmer neobmedzená**. Napriek tomu sú metódy, ktoré sa používajú častejšie než ostatné.

Konvenčný prístup v takmer všetkých empirických prácach spočíva podľa Atkinsona (1970) v prijatí súhrnnej štatistickej nerovnosti ako smerodajnej odchýlky, variačného alebo Giniho koeficientu a bez väčšieho explicitného dôvodu dané štúdie preferujú jednu mieru skôr ako inú. Výber metódy, resp. spôsobu merania, závisí od viacerých faktorov, hlavne od

sledovaného cieľa, skúmaného javu (javov), nárokov na presnosť výsledkov a od dát, ktoré máme k dispozícii. Štúdium regionálnych nerovnomerností na Slovensku, ale aj v iných krajinách sa sústreďí prevažne na hodnotenie ekonomickej výkonnosti regiónov súvisiacich so sociálno-ekonomickými ukazovateľmi.

Medzi najčastejšie používané metódy vhodné na meranie RD patria štandardná (smerodajná) odchýlka, variačný koeficient, Lorenzova krivka, Theilov index, Giniho index, Atkinsonove indexy, fuzzy c zhluková analýza (Štika 2004). V predkladanom príspevku si bližšie predstavíme a popíšeme 3 z nich - štandardnú (smerodajnú) odchýlku, variačný koeficient a Giniho koeficient a popri nim aj bodovú metódu, ktorej hlavnou devízou je zhrnutie ukazovateľov do jedinej syntetickej charakteristiky resp. tvorba komplexného ukazovateľa.

Variačný koeficient a smerodajná (štandardná) odchýlka

Kutscherauer a kol. (2010) spomína miery variability, pri ktorých sú regionálne disparity najčastejšie hodnotené pomocou štandardnej (smerodajnej) odchýlky (ďalej len „ δ “) a variačného koeficientu (ďalej len „ V_k “). Spolu s Adámekom, Csankom, Žížalovou (2006), Nosekom, Netrdovou (2010) a Novotným, Nosekom (2009) ich zároveň považujú za najčastejšie používané štatistické metódy pre meranie variability a regionálnych disparít.

Smerodajná odchýlka je mierou premenlivosti resp. rozptylu hodnôt x_i náhodnej veličiny okolo priemeru. Vzorec pre výpočet smerodajnej odchýlky je nasledovný Klamár (2010, In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010):

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - x)^2 n_i}{\sum_{i=1}^k n}}, \text{ kde}$$

x_i je miera nezamestnanosti v regióne i , x je priemerná miera nezamestnanosti v celku vyššieho rádu (napr. príslušný štát), a n_i je veľkosť regiónu i meraná počtom ekonomicky aktívneho obyvateľstva.

Aplikácia štandardnej (smerodajnej) odchýlky je však problematická v tom, že jej veľkosť je závislá na voľbe „jednotiek merania“, resp. na veľkosti nameraných hodnôt. Preto nie je príliš vhodná pre využitie pri porovnávaní rôznych ukazovateľov, či pre dlhodobé porovnávanie, kedy sa priemerné hodnoty študovaných indikátorov výrazne menia (Štika 2004). Uvedený index slúži v priestorovej analýze prevažne na meranie absolútnych hodnôt. Relatívne hodnoty sa ním merajú zriedka.

Baštová, Hubáčková, Frantál (2011), Klamár (2010, In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010), Matlovič, Klamár, Matlovičová (2008), Tvrdoň, Skokan (2011) a iní považujú, aj vďaka predošlému tvrdeniu, vo všeobecnosti **V_k za vhodnejší nástroj pre komparatívne analýzy ako smerodajnú odchýlku**, pretože nie je závislý od nameraných hodnôt vstupných ukazovateľov.

Rad autorov (Banerjee, Jarmuzek 2009, Kai-yuen 1993, Klamár 2011, Matlovič, Matlovičová 2005, 2011, Novák, Netrdová 2011, Soares, Marquês, Monteiro 2003, Tvrdon 2012) aplikovali V_k priamo vo svojich odborných prácach pri meraní regionálnych disparít. V_k je pravdepodobne najpoužívanejší spôsobom merania nerovnosti, ktorý je podielom δ a priemeru $\bar{x}$.

$$V_k = \frac{\delta}{\bar{x}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 n_i}{\sum_{i=1}^n n}} \cdot \frac{1}{\bar{x}}, \text{ kde}$$

n je počet pozorovaných jednotiek, x_i je hodnota indikátora x pre i -tu oblasť, $\bar{x}$ je priemerná miera indikátora v celku vyššieho rádu (napr. príslušný štát) a $\bar{x}$ je aritmetický priemer hodnôt indikátora x_i . Čím vyššia je hodnota, tým väčšia je nerovnosť rozdelenia javu.

Variačný koeficient je rovnako ako smerodajná odchýlka mierou bezrozmernou⁵, ale často sa uvádza v percentách (%). V_k uvádzaný v % vyjadruje, koľko % z hodnoty aritmetického priemeru predstavuje smerodajná odchýlka. Čím väčší je V_k , tým väčšou variabilitou sa daný súbor vyznačuje (Gregorová, Fillová 2004).

$$V_k = \frac{\delta}{\bar{x}} \cdot 100 (\%)$$

Pokiaľ ide o relatívnu veľkosť regionálnych rozdielov, je preto vhodnejšie použiť variačný koeficient, ktorý je relatívny k strednej hodnote indikátora (Villaverde, Maza, 2009). V percentách uvádzajú V_k napr. autori ako Abrahám (2007), Abrahám, Vošta (2006), Blažek (2005), Blažek, Csank (2007a), Blažek, Netrdová (2009), Huang, Leung (2009), Poledníková, Lelková (2012), Svatošová (2012), Svatošová, Boháčková (2012), Svatošová, Novotná (2012).

Výhodou tejto miery nerovnosti je spomínaná bezrozmernosť, prostredníctvom ktorej je možné, aby boli premenné v rôznych merných jednotkách. Villaverde (2006) taktiež za najväčšiu prednosť V_k považuje nezávislosť na jednotkách merania oproti napríklad smerodajnej odchýlke. Naproti tomu závislosť tohto opatrenia na priemere daného rozdelenia možno považovať za nevýhodu, pretože táto distribúcia je nevhodná v rámci veľmi

⁵ bezrozmerná veličina je taká veličina alebo konštanta, ktorá nemá žiadne merné jednotky a ide teda iba o jednoduché číslo. To nám umožňuje porovnávať variabilitu aj úplne odlišných súborov (s rôznymi mernými jednotkami).

asymetrického rozloženia sociálno-ekonomických javov (Netrdová, Nosek, 2009). V_k umožňuje porovnávať úroveň variability medzi rôznymi javmi v rámci daného roku (Blažek, Csank 2007a).

Pomocou variačného koeficientu možno posúdiť, či sú medziregionálne rozdiely väčšie podľa miery nezamestnanosti alebo podľa miery podnikateľskej aktivity (napr. výnosu dane z príjmov fyzických osôb) a porovnať ich variabilitu podľa výšky priemerných miezd v čase. Sledovanie vývoja časových radov variačných koeficientov jednotlivých územných jednotiek (regiónov) možno tiež analyzovať zmenu ich pozície v rámci celej sústavy regiónov danej hierarchickej úrovne (napr. štátu) (Blažek 1996).

Giniho koeficient

Nivelizačné⁶ či denivelizačné tendencie možno posudzovať nielen na základe zmien v charakteristikách variability (štandardná odchýlka či variačný koeficient), ale i pomocou miery koncentrácie. Jednou z najpoužívanejších mier koncentrácie v oblasti skúmania príjmovej diferenciácie je Giniho koeficient koncentrácie – **Giniho index** (ďalej len „GI“), ktorý vychádza z tzv. Lorenzovej krivky⁷ (Sloboda 2006). Príjmová diferenciácia je však iba jednou dimenziou nerovnosti. Medzi ostatné dimenzii patria napr. rozdiely (disparity) vo vzdelaní, životných podmienkach, rozdiely majetkového a sociálneho charakteru alebo medzi regiónmi.

Cowell (2011), Heshmati (2004) spolu s Netrdovou a Nosekom (2009) za obľúbenosťou a častým používaním Giniho koeficientu, vidia nezávislosť na priemere a názornú interpretáciu. Németh (In Dakos 2007) za frekventovanosť tohto indexu považuje existenciu pomerne malého počtu nástrojov, ktoré sú schopné porovnávať pomerné hodnoty a ich priestorovú koncentráciu.

GI sa pôvodne používal na meranie dôchodkovej nerovnosti. Pohybuje sa v rozmedzí od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútna nerovnosť). Yitzhaki a Schechtman (2005) počítajú s viac ako tuctom výpočtov a formulácií, ktoré sú dostupné pre GI. Avšak **najbežnejšia definícia a spôsob výpočtu sú** (Gini 1912, In Litchfield 1999):

- pomer medzi obsahom plochy oblasti A medzi ideálnou krivkou (lína absolútnej rovnosti) a skutočnou krivkou (Lorenzova krivka) a obsahom plochy pod ideálnou krivkou (súčet plôch oblastí A a B, pozri obr. č.1)

$$GI = \frac{A}{A + B}$$

- dvojnásobok plochy medzi ideálnou krivkou (lína absolútnej rovnosti) a skutočnou Lorenzovou krivkou

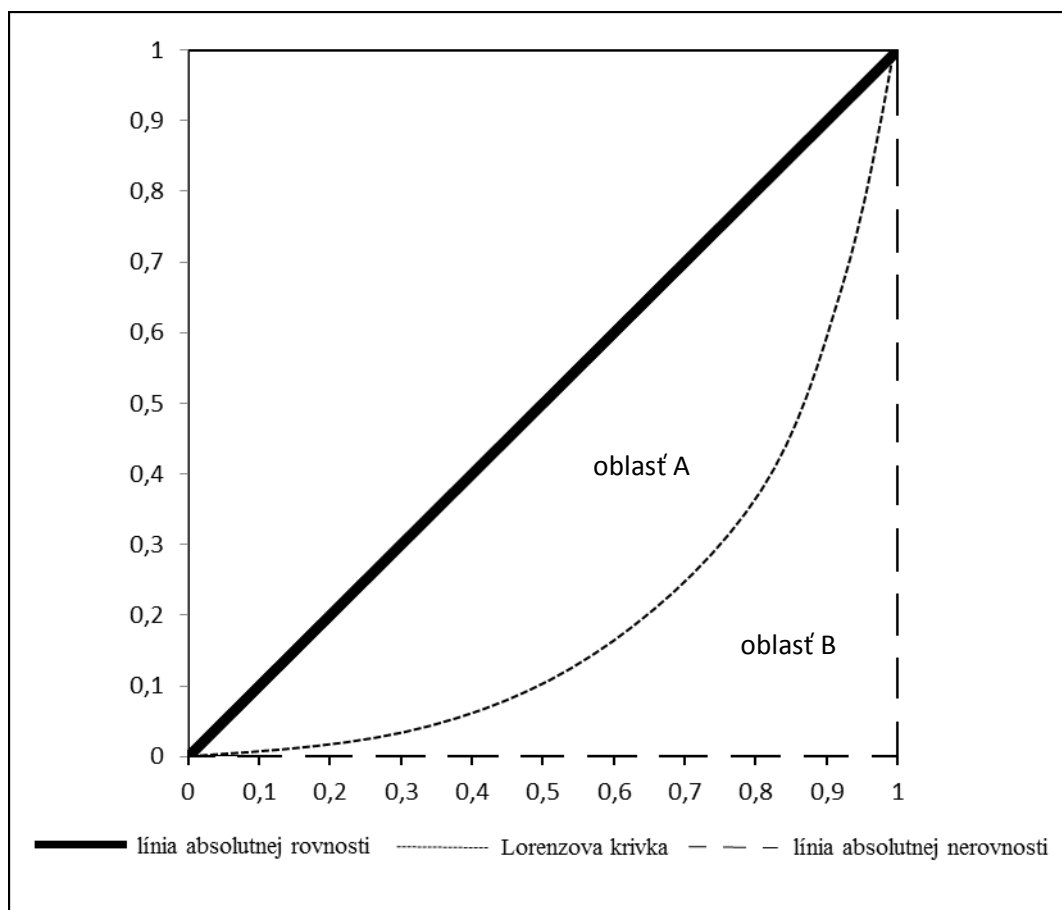
⁶ vyrovnávanie rozdielov smerujúce k rovnosti, k rovnakej úrovni

⁷ Lorenzova krivka umožňuje graficky znázorniť stupeň príjmovej diferenciácie

$$GI = \frac{1}{2n^2\bar{x}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n (x_i - x_j), \text{ kde}$$

n je celkový počet observačných (územných) jednotiek, x_i je hodnota sledovaného ukazovateľa v i -tej územnej jednotke, x_j je hodnota sledovaného ukazovateľa v j -tej územnej jednotke a $\bar{x}$ je aritmetický priemer sledovaného ukazovateľa x .

Obrázek 1: Lorenzova krivka s vyznačením línií rovnosti a absolútnej nerovnosti

Zdroj: upravené podľa Klamár 2010 In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010

Veľký počet autorov (Baštová, Hubáčková, Frantál 2011, Cai, Wang, Du 2002, Canaleta, Arzoz, Gárate 2004, Ezcurra, Pascual 2007, Felsenstein, Portnov 2005, Kai-yuen 1993, Klamár 2011, Matlovič, Klamár, Matlovičová 2008, Matlovič, Matlovičová 2005, 2011, Novotný 2010, Štika 2004, Švecová, Rajčáková 2010, Villaverde 2006, Villaverde, Maza 2009) používajú práve vyššie prezentovaný výpočet GI , ktorý predstavuje dvojnásobok plochy medzi ideálnou krivkou (línia absolútnej rovnosti) a skutočnou Lorenzovou krivkou.

Z týchto autorov napr. Švecová, Rajčáková (2010) zvolili GI pre stanovenie indikátorov predstavujúcich najmarkantnejšie regionálne disparity mier nezamestnanosti, Felsenstein a Portnov 2005 zasa pri meraní regionálnych nerovností v malých krajinách. Novotný (2010)

naopak zachytáva základné tendencie vývoje nerovnomernosti jednotlivých distribúcií v zmysle testovania existencie σ -konvergenzie či divergenzie výpočtom vývojových zmien pomocou *GI*. *GI* spolu s **Theilovým indexom** boli v štúdií Ezcurra, Pascual (2007) použité k skúmaniu vývoja regionálnych disparít v strednej a východnej Európe v rokoch 1992-2001. Antonescu (2010) navrhuje posúdenie stupňa koncentrácie / diverzifikácie v regiónoch Rumunska prostredníctvom *GI*. Pri interpretácii výsledkov tejto analýzy bral autor do úvahy skutočnosť, že vyššia hodnota koncentrácie / diverzifikácie koeficientov zahŕňa zvýšené disparity na regionálnej úrovni, pričom nižšia hodnota môže odrážať vyvážené rozloženie niektorých všeobecných alebo osobitných činností / javov. Pre analýzu regionálnych rozdielov v Českej republike sa Štika (2004) rozhodol využiť čo najširšie spektrum ukazovateľov tak ako ekonomických, tak aj sociálnych a demografických. Základným limitujúcim faktorom bola dostupná dátová a časová základňa. Pre analýzu týchto ukazovateľov využil štatistické nástroje – *GI*, Theilov index a V_k .

GI spĺňa štyri dôležité princípy (Klamár 2010 In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010):

- **anonymita**: nezáleží na tom kto má príjem nižší a kto vyšší
- **miera nezávislosti**: *GI* neberie ohľad na veľkosť ekonomiky alebo či daná krajina patrí medzi bohaté alebo chudobné krajiny
- **nezávislosť na veľkosti populácie**: nezáleží na tom aká veľká je populácia krajiny
- **princíp prenosu**: ak príjem prenášaný z bohatých na chudobných (resp. rozdiel sa znižuje), výsledok prerozdelenia sa viac vyrovnáva

V praxi je však aj niekoľko problémov, ktoré vyplývajú z použitia Giniho koeficientu ako miery na meranie regionálnych disparít. Ide o (Spieza 2003):

1. Giniho koeficient je konštruovaný pre analýzu príjmových nerovností medzi jednotlivcami hoci máme záujem o rozdiely medzi regiónmi. Väčšina regionálnych štúdií prehliada tento problém a merajú regionálne rozdiely napr. v HDP na obyvateľa ako nerovnosť v príjmoch medzi skupinou osôb žijúcich v rôznych regiónoch. Avšak takto získaný index hovorí veľmi málo o územných rozdieloch, pretože nezahŕňa priestorové rozloženie obyvateľstva.
2. Gini koeficient je citlivý na úroveň priestorovej agregácie. Zoskupené dáta podceňujú systematicky stupeň územnej disparity. Preto Giniho koeficient nie je vhodný pre medzinárodné porovnanie, keďže úroveň agregácie regionálnych dát sa výrazne líši medzi jednotlivými krajinami.

Za účelom prekonania týchto dvoch problémov štúdia OECD (2003) vyvinula nový index územnej nerovnosti - **upravený teritoriálny Giniho koeficient**. Kutscherauer a kol. (2008) používajú tento **upravený teritoriálny Giniho koeficient** a na rozdiel od klasického Giniho koeficientu pracuje s rozdielmi v hrubom domácom produkte na obyvateľa, ktoré sú tu považované za ukazovateľ diferenciácie príjmu medzi obyvateľmi jednotlivých regiónov.

Kvôli požiadavkám na priestorové analýzy taktiež Goschin a kol. (2008) použili **upravený teritoriálny Giniho koeficient** v takejto podobe:

$$G = \frac{1}{n} \cdot \left(n + 1 - 2 \cdot \frac{\sum_{i=1}^n (n + 1 - i) x_i}{\sum_{i=1}^n x_i} \right), \text{ kde}$$

n je počet územných jednotiek a x_i zvyšujúce sa hodnoty posudzovanej premennej.

Pre adekvátne podchytenie významu RD, je vhodné súčasné použitie GI s iným koeficientom (napr. V_k) z hľadiska možnosti vzájomnej komparácie ich dosiahnutých výsledkov.

Bodová metóda

Pri podrobnej analýze dostupných matematických a štatistických metód pre meranie regionálnych disparít sa Kutscherauer a kol. (2010), Tuleja (2010a, 2010b) v rámci riešenia projektu „WD-55-07-1: Regionální disparity v územním rozvoji ČR – jejich vznik, identifikace a eliminace“, zhodli na siedmych východných metódach vhodných na meranie regionálnych disparít. Medzi tieto metódy zaradili **metódu priemernej odchýlky, bodovú metódu, metódu normovanej premennej, metódu vzdialenosti od fiktívneho bodu, metódu súhrnného indexu, metódu semaforu a tiež metódu založenú na škálovacích technikách**. Pri porovnaní uvedených metód možno konštatovať, že pre **fázu identifikácie a kvantifikácie premenných** sa ako najvhodnejšie javí použiť škálovaniu metódu alebo prípadne jej špecifickú formu - metódu semaforu. S ich pomocou možno jednotlivé indikátory rozčleniť do väčších celkov, čo analytikom umožní získať o analyzovanom súbore štatistických dát oveľa lepší prehľad. Naopak pre **fázu výpočtu súhrnných indikátorov** sa ako vhodnejšie javí využitie jednej z piatich zostávajúcich štatisticko-matematických metód.

27

Michálek (2012) si myslí, že najjednoduchšími metódami na meranie a hodnotenie RD sú nepriame metódy založené na **škálovacích technikách, bodových metódach** a na **metóde semaforu**. Základnou prednosťou týchto metód je ich prehľadnosť, možnosť doplnenia indikátorov a komparácia údajov a výsledkov a tiež ich **schopnosť zhrnúť ukazovatele do jedinej syntetickej charakteristiky**. Ich nevýhodou je pseudokvantifikácia disparít, pretože neumožňujú získať konkrétne kvantitatívne údaje, stanoviť konkrétnu hodnotu indexu regionálnej disparity, a tak exaktne kvantifikovať rozdiely medzi jednotlivými regiónmi.

Metódy viac-kriteriálneho (multi-kriteriálneho) hodnotenia možno vo všeobecnosti použiť pri porovnávaní akýchkoľvek objektov na základe niekoľkých ukazovateľov. Pre svoju schopnosť syntetizovať niekoľko rôznych charakteristík (ukazovateľov) do podoby kvantitatívne vyjadreného integrálneho ukazovateľa sú mimoriadne vhodné napr. aj pre analyzovanie RD (Stankovičová, Vojtková 2007).

Základom bodovej metódy je nájdenie regiónu, v ktorom príslušný indikátor dosahuje buď maximálne, alebo minimálne hodnoty, pričom za rozhodujúce pre jej určenie je považovať to, či je u daného indikátora ako optimálne chápaný skôr progresívny alebo naopak regresívny vývoj. Ak príslušný indikátor dosahuje optimálnych hodnôt pri progresívnom vývoji, potom sa za kriteriálnu hodnotu považuje jeho maximálna výška, ktorá je následne ocenená 1 000 bodmi. Ostatné regióny potom získavajú bodové ohodnotenie, ktoré sa pohybujú v intervale od 0 do 1 000 bodov a to v závislosti na podiele príslušného indikátora na stanovenej kriteriálnej hodnote. Ak je východiskovým kritériom minimálna hodnota ukazovateľa, potom

sa výška bodového ohodnotenia počíta s prevrátenou hodnotou tohto pomeru. Bodovú hodnotu príslušného indikátora tak v prípade maxima určíme pomocou rovnice (Tuleja 2010b):

$$B_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{i\max}}$$

a v prípade minima pomocou rovnice:

$$B_{ij} = \frac{x_{i\min}}{x_{ij}}, \text{ kde}$$

B_{ij} je bodová hodnota i -teho indikátora pre j -tý región,

x_{ij} je hodnota j -teho indikátora pre i -tý región,

$x_{i\max}$ je maximálna hodnota i -tého indikátora,

$x_{i\min}$ je minimálna hodnota i -tého indikátora.

28

Za jednotlivé regióny sa potom sčítajú body získané u jednotlivých ukazovateľov, pričom celková hodnota je určitou charakteristikou regionálnej disparity. Výhodou bodovej metódy je jej schopnosť zhrnúť do jedného komplexného indikátora ukazovateľa, ktoré sú pôvodne zachytené v rôznych merných jednotkách. Túto charakteristiku potom budeme označovať ako integrovaný indikátor vypočítaný pomocou bodovej metódy (IN_B). Týmto komplexným indikátorom alebo tiež syntetickou charakteristikou je potom bezrozmerné číslo, ktoré môže byť využité na stanovenie trendových hodnôt, pomerových či rozdielových ukazovateľov, popr. na určenie poradia jednotlivých regiónov. Inými slovami povedané, pomocou tohto ukazovateľa sme schopní určiť, napr. mieru zaostávania regiónu A za regiónom B (Tuleja 2010a).

V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že namiesto jednoduchého sčítania bodov, možno index regionálnych disparít vypočítať tiež pomocou váženého aritmetického priemeru počtu bodov, ktoré jednotlivé regióny za príslušné indikátory získali. V tomto prípade k výpočtu súhrnného indikátora využijeme nasledujúcu rovnicu (Tuleja 2010b):

$$IN_{Bij} = \frac{1}{p} \sum_{i=1}^p B_{ij} \cdot v_{ij}, \text{ kde}$$

$i = 1, 2, \dots, p$ (počet ukazovateľov)

$j = 1, 2, \dots, n$ (počet regiónov)

p = počet ukazovateľov

v_{ij} = váha i -tého ukazovateľa pre j -tý región

Pomocou takto stanoveného integrovaného indikátoru môžeme následne určiť poradie regiónov podľa miery RD, poprípade stanoviť jednotlivé medziročné rozdiely. V praxi existujú aj nasledujúce modifikácie bodovej metódy, kedy (Kutscherauer a kol. 2010):

- základom pre stanovenie kritériálnej hodnoty nie sú ukazovatele v rôznych regiónoch, ale naopak ukazovatele jedného konkrétneho regiónu. V rámci tejto metódy, tak nie je možné obmedziť hornú hodnotu príslušného ukazovateľa (môže byť väčší než 1 000 bodov).
- základom pre stanovenie kritériálnej hodnoty je vopred stanovená hodnota ukazovateľa. Aj v tomto prípade neplatí horná hranica daná 1 000 bodov.

Ak sa vo vstupnom súbore nachádzajú ukazovatele so záporným znamienkom, je možné pri transformácii premennej na body postupovať dvoma spôsobmi (Stankovičová, Vojtková 2007):

- počet bodov určíme rovnakým spôsobom ako pri kladných hodnotách, ale priradíme mu záporné znamienko,
- región ohodnotíme nulovým počtom bodov.

Zvolený spôsob závisí od ekonomickej interpretácie výsledného integrálneho ukazovateľa.

Výhodou **bodových metód** je aj podľa Micháleka (2012) schopnosť zhrnúť ukazovatele zachytené v rôznych jednotkách do jedinej syntetickej charakteristiky, ktorou je bezrozmerné číslo. Ich nevýhodou je, že sú založené na absolútnej premenlivosti indikátorov, pričom nedokážu postihnúť ich relatívnu premenlivosť.

Cieľom príspevku Svatošovej a Boháčkovej (2012) je posúdiť možnosti sledovania a hodnotenia disparít v postavení regiónov ČR z hľadiska kvality životných podmienok obyvateľstva. Pre samotné hodnotenie vzájomného postavenia regiónov a stanovenia poradia využíva bodovú metódu. Na základe počtu získaných bodov pomocou bodovej metódy je možné zostaviť poradie a ďalej usudzovať na veľkosť rozdielov daných indikátorov v jednotlivých regiónoch (napr. koľkokrát je životná úroveň jedného regiónu vyššia než druhého a pod).

V publikácii Svatošovej a Novotnej (2012) „*Regionální disparity a jejich vývoj v ČR v letech 1996-2010*“ bolo pre hodnotenie celkových zmien v regióne a posúdenie stupňa regionálnych disparít potrebné použiť také ukazovatele, pomocou ktorých bolo možné vykonať komplexnú charakteristiku. Vhodné bolo v tomto prípade použitie tzv. agregovaných (súhrnných)

indikátorov. Pre jednoduché a rýchle posúdenie celkovej úrovne regionálnych disparít bol použitý agregovaný ukazovateľ vytvorený pomocou **bodovej metódy**. Na základe získaného počtu bodov bolo možné zostaviť poradie a ďalej posudzovať veľkosť rozdielov vybraných 39 indikátorov, pomocou ktorých možno charakterizovať životnú úroveň v jednotlivých regiónoch ČR. Podobne aj v článku Svatošovej (2012) bola pre tvorbu agregovaného ukazovateľa vybraná bodová metóda. Autor posudzuje zmeny vo veľkosti regionálnych disparít v období rokov 2005 až 2010 v regiónoch ČR a popri tom ponúka diskusiu o šanciach uplatňovať agregované ukazovatele pre takéto posúdenie.

Tuleja (2011) okrem vyššie uvádzaných prác (Tuleja 2010a, 2010b), použil v príspevku s názvom „*Modelové regiony a možnosti jejich využití při hodnocení regionálních disparit*“ k výpočtu **indikátora všestranných podmienok pre život** bodovú metódu. Autorom sú predstavené navrhnuté typy modelových regiónov ako aj ich praktická ukážka využitia a to na príklade regiónu so všestrannými podmienkami pre život. Pre deskripciu modelového regiónu vybral 12 základných indikátorov, ktoré užívateľom umožnia zachytiť všeobecné predpoklady pre kvalitný život v danom regióne. Indikátor všestranných podmienok pre život považujeme za agregovanú prezentáciu disparít z užívateľského hľadiska, vďaka čomu majú jednotliví analytici možnosť lepšie zhodnotiť a popísať príslušné medziregionálne rozdiely. Pomocou spomenutého indikátora hodnotil rozdiely medzi krajinami v ČR v rokoch 2001-2006.

Kutscherauer (2010) vymedzuje celkom 14 integrovaných indikátorov, charakterizujúcich u regiónov sociálnu, ekonomickú a územnú sféru, pričom jeden indikátor je prierezový⁸. Podľa výsledkov sú kraje ČR za roky 2004-2008 zaradené do niektorého zo siedmich kategórií, od dlhodobo zaostávajúcich po vysoko inovatívne. Disparity sa potom vyjadrujú metódou semafora alebo pomocou bodovej a normovanej premennej.

30

Záver

V odbornej literatúre, ale aj mimo vedeckej oblasti (v spoločenskej praxi), sa stále častejšie narába s pojmom *disparita* resp. *regionálne disparity*. Nárast významu tohto pojmu v poslednom období súvisí s prehľbovaním sociálno-ekonomických rozdielov medzi regiónmi na Slovensku ale aj v jednotlivých štátoch Európy. Preto sa stále viacej objavujú práce zaoberajúce sa sociálno-ekonomickou úrovňou regiónov. Z existujúcich teoretických i praktických postupov zaoberajúcich sa analýzou RD vyplýva, že odborná verejnosť vymedzuje regionálne disparity na základe ukazovateľov, ktoré potom popisovať a regióny podrobujú hodnoteniu. Na meranie RD prostredníctvom skupiny ukazovateľov slúži množstvo metód. V tomto príspevku sme sa snažili prezentovať vybrané metódy, ich hlavné prednosti, ich nedostatky, ale aj príklad prác, v ktorej autor daný nástroj použil k hodnoteniu problematiky regionálnych disparít. Spôsoby merania sú ohrozené viacerými faktormi, pričom závisí hlavne od sledovaného cieľa, skúmaného javu, nárokov na presnosť výsledkov a od dát, ktoré máme k dispozícii. Práca komplexného zhrnutia a analýzy spomínaných metód v slovenskej literatúre chýba. Veríme preto, že proklamovaná štúdia môže slúžiť ako zdroj informácií o regionálnom rozvoji, regionálnych disparitách, pomôže odbornej i laickej verejnosti, ako aj metodická pomôcka pri vypracovaní práce podobného zamerania.

⁸ tento prierezový integrovaný indikátor charakterizuje rozdiely v kvalite života v regiónoch. Je zložený z indikátorov: čistý disponibilný dôchodok domácností na 1 obyvateľa, počet zistených trestných činov na 1 000 obyvateľov, nádej dožitia pri narodení a produkcia emisií SO₂/km²

Informačné zdroje

- [1] ABRHÁM, J. (2007). The New EU Member States: Current Tendencies in Regional Differentiation. In *Ekonomický časopis/Journal of Economics*. Vol. 55, no. 10. s. 1007-1024.
- [2] ABRHÁM, J., VOŠTA, M. (2006). New Member States of the EU: Current Trends in Regional Disparities, In *ERSA conference paper* No. 148 [online]. [cit. 2013-01-02]. Dostupné na internete: <<http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/148.pdf>>
- [3] ADÁMEK, P., CSANK, P., ŽÍŽALOVÁ, P. (2006). Regionální hospodářská konkurenceschopnost. *Průručka pro představitele veřejné správy*. Praha: Berman Group.
- [4] ANTONESCU, D. (2010). The Analysis of Regional Disparities in Romania with Gini/ Struck Coefficients of Concentration. *Romanian Journal of Economics*, Institute of National Economy, vol. 31 (2, 40), s. 160-182, December.
- [5] ATKINSON, A. (1970). On the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 3, s. 244-263.
- [6] BANERJEE, B., JARMUZEK, M. (2009). Anatomy of Regional Disparities in the Slovak Republic. *International Monetary Fund*, 28 s. ISBN 9781452792446.
- [7] BAŠTOVÁ, M., HUBÁČKOVÁ, V., FRANTÁL, B. (2011). Interregional differences in the Czech Republic, 2000-2008. *Moravian Geographical Reports*, Brno: Novpress, roč. 19. č. 1, s. 2-16, ISBN 1210-8812.
- [8] BLAŽEK, J. (1996). Meziregionální rozdíly v České republice v transformačním období. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, Vol. 101, No. 4, s. 265–277.
- [9] BLAŽEK, J. (2005). Trends to Regional Disparities in the Czech Republic in Pre-Accession Period in European Context. In *Geographia Polonica*, 78, 2, s. 91-106.
- [10] BLAŽEK, J., CSANK P. (2007a). Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis*, 43, č. 5, s. 945–965.
- [11] BLAŽEK, J., NETRDOVÁ, P. (2009). Can development axes be identified by socio-economic variables? The case of Czechia. *Geografie - Sborník ČGS*, 114, 4, s. 245–262
- [12] CAI, F., WANG, D., DU, Y. (2002). Regional disparity and economic growth in China. The impact of labor market distortions. *China Economic Review*, 13, s. 197-212.
- [13] CANALETA, C. G., ARZOZ, P. P., GÁRATE, M. R. (2004). Regional economic disparities and decentralisation. *Urban Studies*, 41, s. 71-94.
- [14] COWELL, F. A. (2011). *Measuring Inequality*. OUP Catalogue, Oxford University Press, edition 3. 304 s. ISBN 978-0-19-959404-7.
- [15] DAKOS, G. (2007). *Komparácia ekonomickej a sociálnej úrovne regiónov NUTS IV Slovenskej republiky a Maďarskej republiky a regionálne disparity*. (Diplomová práca). Prírodovedecká fakulta UK, Bratislava.
- [16] EZCURRA, R., PASCUAL, P. (2007). Spatial Disparities in Productivity in Central and Eastern Europe. *Eastern European Economics*, M.E. Sharpe, Inc., vol. 45 (3), s. 5-32.

- [17]FELSENSTEIN, D., PORTNOV, A. B. (2005). *Regional Disparities in Small Countries*, Springer, 333 s. ISBN 978-3-540-24303-8.
- [18]GOSCHIN, Z., CONSTANTIN, D., ROMAN, M., ILEANU, B. (2008). The Current State and Dynamics of Regional Disparities in Romania. In *Romanian Journal of Regional Science*, Vol. 1, No. 2, s. 80-105.
- [19]GREGOROVÁ, G., FILLOVÁ, V. (2004). *Štatistické metódy v geografii*. Geografika Bratislava. Vysokoškolské skriptá PRIF UK v Bratislave. 117 s. ISBN: 8096814664
- [20]HESHMATI, A., (2004). Inequalities and Their Measurement. *IZA Discussion Papers 1219*, Institute for the Study of Labor (IZA). [on-line]. [cit. 2012-12-23]. Dostupné na internete: <http://ftp.iza.org/dp1219.pdf>
- [21]HUANG, Y., LEUNG, Y. (2009). Measuring regional inequality: a comparison of coefficient of variation and Hoover concentration index. *The Open Geography Journal*, 2, s. 25-34.
- [22]KAI-YUEN, TSUI (1993). Economic Reform and Interprovincial Inequalities in China. *Journal of Development Economics*, Elsevier, vol. 50 (2), s. 353-368.
- [23]KLAMÁR, R. (2011). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku s osobitným zreteľom na regióny východného Slovenska. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica vol. LIII*, no. 18, s. 89-170. ISSN 1336-6157.
- [24]KUTSCHERAUER, A., FACHINELLI, H., ROZEHNAL, K., TULEJA, P., Tvrdoň, M. (2008): Identifikace, dekompozice a hodnocení regionálních disparit. (výzkumná zpráva). Ekonomická fakulta Vysoké školy báňské – Technické Univerzity Ostrava. [online]. [cit. 2012-12-23] Dostupné na: http://disparity.vsb.cz/vysledky/04_studie_du3.pdf
- [25]KUTSCHERAUER, A. (2010). Integrované indikátory a modelové regiony pro hodnocení regionálních disparit v České republice. In *XIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*: Bořetice, 16.-18.6. 2010. Brno: MU ESF Brno, s. 17–24. ISBN 978-80-210-5210-9.
- [26]KUTSCHERAUER, A., FACHINELLI, H., HUČKA, M., SKOKAN, K., SUCHÁČEK, J., TOMÁNEK, P., TULEJA, P. (2010). *Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji země – pojetí, teorie, identifikace a hodnocení*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava. 266 s. ISBN 978-80-248-2335-5
- [27]LITCHFIELD, J. A. (1999). *Inequality: Methods and Tools*. Text for World's Bank Web Site on Inequality, Poverty, and Social-Economic Performance. [online]. [cit. 2012-12-28]. Dostupné na internete: http://www.clsbe.lisboa.ucp.pt/docentes/url/analeco2/Papers%5CLitchfield_Inequality_Methods_Tools.pdf
- [28]MATLOVIČ R., KLAMÁR R., MATLOVIČOVÁ K. (2008). Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov, *Regionální studia / Czech Regional Studies*, recenzovaný vedecký časopis, 02/2008, s. 2-12. ISSN 1803-1471.
- [29]MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2005). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, Folia geographica*, XLIII, 8, PU Prešov, s. 66-88. ISSN 1336-6157.

- [30] MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2011). Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. In *Folia geographica* 18. Prírodné vedy: geografické aspekty regionálnych disparít na Slovensku, roč. 53, s. 83. ISSN 1336-6157.
- [31] MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, KLAMÁR, R., HOFIERKA, J., MINTÁLOVÁ, T., MITRÍKOVÁ, J. (2010). *Regionálny rozvoj pre geografov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 717 s. ISBN 978-80-555-0065-2.
- [32] MICHÁLEK, A. (2012). Vybrané metódy merania regionálnych disparít. In *Geografický časopis*. Vol. 64, no. 3, s. 219-235.
- [33] NEMES NAGY, J. (2005). Regionális elemzési módszerek. Appendix: Regionális tudományi lexikon. ELTE Regionális Földrajz Tanszék, MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport. MACROPOLIS Bt. ISSN 1585-1419.
- [34] NETRDOVÁ, P., NOSEK, V. (2009). Přístupy k měření významu geografického rozměru společenských nerovnoměrností. *Geografie-Sborník ČGS*, 114, 1, s. 52-65.
- [35] NOSEK, V., NETRDOVÁ, P. (2010). Regional and Spatial Concentration of Socio-economic Phenomena: Empirical Evidence from the Czech Republic. In *Ekonomický časopis/Journal of Economics*. Vol. 58, no. 4, s. 344-359.
- [36] NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011). Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciacie obcí v České republice. In *Sociologický časopis*. roč. 4/2011, s. 717-744. ISSN 0038-0288.
- [37] NOVOTNÝ, J. (2010). Regionální ekonomická konvergence, divergence a další aspekty distribuční dynamiky evropských regionů v období 1992-2006. *Politická ekonomie*, 2/2010, s. 166-185.
- [38] NOVOTNÝ, J., NOSEK, V. (2009). Nomothetic geography revisited: statistical distributions, their underlying principles, and inequality measures. *Geografie-Sborník ČGS*, 114, 4, s. 282-297.
- [39] POLEDNÍKOVÁ, E., LELKOVÁ, P. (2012). Evaluation of regional disparities in Visegrad four countries, Germany and Austria using the cluster analysis. In *XV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*: Valtice, 20. - 22. června. Brno: MU ESF Brno. s. 36-47. ISBN 978-80-210-5875-0.
- [40] SLOBODA, D. (2006). *Slovensko a regionálne rozdiely – teórie, regióny, indikátory, metódy*. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Bratislava, 49 s.
- [41] SOARES, J. O., MARQUÊS, M. M. L., MONTEIRO, C. M. F. (2003). A multivariate methodology to uncover regional disparities: a contribution to improve European Union and governmental decisions. *European Journal of Operational Research*, 16 Feb. Volume: 145 Issue: 1. s. 121-135.
- [42] SPIEZA, V. (2003). Measuring regional economies. *Statistics brief, statistics directorate OECD No 6*. Paris (OECD).
- [43] STANKOVIČOVÁ, I., VOJTKOVÁ, M. (2007). *Viacrozmerné štatistické metódy s aplikáciami*. Iura Edition, Bratislava, 261 s. ISBN 978-80-8078-152-1.
- [44] SVATOŠOVÁ, L. (2012). The Development of Regional Disparities in Czech Republic over the 2005-2010 years. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, roč. LX, č. 7, s. 337 - 344. ISSN 1211-8516.

- [45] SVATOŠOVÁ, L., BOHÁČKOVÁ, I. (2012). Metodologické přístupy k hodnocení regionálních disparit. In *XV. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*: Valtice, 20.-22.června 2012. Brno: MU ESF Brno, s. 11 - 18. ISBN 978-80-210-5875-0.
- [46] SVATOŠOVÁ, L., NOVOTNÁ, Z. (2012). Regionální disparity a jejich vývoj v ČR v letech 1996-2010. *Acta Universitatis Bohemiae Meridionales*, The Scientific Journal for Economics, Management and Trade, roč. 15, č. 1, s. 103 - 110. ISSN 1212-3285.
- [47] ŠTIKA, R. (2004). Regionální rozdíly v Česku v 90. letech v kontextu novodobého vývoje. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, Vol. 109, No. 1, s. 15–26.
- [48] ŠVECOVÁ, A., RAJČÁKOVÁ, E. (2010). Regionálne disparity nezamestnanosti na Slovensku. In *XIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*: Bořetice, 16.-18.června 2010. 1. vyd. Brno: MU ESF Brno, s. 118 - 125. ISBN 9788021052109.
- [49] TVRDOŇ, J. (2012). Cohesion Policy, Convergence and Regional Disparities: The Case of the European Union. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. Issue 2, Volume 9, s. 89-99. ISSN 2224-2899.
- [50] TVRDOŇ, M., SKOKAN, K. (2011). Regional disparities and the ways of their measurement: the case of the Visegrad four countries, *Technological and Economic Development of Economy* 17, Issue 3, s. 501-518.
- [51] TULEJA, P. (2010a). Měření regionálních disparit – pohled zpět. In *Sborník z mezinárodní vědecké konference Regionální disparity a hospodářské subjekty v územním rozvoji*. Ostrava 4. - 5. 11. 2010. VŠB-TU Ostrava, ISBN 978-80-248-2328-7.
- [52] TULEJA, P. (2010b). Praktická aplikace metod hodnocení regionálních disparit. *Acta academica karviniensia*, č. 1, s. 496-509. ISSN 1212-415X.
- [53] TULEJA, P. (2011). Modelové regiony a možnosti jejich využití při hodnocení regionálních disparit. *Acta academica karviniensia*, č. 3, s. 134-149. ISSN 1212-415X.
- [54] VILLAVERDE, J. (2006). Indicators of regional economic convergence. In: De Lombaerde P. (ed.), *Assessment and Measurement of Regional Integration*, Routledge, London, s. 146-161.
- [55] VILLAVERDE, J., MAZA, A. (2009). Measurement of regional economic disparities. UNU-CRIS Working Papers W-2009/12. [online]. [cit. 2012-12-29]. Dostupné na internete: <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/W-2009-12_new_version.pdf>
- [56] YITZHAKI, S., SCHECHTMAN, E. (2005). The properties of the extended Gini measures of variability and inequality. *Metron - International Journal of Statistics*, Dipartimento di Statistica, Probabilità e Statistiche Applicate - University of Rome, vol. 0 (3), s. 401-433.

ROZVOJ BYDLENÍ NA ČESKÉM VENKOVĚ

Edita Jindrová

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 84, 532 10 Pardubice, Česká republika
edita.jindrova@student.upce.cz

Klíčová slova:

bydlení, venkov, funkce města, cena bytu, cena rodinného domu, cena stavebního pozemku

Keywords:

dweling, countryside, flat price, house price, plots prices

Abstrakt:

Předmětem článku je zhodnocení venkovského prostředí z hlediska jeho bytové funkce, podmínek a potenciálu a posouzení faktorů ovlivňujících rozvoj bydlení na venkově. Praktická stránka věci je věnována rozboru jednotlivých faktorů majících vliv na bydlení v obcích Sdružení Orlicko.

Abstract:

The paper is focused on evaluation of countryside from the dwelling point of view. There are conditions and potential of dwelling quality factors appreciate. The practical side is focused on analysis of separate factors whose have impact on dwelling in microregion Orlicko.

35

Úvod

Rozvoj bydlení je posuzován na výzkumném vzorku. Byl zvolen reprezentativní soubor obcí venkovského typu náležejících do Sdružení obcí Orlicko (dále jen „Orlicko“). Sdružení čítá celkově 31 obcí, všechny spadající pod Pardubický kraj. Tento vzorek byl vybrán z důvodu jisté polohové perifernosti. Jedná se o příhraniční oblast s nevýhodným postavením v integrální prostorové organizaci vyznačující se malou hustotou obyvatel, rozptýlenou zástavbou venkovského charakteru, nízkou úrovní infrastruktury a převládajícím primárním a sekundárním sektorem. Vychází se z následujících hypotéz:

- Orlicko jako periferní podhorský region bude mít odpovídající charakteristiky struktury obyvatelstva (nadprůměrný podíl ekonomicky aktivních osob ve výrobním odvětví, horší vzdělanostní struktura obyvatel, odliv mladých rodin do měst).
- Orlicko je pohraniční region, jehož významná část obyvatelstva byla po druhé světové válce vyměněna po stránce etnického principu. Bude mít specifické sociální prostředí limitující do určité míry možnosti rozvoje.

Hlavním cílem článku je odpovědět na otázku „Jak se vyvíjelo bydlení na českém venkově?“ pomocí parciálních cílů, kterými jsou:

- popsání specifik venkovských oblastí,
- utřídění informací pro Sdružení obcí Orlicko od roku 1945 do současnosti,
- zpracování dat a jejich vyhodnocení pomocí generalizace dat a korelační analýzy.

1. Všeobecná specifika bydlení na venkově

Bydlení slouží k uspokojení životně důležitých potřeb člověka, proto je na něj kladen velký zřetel a je dle něho mimo jiné posuzována kvalita životní úrovně. Bydlení přidružuje další funkce, které jsou na něj vázány.

Venkovské obce jsou specifické svou diferenciací z hlediska geografické polohy, počtu obyvatel, struktury a činností, které se v obcích realizují, odlišným způsobem života, intenzivnějšími sociálními vazbami mezi občany, pracovním zaměřením a mnohým dalším. Vzhledem k tomu, že existují předpoklady rozvoje v těchto obcích, měly by se diferenciační charakteristiky promítnout v sociálních i ekonomických ukazatelích.

Za hlavní faktor rozvoje obcí a potažmo i bydlení je považována velikost obce. Velikost se obvykle určuje jako prostý součet obyvatel s trvalým bydlištěm v dané obci. Vývoj počtu obyvatel je charakteristika, kterou lze sledovat v každoročním vývoji. Platí, že ne všechny obce s přírůstkem obyvatel leží v suburbanním území. To souvisí se širšími změnami v rozmístění obyvatelstva, kde suburbanizace je pouze jedním z více trendů.

Geografická poloha vsi se promítne ve vývoji bydlení a zástavby a z pohledu města také v suburbanizaci. V procesu osídlování měst a vesnic musíme brát v úvahu jejich vzájemnou odlehlost. Charakteristika bydlení se utváří rozdílnou vzdáleností vůči metropolitním a dalším centrům. Urbanizace je jednak procesem koncentrace obyvatel do měst, ale představuje také šíření městského stylu života na venkov. Z tohoto hlediska představuje suburbanizované území část venkova s městským stylem života v zázemí měst. Suburbanizované území by mělo být součástí městských území nebo by mělo být vymezeno jako speciální typ venkova, tj. příměstský venkov. Hlavním projevem suburbanizace je nová výstavba většího rozsahu ve venkovských obcích.

Jedním z proudů sledovaných na území ČR je i fakt, že lidé oceňují na venkově možnost koupě větší nemovitosti za dostupnější cenu. Výběr venkovské lokality může být ovlivněn již existujícím vlastnictvím nemovitosti (chaty či chalupy), jejíž rekonstrukcí je často řešena bytová situace rodin.

Venkovská a městská zástavba se liší svými specifickými rysy. Původní obytný venkovský prostor se dá podle Merunkové⁹ vymezit následovně:

- menší objemové měřítko staveb i zástavby jako celku,
- převažující podíl individuální zástavby,
- vyšší podíl zahrad a jiných nezastavěných ploch,

⁹ Analýza indikátorů možného rozvoje venkova: Vzdělávací seminář v rámci projektu "Evropský model zemědělství a jeho aplikace v podmínkách českého agrárního venkova" [online]. Pohořelice, 19.3. 2009 [cit. 2012-07-10]. Dostupné z: <<http://www.vuchs.cz/akce/2009-03-Analyza-Indikatoru-Mozneho-Rozvoje-Venkova/prednasky/2009-03-19-Pohorelice-prednasky.pdf>>

- regionální osobitost urbanistického uspořádání,
- množství přírodních prvků v zastavěném území a přímá návaznost na krajinu,
- příznivé hygienické podmínky.

Současné trendy bydlení na vesnici lze rozdělit do tří skupin:

- hospodářské usedlosti s drobným hospodařením v rámci samozásobení,
- rodinné farmy a hospodářské usedlosti s rostlinnou a živočišnou výrobou nad rámec samozásobitelských potřeb či s realizovanou drobnou podnikatelskou činností,
- čisté bydlení bez chovu hospodářského zvířectva (veškeré obytné objekty vznikající v přímé návaznosti na větší spádová města).

Z výše uvedeného vyplývají klady bydlení na vsi:

- posílení společenské komunity a společenského života v místě,
- převažující přesvědčení o kvalitnějším bydlení v rodinných domcích spíše než v bytových domech,
- samostatnost bydlení,
- kontakt obytných prostor s přírodou a zdravé životní prostředí,
- zvuková a vizuální izolace,
- mnohdy levnější bydlení a žití.

Na druhou stranu existují i zápory a nevýhody spojené s bydlením na venkově. Je to především:

- občanská vybavenost,
- nízká kvalita veřejné infrastruktury a s tím spojená dopravní dostupnost,
- zmenšení rozsahu společenského života,
- častější dojíždka do zaměstnání a do škol,
- zábor zemědělské půdy.

2. Sdružení obcí Orlicko

Pro posouzení faktorů ovlivňujících bydlení byla pozorována a zkoumána periferní oblast typická svou venkovskou zástavbou, a to v obcích Sdružení Orlicka, což je forma dobrovolného svazku obcí.

Dobrovolným svazkem obcí (DSO) obecně rozumíme spolupráci obcí ve smyslu § 46 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích nebo svazek obcí podle § 49 téhož zákona. Vznik svazků je nutný pro společné prosazování zájmů a záměrů venkovských obcí a je pozitivním trendem probíhajícím ve venkovském prostoru. Tyto dobrovolné svazky obcí aktivují a koordinují všechny ekonomické, kulturní a společenské subjekty tak, aby byl využit přirozený potenciál celého regionu. Vzniklé právní subjekty jsou důležitým mezičlánkem ve veřejné správě a jejich význam roste především v případě odolávání tlaku velkých měst, aby se tak staly jejich důstojným partnerem.

Sdružení Orlicko čítá v současné době 31 obcí: 26 vesnic (Bystřec, Červená Voda, Česká Rybná, České Petrovice, Čenkovice, Dlouhoňovice, Dolní Morava, Hejnice, Helvíkovice, Jamné nad Orlicí, Kameničná, Klášterec, Lišnice, Lichkov, Lukavice, Mistrovice, Mladkov, Nekoř, Orličky, Pastviny, Písečná, Sobkovice, Studené, Šedivec, Těchonín a Záchlumí), 1

městys (Kunvald) a 4 města (Jablonné nad Orlicí, Králíky, Letohrad a Žamberk). Orlicko se nachází při horních tocích Divoké a Tiché Orlice. Oblast je položena v severovýchodní části Pardubického kraje při hranici s Polskem. Území vyniká členitým terénem, vysokým podílem lesů a relativně nízkou urbanizací. V regionu jsou zastoupeny obce v sídlech od 500 do 6 000 obyvatel, přičemž průměr se pohybuje okolo 700 obyvatel. Na obrázku č. 1 je znázorněno územní vymezení hranic obcí Sdružení Orlicko.¹⁰

Obrázek 2: Zobrazení k. ú. Sdružení obcí Orlicko.

Zdroj: MAS Orlicko.cz¹¹

Sdružení obcí vzniklo v roce 1992 jako vůbec první sdružení obcí v České republice, tenkrát ještě pod názvem Sdružení obcí a měst Orlice. V roce 2001 se název ustálil na dnešním Sdružení obcí Orlicko. Důvodem spolupráce bylo vědomí nutnosti kooperace na projektech, kde síla jedné obce či města nestačí pro jeho úspěšnou realizaci.

3. Vývoj bydlení v DSO Orlicko a faktory jej ovlivňující

3.1. Celkový počet obyvatelstva

Kolonizace této pohraniční neprostupné zalesněné oblasti byla pravděpodobně započata ve druhé polovině dvanáctého století. Velikostní struktura prošla od prvního osidlování bouřlivým vývojem. V průběhu času se u poloviny obcí snížil počet obyvatel dokonce o více než polovinu. V Červené Vodě, Těchoníně, Studeném a Pastvinách klesl počet obyvatel na

¹⁰ Orlicko.cz: Orlické hory na Internetu - stránky Sdružení obcí Orlicko [online]. 1998-2008 [cit. 2012-07-01]. Dostupné z: <<http://www.orlicko.cz/>>

¹¹ MAS.Orlicko.cz: Stránky místní akční skupiny Orlicko [online]. 2006-2011 [cit. 2012-06-06]. Dostupné z: <<http://www.mas.orlicko.cz/Index.php?IdS=4>>

třetinu maximálního počtu, v Dolní Moravě a Orlickách na čtvrtinu, v Českých Petrovicích na pětinu a v Čenkovicích až na pouhou desetinu maximálního počtu obyvatel.¹²

Při detailnějším pohledu na jednotlivé velikostní skupiny obcí bylo zjištěno, že Orlicko zaznamenalo obce s méně než 200 obyvateli až v roce 1950. U všech obcí s výjimkou Dlouhoňovic a Klášterce nad Orlicí došlo k výraznému poklesu počtu obyvatel. Na grafu č. 1 můžeme vidět, že např. v Červené Vodě byla v roce 1950 registrována pouhá polovina občanů (2908) oproti měření v roce 1930 (5663). Stalo se tak z důvodu nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 a vypuknutí druhé světové války v roce 1939.¹³

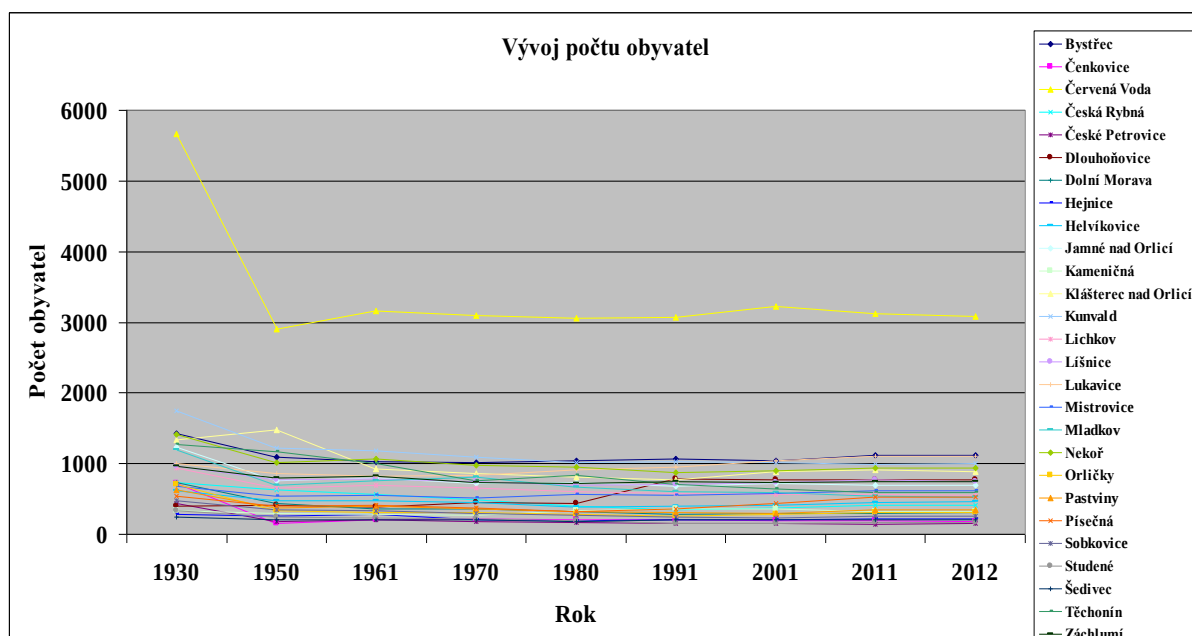
Celkový počet obyvatel venkovských obcí Orlicka klesal až do roku 1991. Ze sčítání v roce 2001 však vyšlo, že tyto obce se opět začaly zalidňovat. V celkovém součtu od tohoto roku měly přes 17 000 obyvatel. Tento trend pokračoval do roku 2010, v roce 2012 už ale počet opět klesl.

Sídelní struktura v periferním regionu Orlicko je poněkud rozdrobená, zejména na Králicku (obce Čenkovice, Červená Voda, Jamné nad Orlicí, Lichkov, Mladkov, Orličky). Tato rozdrobenost má významné důsledky pro ekonomiku a rozvojové perspektivy. Malá a velmi malá sídla mají zcela nedostatečný vnitřní trh a nemohou tudíž udržet služby (např. prodejna potravin nebo hostinec), tím pádem nemohou ani podpořit příliv nových přistěhovalců. Vzhledem k tomu nejsou taková sídla příliš vhodná ani pro trvalé bydlení seniorů, u nichž se dá předpokládat rostoucí potřeba zdravotnických a sociálních služeb se vzrůstajícím věkem. Jsou odkázáni na nejbližší malé město, přičemž rozhodujícím faktorem je dopravní dostupnost.

¹² Orlicko - region v pohraničí: výstup projektu Národního programu výzkumu II číslo 2D06001 Rozvojové zájmy pohraničních regionů (na příkladu Orlicka). Brno: Studia geographica 102, 2009. s. 41.

¹³ NOVOTNÝ, Ondřej. *Demografický vývoj v ČR*. Pardubice, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko - správní. Vedoucí práce Mgr. Pavla Jindrová. s. 21.

Graf 1: Vývoj počtu obyvatel v obcích Orlicka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ¹⁴

3.2. Míra nezaměstnanosti

Vysoký nesoulad mezi kvantitativní i kvalitativní strukturou v nabídce a poptávce pracovních sil je prvotní příčinou nerovnováhy na trhu práce. Ve vývoji nezaměstnanosti v regionu Orlicko jsou patrné pravidelné výkyvy, celkový vývoj a individuální situace konkrétních zaměstnavatelů. K pravidelným výkyvům patří nárůst nezaměstnanosti na začátku roku a po skončení školního roku. Na jaře se situace zpravidla zlepšuje díky sezónním pracím.¹⁵ Mezi největší zaměstnavatele v regionu, kteří zaměstnávají více než 100 zaměstnanců, patří Isolit Bravo s. r. o. Jablonné nad Orlicí, OEZ s. r. o. Letohrad, ZEZ Silko Žamberk a Kumpers Textil s. r. o. Těchonín. Už tradičně se vysoká míra nezaměstnanosti dá očekávat na Králicku. Králicko se tak řadí na jedno z nejvyšších míst s nezaměstnaností v rámci Pardubického kraje.

Míra nezaměstnanosti neboli podíl těch ekonomicky aktivních, kteří si nehledají práci, se dle očekávání po roce 1989 postupně zvyšovala. Před rokem 1989 formálně nezaměstnanost neexistovala (nebo byla velice nízká), spíše šlo o tzv. umělou zaměstnanost, proto ji ani statistický úřad v tomto období neevidoval. S celkovou transformací ekonomiky došlo i na přirozenou míru nezaměstnanosti. Ta na Orlicku v roce 1990 představovala velmi nízké hodnoty (viz graf č. 3), většinou do 3 %, s výjimkou České Rybné a Pastvin. V roce 2001 došlo ke zvýšení počtu nezaměstnaných, nejvyšší nárůst za deset let zaznamenaly obce Čenkovice (11,96 %), Dolní Morava (19,86 %) a Lichkov (14,52 %). Při posledním sčítání v roce 2011 vyšlo najevo, že v Bystřeci, České Rybné, Klášterci nad Orlicí, Líšnici, Lukavici, Mladkově, Písečné, Šedivci, Těchoníně a Záchlumí nezaměstnanost mírně poklesla a na Dolní

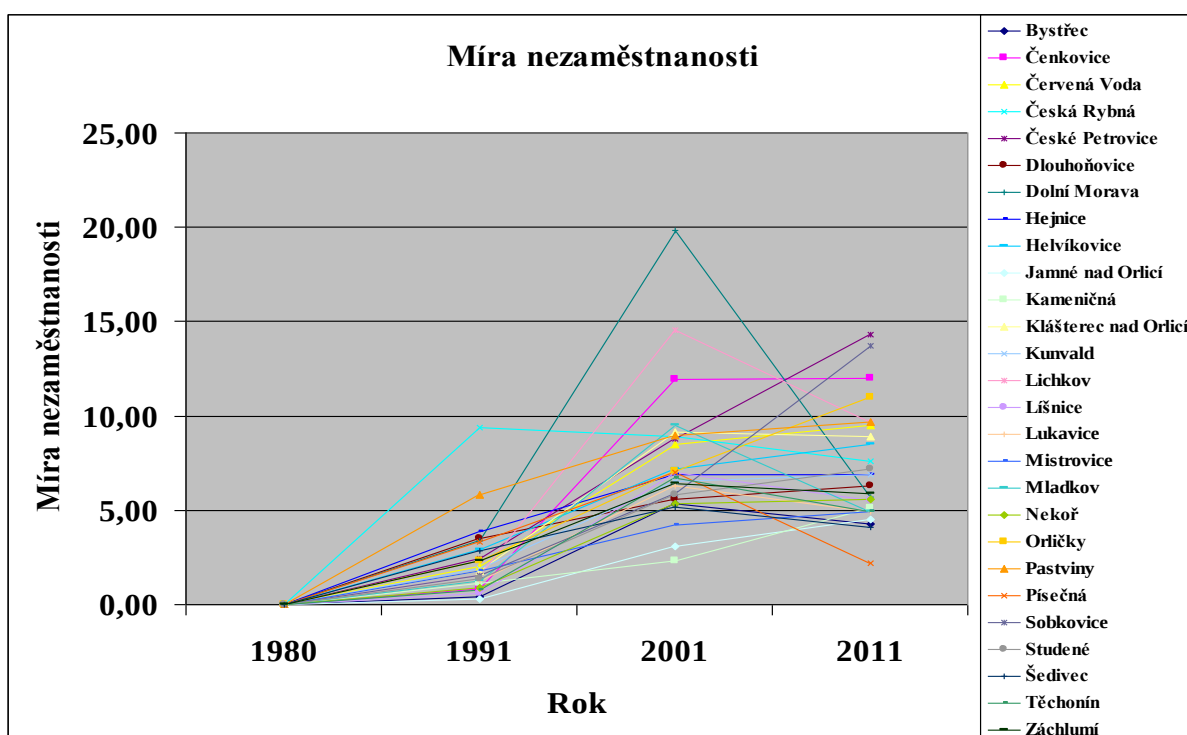
¹⁴ RŮŽKOVÁ, Jiřina a ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1311-12.

¹⁵ ORLICKO - REGION V POHRANIČÍ: výstup projektu národního programu II číslo 2D06001. Brno: Ústav geoniky Akademie věd ČR, v. v. i., 2009. ISSN 05287-1247.

Moravě a v Lichkově dokonce poklesla rapidně. Důvodem tohoto skoku mohl být zejména na Dolní Moravě rozvoj turistického ruchu. Naopak v Českých Petrovicích, Sobkovcích a Orličkách byla vyměřena míra nezaměstnanosti poměrně vysoko (14,30 %, 13,70 % a 11 %). U Českých Petrovic a Orlíček se to dalo předpokládat vzhledem k jejich odlehlosti a hlavně nedostupnosti, ovšem vcelku překvapivou míru vykazaly Sobkovice, v jejichž katastru sídlí jeden z největších zaměstnavatelů v regionu – Progressa s. r. o. Nicméně je nutno podotknout, že u takto malých obcí každé procento nezaměstnanosti znamená v absolutních číslech pouze velmi malý počet obyvatel.

Pomocí statistické funkce korelace bylo celkem překvapivě zjištěno, že s klesající mírou nezaměstnanosti sice roste počet obyvatel ($\rho = -0,0417$), avšak klesá počet domů ($\rho = 0,04827$). Jejich vzájemná závislost je ale velmi malá, tzv. volná závislost.

Graf 2: Míra nezaměstnanosti v obcích Orlicka,

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ¹⁶

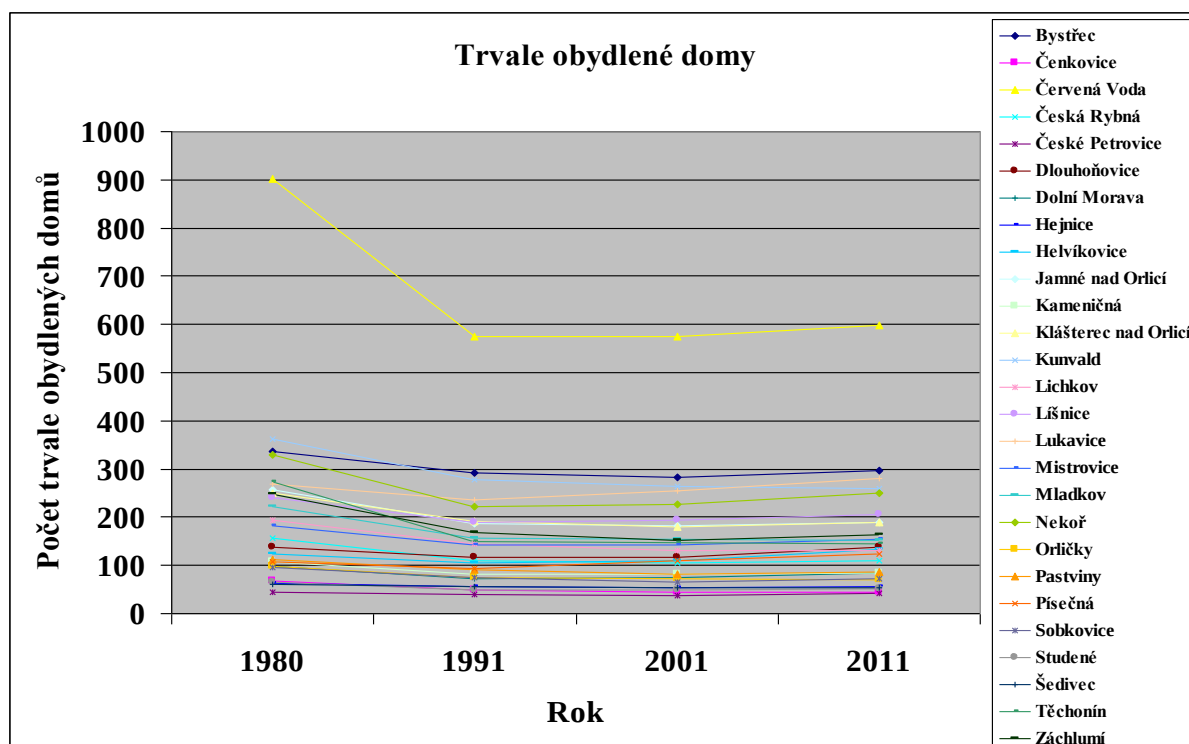
3.3. Trvale obydlené domy

Podle korelační analýzy bylo zjištěno, že počet trvale obydlených domů rostl/klesal úměrně s počtem obyvatel ($\rho = 0,94473$), tzn. funkční těsnou závislost, a podobně je závislý i na celkovém počtu domů ($\rho = 0,88838$), i když už o něco méně. Překvapivé je, že u všech sledovaných obcí došlo po roce 1980 k poklesu trvale obydlených domů (graf č. 4). Důvodem u většiny z nich bylo užívání stále většího počtu starších rodinných domů k rekreačním účelům bez trvalého bydlení.

¹⁶ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>

Velikost domů k bydlení lze vyjádřit počtem bytů nebo počtem nadzemních podlaží. Současné rodinné domy mají nejčastěji dvě nadzemní podlaží (60 %) a více než tři čtvrtiny je jednobytových. Největší posun u technického vybavení nastal po roce 2001, a to z důvodu plynofikace čtvrtiny venkovských obcí (tím se zvýšil podíl domů na venkově napojených na veřejnou síť na 21 %). Vodovod byl zaveden do většiny domů již před rokem 1991. V roce 2001 na něj bylo napojeno 98,9 % trvale obydlených bytů. Pouze v Klášterci nad Orlicí nemělo vodovod více než 5 % domů. V oblasti vytápění domů došlo spíše ke kvalitativním změnám. Přínosem pro životní prostředí bylo to, že zatímco v roce 1991 byly téměř dvě třetiny domů se zdrojem tepla mimo dům vytápěny z kotlen na pevná paliva, o deset let později zůstalo u tohoto způsobu vytápění pouze 3,6 % domů.¹⁷ Na veřejnou kanalizaci je v současné době napojeno zhruba 52 % bytů.

Graf 3: Trvale obydlené domy v obcích Orlicka,

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ¹⁸

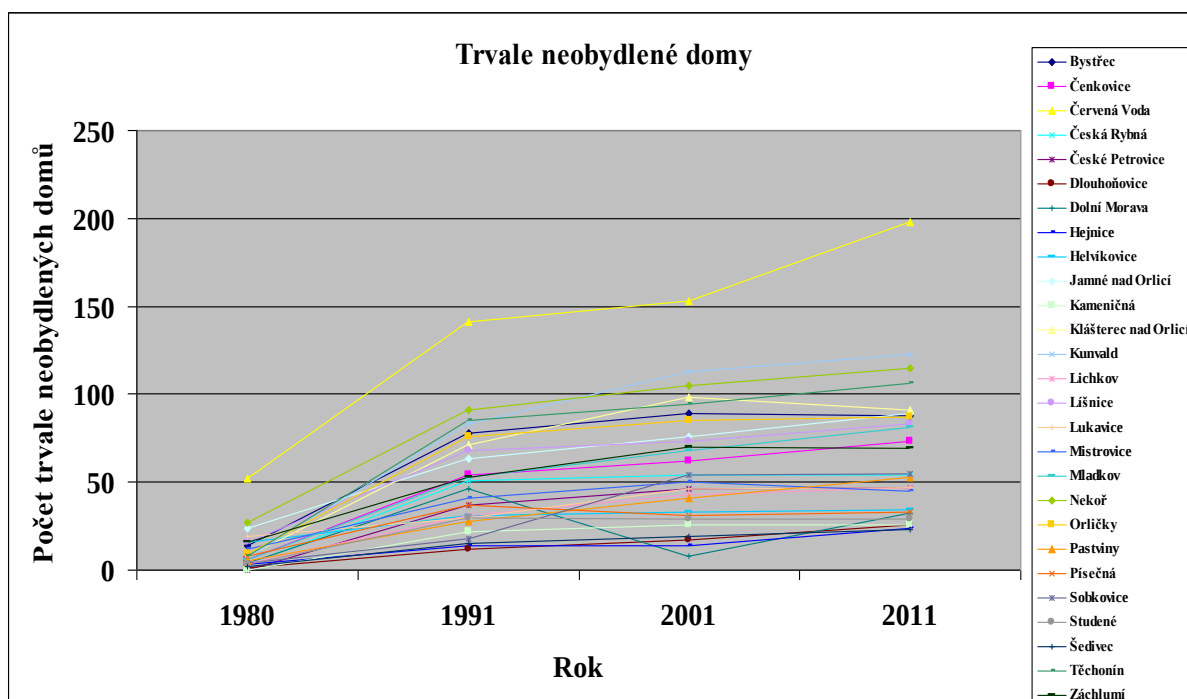
3.4. Trvale neobydlené domy

Graf č. 5 objasňuje vývoj trvale neobydlených domů v obcích Orlicka od roku 1980. Ve většině obcí došlo mezi lety 1980 a 2011 ke zvýšení počtu trvale neobydlených domů. Tyto domy zahrnují jak rodinné domky, tak i bytové domy. Nejčastějším důvodem neobydlenosti byla změna funkce domu v rekreační objekt (60 - 70 % z celkových neobydlených domů, v Pastvinách až 90 %), v podnikatelský objekt (kanceláře, provozovny obchodu a služeb), dále přestavba bytu a nezpůsobilost k bydlení. Do určité míry se také projevil růst počtu bytů, ve kterých sice někdo bydlí, ale není zde hlášen k trvalému pobytu.

¹⁷ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>

¹⁸ dtto

Graf 4: Trvale neobydlené domy v obcích Orlicka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ¹⁹

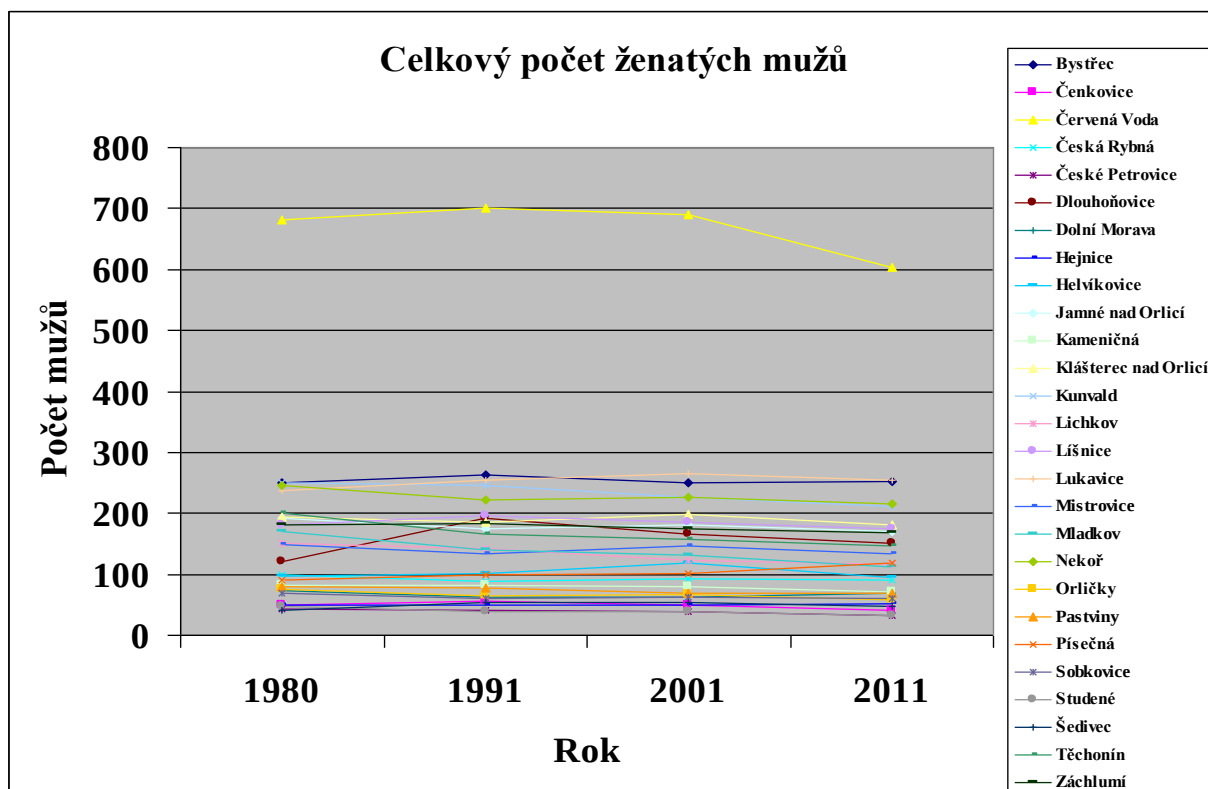
3.5. Rodinný stav

Z hlediska rozvoje bydlení se dá předpokládat, že počet trvale obydlených domů a bytů bude záviset také na rodinném stavu. Sezdané páry a rodiny se budou chtít v obci usadit (tzn. mít zde trvalý pobyt) spíše než svobodné a bezdětné. Bylo proto zkoumáno, kolik ženatých mužů (graf č. 6) a vdaných žen (graf č. 7) žije v podorlických obcích a porovnáno s celkovým počtem domů, trvale obydlenými domy a trvale obydlenými rodinnými domy. Na vzorku obcí bylo korelací zjištěno, že velmi těsná kladná závislost je mezi počtem ženatých mužů a celkovým počtem domů ($\square=0,93924$). Ještě větší závislost existuje mezi počtem ženatých mužů a počtem trvale obydlených domů ($\square=0,95703$), o sedm tisícín vyšší a největší závislost je na počtu trvale obydlených rodinných domů ($\square=0,96429$).

Naprostoj stejné pořadí korelačních koeficientů nastává i v porovnání s počtem vdaných žen. Nejtěsnější závislost je na počtu trvale obydlených rodinných domů ($\square=0,96348$), dále na trvale obydlených domech ($\square=0,95561$) a na celkovém počtu domů ($\square=0,93804$). Hypotéza se tedy potvrdila a bylo vypočteno, že se stoupajícím počtem ženatých mužů a vdaných žen stoupal i počet obydlených domů, zejména tedy rodinných.

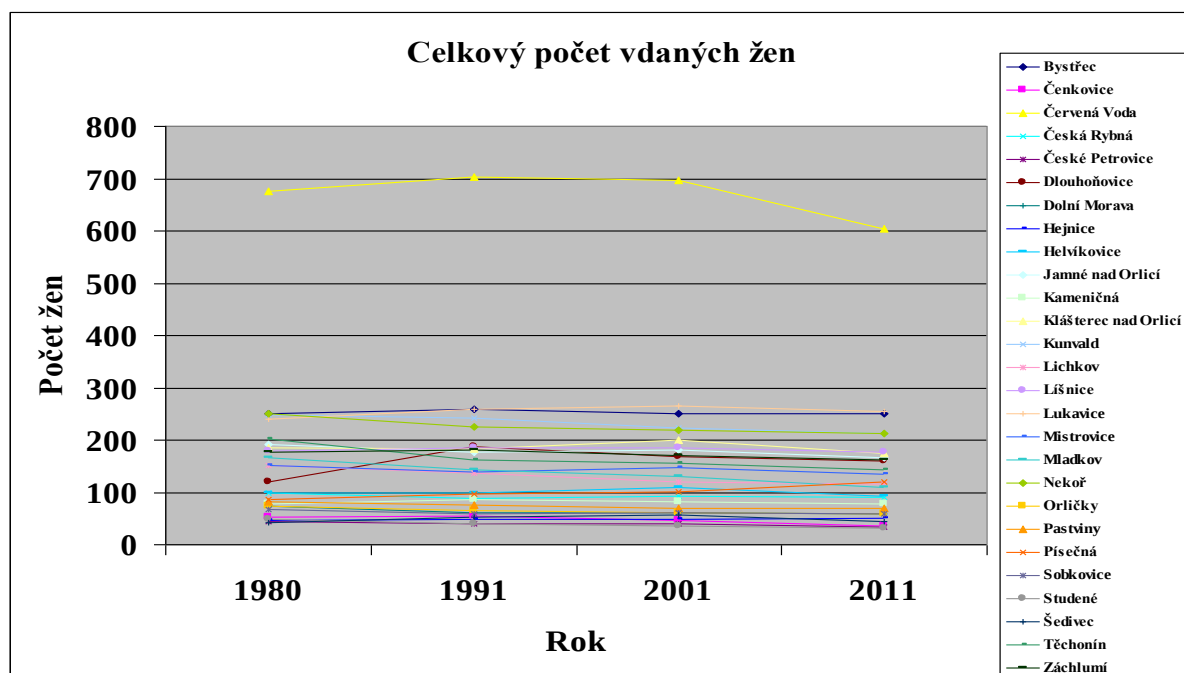
¹⁹ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>

Graf 5: Celkový počet ženatých mužů v obcích Orlicka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ²⁰

Graf 6: Celkový počet vdaných žen v obcích Orlicka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ

²⁰ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>

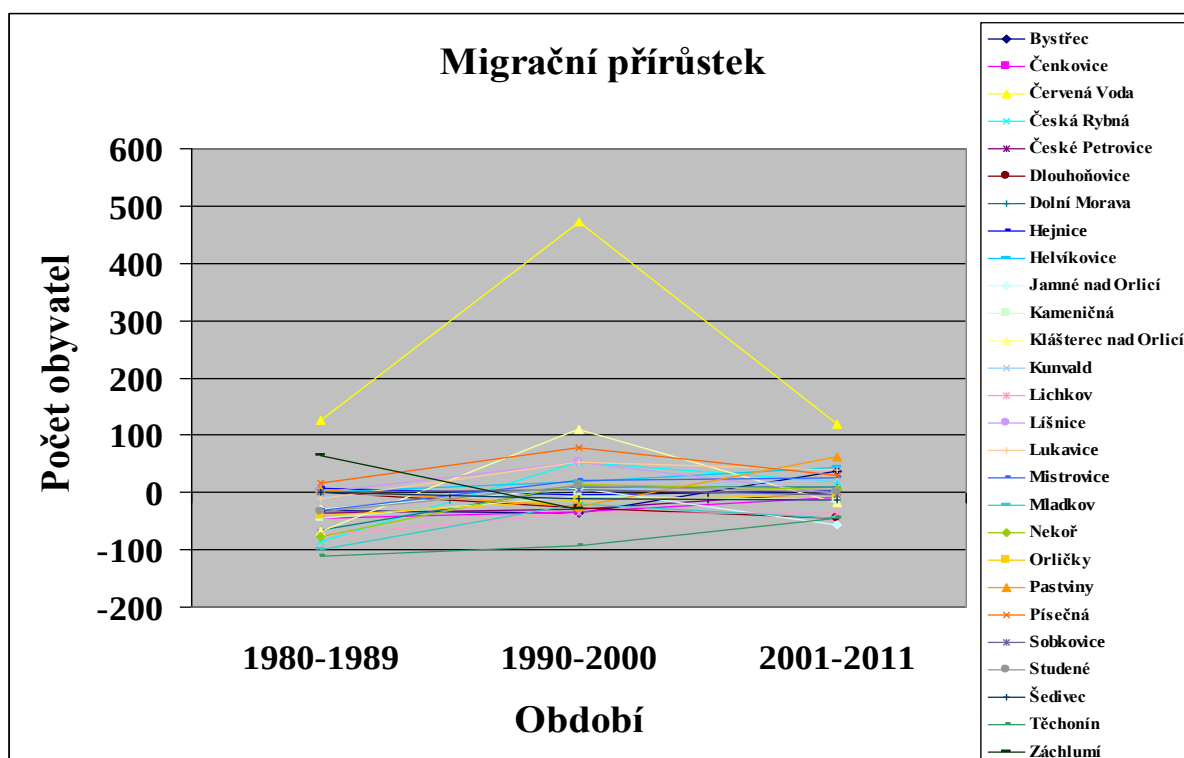
3.6. Migrační přírůstek

Hypotézou pro pozorování a zhodnocení migračního salda je současný trend, kdy dochází ke dvěma zcela opačným jevům. A sice, že mladí lidé odcházejí často z venkova do měst, kdežto mladé rodiny spíše preferují bydlení blíž přírodě a dávají přednost lepšímu životnímu prostředí. Navzdory tomu dochází k vyliďňování typicky venkovských oblastí, ne jinak se tomu dá předpokládat u Orlicka. Špatná infrastruktura a občanská vybavenost, nesnadné dojíždění za prací, vzděláním, nízká dostupnost zdravotnictví, služeb a kulturního vyžití – to jsou důvody, proč stále dochází k migraci obyvatelstva, zejména té vnitřní.

Migrace nám může mnohé napovědět při sledování atraktivity místa z hlediska stálého bydlení. Zejména mladí lidé se budou stěhovat na venkov, pokud zde budou mít dostatečné zázemí v podobě dobré infrastruktury, občanské vybavenosti, dostupnosti služeb apod. Obecně se dá říci, že v typicky venkovských oblastech dochází stále k vyliďňování. Graf č. 8 je dělen do třech období, kdy za každé desetiletí (resp. devítiletí) je vypočítáno migrační saldo konkrétní obce. K největšímu odlivu obyvatel došlo v letech 1980 až 1989. V součtu všech obcí to bylo konkrétně 670 obyvatel. V dalších desetiletích už Orlicko zaznamenalo kladné migrační saldo (547 a 166 obyvatel). Největší přírůstek od roku 1980 nastal v obci Červená Voda (718), Písečná (123) a Lukavice (83). Všechny tři obce hodnotím jako velice atraktivní a vhodné pro rodinný život, v budoucnu s jistým s růstovým a rozvojovým potenciálem. Naopak obce, kde nejvíce docházelo k odlivu obyvatel, jsou Těchonín (-249), Mladkov (-165) a Lichkov (-148). Všechny tři obce leží blízko hranic, je v nich nepříliš rozvinutá infrastruktura a zejména množství vojenských pozůstatků, které by mohly odradit i případné zájemce o bydlení.

²¹ dtto

Graf 7: Migrační přírůstek v obcích Orlicka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ²²

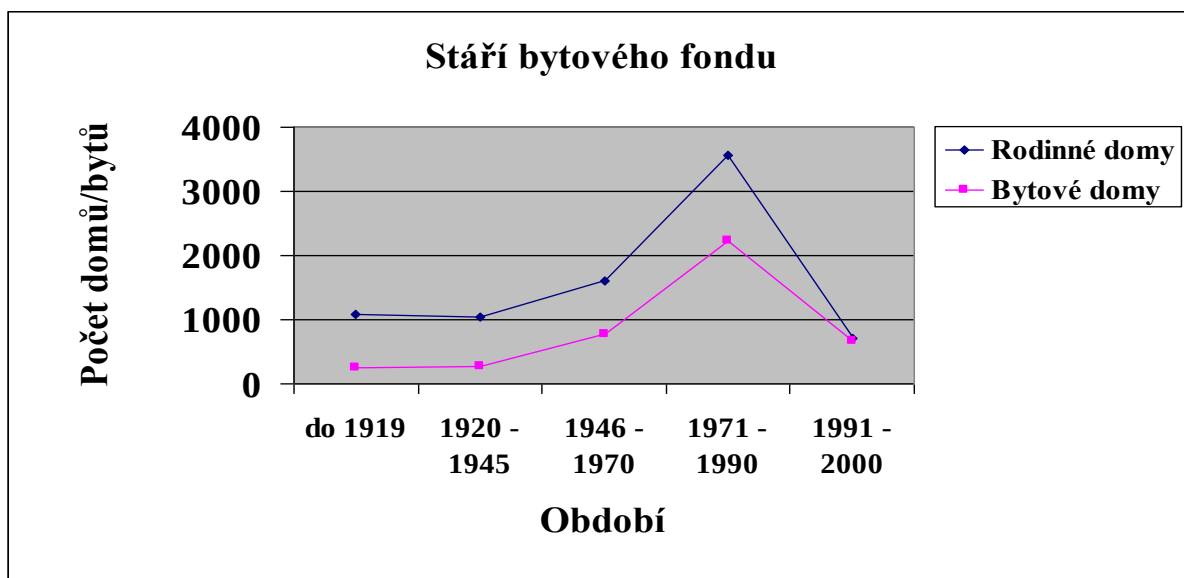
3.7. Stáří bytového fondu

46

Stáří bytového fondu je sice tradiční informace ze sčítání lidu, domů a bytů, avšak data za rok 2001 a 2011 nejsou srovnatelná s rokem 1991. V tomto roce byly zjišťovány údaje o období výstavby, kdežto od roku 2001 se u rekonstruovaných domů uvádělo období rekonstrukce. Tato metodická změna proto mohla ovlivnit i následující údaje plynoucí z grafu č. 9. Nejvíce domů a bytů bylo vystavěno v letech 1971 – 1990 (cca 3500 domů a 2200 bytů). Nejstarší zástavba se zachovala především v pohraničí a ve východní části Orlicka (České Petrovice, Mladkov) kde byla více než pětina současných domů postavena do roku 1919. Zhruba tisícovka domů pochází z let 1920 - 1945. Obce s nejvyšším zastoupením těchto domů leží v pohraničí - Červená Voda, Lichkov a okolí Králík. Novým centrem výstavby se stal Žamberk a přilehlé obce kolem jeho katastru (Dlouhoňovice, Helvíkovice, Písečná).

²² Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>

Graf 8: Stáří bytového fondu v obcích Orlicka

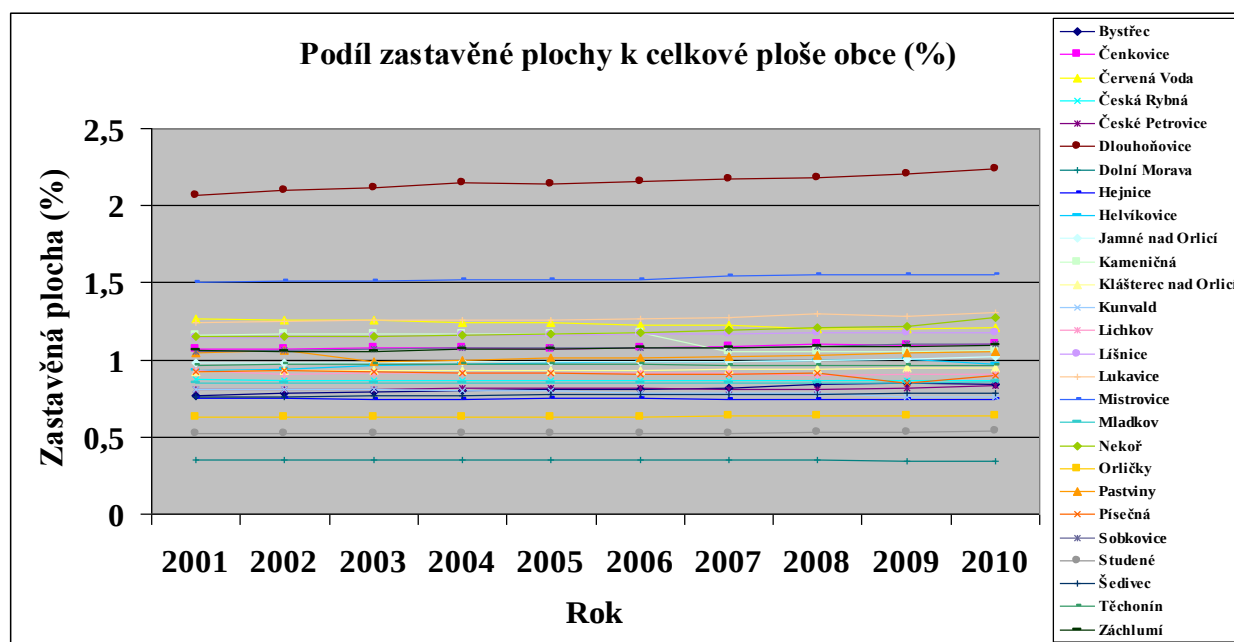
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ²³

3.8. Zastavěná plocha

Venkovskou oblast lze vymezit i na základě podílu zastavěné plochy k celkové výměře obce. Na grafu č. 10 je sice tento podíl znázorněn, ale je nutno brát tyto údaje s rezervou vzhledem k množství osad a rozlehlosti jednotlivých obcí. Pro příklad: Kunvald je vesnice s největším katastrálním územím v ČR, proto nelze očekávat, že bude mít vysoký podíl zastavěné plochy. V tomto pomyslném žebříčku se na prvním místě s nejvyšším podílem zástavby umístily Dlouhoňovice. Je to dáno zejména tím, že Dlouhoňovice mají předměstský charakter, navozují na průmyslovou část Žamberka a tvoří s ním aglomeraci.

²³ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>

Graf 9: Podíl zastavěné plochy k celkové ploše obce

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z ČSÚ²⁴

3.9. Občanská vybavenost

Míra vybavenosti dané obce závisí především na její velikostní struktuře, dopravní obslužnosti a rozvinuté sídelní hierarchii. A naopak – pokud bude v obci dostatek školských, zdravotnických, sociálních a jiných zařízení, vytváří se potenciál pro demografický a bytový rozvoj. Proto některé tzv. střediskové obce poskytují služby i menším obcím v jejich sousedství. V současné době se na území Orlicka, měst nepočítaje, nachází 19 mateřských škol. Jejich počet má sice klesající tendenci, přesto jen v 8 z 27 venkovských obcí Orlicka nebyla v roce 2011 mateřská škola. V roce 1991 to bylo pouze 5 obcí. Hůře jsou na tom žáci školou povinní, kteří musí kvůli absenci základních škol na vesnicích dojíždět do vzdálenějších měst či větších obcí. Stabilně se od roku 1991 „drží“ první stupně základních škol, k počátečním dvanácti dokonce přibyl první stupeň ZŠ v Písečné (což je zřejmé z populačního vývoje v Písečné). Stále stejný, i když velmi nízký, je počet úplných základních škol, tedy první i druhý stupeň. Pouze v Červené Vodě, Klášterci nad Orlicí a v Kunvaldě mohou děti navštěvovat základní školu celých 9 let, i když i tady se projevují existenciální problémy související s nedostatkem dětí a nenaplnění kapacit.

Co se týká zdravotnických zařízení na vesnicích DSO Orlicko, vybavenost je v nich výrazně nižší než vybavenost školskými zařízeními. Pouze Bystřec, Červená Voda, Kláštorec, Kunvald a Mladkov disponují přechodnými ordinacemi praktického lékaře. Dům s pečovatelskou službou se nachází jen v Červené Vodě a Pastvinách.

²⁴ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>

4. SWOT analýza

Na základě předchozích vypracovaných indikátorů byly generovány jednotlivé výroky SWOT analýzy doplněné o poznatky z terénního průzkumu oblasti Orlicko (znázorněno v tabulce č. 1). Zároveň se jedná o zhodnocení vlivů, které měly a mají vliv na bydlení v DSO Orlicko.

Tabulka 18: SWOT analýza bydlení a faktorů jej ovlivňujících v DSO Orlicko

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
Růst počtu obyvatel a s ním spojená zvyšující se bytová výstavba.	Starší bytový fond.
Vysoká intenzita bytové výstavby v některých obcích (Dlouhoňovice, Lukavice, Písečná).	Nedostatek pracovních příležitostí zejména v odlehlejších obcích (Čenkovice, České Petrovice, Orličky) a nízké mzdy.
Vybudovaná kanalizační síť ve všech obcích nad 2000 ekonomicky aktivních obyvatel (a dalších sídlech).	Horší dostupnost zdravotní péče v malých (a zejména příhraničních) obcích.
Vysoký podíl bydlení v rodinných domech.	Nedostatečné kapacity sociálních zařízení pro seniory.
Vysoký potenciál pro rozvoj cestovního ruchu (Dolní Morava, Pastviny, Těchonín).	Nedostatek základních škol v menších vsích a nutnost dojíždění žáků do větších obcí.
Rozvinutý sektor malého a středního podnikání.	Nízká úroveň plynofikace vesnic.
Kvalitní železniční napojení regionu, do obcí Orlicka zasahuje železniční trať 021 a 024 s potenciálem růstu a významu.	Dlouhodobě záporné migrační saldo některých neatraktivních obcí (Lichkov, Mladkov, Těchonín)
Nízká míra nezaměstnanosti v některých obcích (Písečná, Šedivec, Jamné nad Orlicí).	Špatné propojení autobusové a železniční dopravy, místy i její absence.
Vysoké dlouhodobé kladné migrační saldo některých obcí (Červená Voda, Písečná, Lukavice), což značí jejich atraktivitu.	Úbytek obchodů na vesnicích.
PŘÍLEŽITOSTI	HROZBY
Atraktivní oblast pro bydlení a rekreaci, rozvoj výstavby bytových i rodinných domů.	Nízká intenzita bytové výstavby může vést ke zpomalení rozvoje regionu.
Využití územního plánování a komplexních pozemkových úprav k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních a kulturních hodnot území.	Urbanizace volné krajiny, narušení krajiny zejména liniovými dopravními stavbami.

Zvyšující se celkový počet domů i trvale obydlených domů, zejména rodinných (Bystřec, Červená Voda).	Rozšiřování zástavby a vznik větších aglomerací, které naruší harmonický ráz krajiny.
Zlepšení dopravní infrastruktury - plánovaná rychlostní silnice R35 vedoucí mikroregionem a možnost napojení a vybudování moderní infrastruktury i na území dalších obcí.	Rostoucí marginalizace regionu vzhledem k jeho geografické poloze.
Využití nové moderní výstavby pro rodiny s dětmi (závislost veličin rodina a trvale obydlené domy).	Současný nepříznivý demografický vývoj může zapříčinit zrušení základních škol.
Zlepšující se kvalita vzdělanostní struktury – snižující se počet obyvatel se ZŠ (vč. nedokončeného vzdělání) a zvyšující se počet lidí se SŠ a VŠ.	Zvyšování intenzity dopravy, zejména kolem silnice I/11, může vést ke zvýšení emisí a hlukové zátěže a snížení atraktivity přilehlých obcí.
Nabídka kulturních příležitostí, kulturní tradice a obnova spolkového života na vesnicích.	Periferní (příhraniční) poloha a s tím související špatná dopravní dostupnost regionu.

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

V úvodu článku byly stanoveny hypotézy, které plynou z toho, že Orlicko je periferní pohraniční oblast s odpovídající strukturou obyvatelstva, jež má své specifické priority (vyšší počet ekonomicky aktivních osob ve výrobním odvětví a v zemědělství na úkor nižší vzdělanosti). Sociální prostředí bude limitující pro další možnost rozvoje. Tyto hypotézy se z větší části potvrdily. Závislost jednotlivých faktorů byla posuzována pomocí korelační analýzy. Pomocí uvedených analýz faktorů bylo zjištěno, že k pozitivnímu rozvoji bydlení přispívá vysoký počet obyvatel, kteří budou mít možnost pracovního uplatnění (v obcích s nízkou mírou nezaměstnanosti), jejichž rodný stav bude „ženatý“ či „vdaná“ a budou se moci spolehnout na kvalitní občanskou vybavenost v obci. Tato kritéria jsou ovšem splněna jen v určitých obcích, spíše přilehlých městům. Je zřejmé, že v těchto vesnicích je občanská, kulturní a sportovní vybavenost vyšší úrovně než v bezprostředně pohraničních oblastech. Životní úroveň, kvalita a dostupnost služeb a veřejných statků je zde dána převážně důrazností a rozhodnutím místní samosprávy – zastupitelstvem. Neanonymita a intenzivní a trvalé sociální vazby mají i odvrácenou tvář života na vsi – sociální stratifikace je znatelnější právě díky nemožnosti vymanit se z třídy a také negativním vnímáním vyšších tříd nižšími.

Použitá literatura

- [1] *Analýza indikátorů možného rozvoje venkova: Vzdělávací seminář v rámci projektu "Evropský model zemědělství a jeho aplikace v podmínkách českého agrárního venkova"* [online]. Pohořelice, 19.3. 2009 [cit. 2012-07-10]. Dostupné z: <<http://www.vuchs.cz/akce/2009-03->

Analyza-Indikatoru-Mozneho-Rozvoje-Venkova/prednasky/2009-03-19-Pohorelice-prednasky.pdf>.

- [2] NOVOTNÝ, Ondřej. *Demografický vývoj v ČR*. Pardubice, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko - správní. Vedoucí práce Mgr. Pavla Jindrová.
- [3] MAS.Orlicko.cz: *Stránky místní akční skupiny Orlicko* [online]. 2006-2011 [cit. 2012-06-06]. Dostupné z: <<http://www.mas.orlicko.cz/Index.php?IdS=4>>
- [4] Orlicko.cz: *Orlické hory na Internetu - stránky Sdružení obcí Orlicko* [online]. 1998-2008 [cit. 2012-07-01]. Dostupné z: <<http://www.orlicko.cz/>>.
- [5] ORLICKO - REGION V POHRANIČÍ: *výstup projektu národního programu II číslo 2D06001*. Brno: Ústav geoniky Akademie věd ČR, v. v. i., 2009. ISSN 05287-1247.
- [6] Orlicko - region v pohraničí: *výstup projektu Národního programu výzkumu II číslo 2D06001 Rozvojové zájmy pohraničních regionů (na příkladu Orlicka)*. Brno: Studia geographica 102, 2009.
- [7] RŮŽKOVÁ, Jiřina a ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1311-12.
- [8] *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2009-2011 [cit. 2012-07-15]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz>>.

REGIONÁLNE DISPARITY V PRIESTORE KRAJÍN V4 A HNACIE SILY ROZVOJA

REGIONAL DISPARITIES IN THE V4 COUNTRIES

Ing. Martin Mariš

Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka
TR. A. Hlinku, Nitra 94976
e-mail: martin.maris@is.uniag.sk

Kľúčové slová:

Priestorový rozvoj, región, priestorová autokorelácia, regionálna politika

Keywords:

spatial development, region, spatial autocorellation, regional policy

Abstrakt:

V ére súčasnej globalizácie, ekonomiky jednotlivých regiónov začínajú zohrávať čoraz významnejšiu úlohu, ako národná ekonomika celej krajiny. Priestorový rozvoj, či naopak úpadok v jednotlivých regiónoch v rámci krajín V4 dokáže významným spôsobom ovplyvniť makroekonomickú výkonnosť hospodárstva krajiny ako celok. V rámci regionálnej štruktúry krajín V4, existujú pomerne značné rozdiely v ekonomickej výkonnosti jednotlivých regiónov, čo môže byť podmienené i priestorovým aspektom územia. Priestorové väzby medzi regiónmi ovplyvňujú lokalizáciu výrobných faktorov na svojom území v zmysle ich koncentrácie v rozvinutých regiónoch a dekoncentrácie zo zaostávajúcich regiónov, alebo ich koncentrácie len v určitých oblastiach zaostávajúcich regiónov. Lokalizačné podmienky ďalej ovplyvňujú vznik a koncentráciu rôznych firemných odvetví v priestore regiónu a vedú k multiplikácii výrobných a obchodných väzieb. Vďaka pôsobeniu týchto väzieb dochádza ku kumulácii finančného kapitálu a tvorbe kapitálových kapacít, ktoré umožňujú prelievanie obchodných väzieb cez regionálne a národné hranice štátu. Regionálny export sa tak stáva zdrojom dôchodku s vysokou pridanou hodnotou, ktorý pozitívne vplyva na hospodársky rast a rast konkurencieschopnosti regiónu. Príspevok sa zaoberá analýzou územnej previazanosti ekonomík regiónov v rámci krajín V4, ktorú možno na základe empirických výsledkov skúmania hodnotiť ako štatisticky významnú. K uvedeným výsledkom taktiež prispieva výberové skúmanie exportnej pozície Slovenskej republiky, identifikujúce významne exportujúce odvetvia, ktoré prispievajú ku kladnému saldu platobnej bilancie bežného účtu regiónu a tým pádom k regionálnemu dôchodku a rozvoju.

52

Úvod

Základnou dimenziou nášho bytia je čas a priestor. Všetky aktivity, ktoré sú výsledkom antropogénnej činnosti človeka sa uskutočňujú v čase a priestore. Priestor je základná sféra akéhokoľvek materiálneho pohybu. Evolúcia ľudského rodu, sprevádzaná pokrokom, znalosťami a inováciami sa považovala za výsledok technologických a sociálnych zmien prebiehajúcich v čase. Práve čas sa považoval, za faktor technologickej, intelektuálnej

a vedomostnej transformácie ľudskej spoločnosti. Význam priestoru sa skôr nedoceňoval, abstrahovalo sa od jeho funkcie priestorovej dislokácie a koncentrácie vzácných zdrojov, ktoré mohli iniciovať širší ekonomický a sociálny rozvoj územia, sprevádzaný technologickým pokrokom (Fáziková, 2005).

Význam priestoru ako faktoru rozvoja územia bol povšimnutý až na prelome 19. a 20. storočia. Prvé ucelené priestorové teórie vznikajú až v 19. storočí a spájajú sa s menom J.H.Thünenom (1826), ktorý sa zaoberal rozmiestnením poľnohospodárskej výroby a ktorý sa považuje za zakladateľa teórie lokalizácie. Hlavný význam von Thünenovej teórie spočíva v tom, že ukazuje, ako sily trhu dokážu vyvolať regionálne rozdiely vo využívaní pôdy (Maier a Tödling, 1997). Vplyvom dopravných nákladov na lokalizáciu priemyslu sa zaoberali napr. A. E. Schäffle (1873), W. Launhardt (1885) a A. Weber (1909), pričom za najdôležitejší lokalizačný faktor (faktor na vhodné umiestnenie podniku) považovali dopravné náklady (Výrostová, 2010).

V nasledujúcich rokoch sa urobili prvé kroky k prekonaniu izolácie teórie lokalizácie v snahe o jej integráciu do všeobecnej ekonomickej teórie (Tvrdoň, Hamalová, Žárska, 1995). Postupne tieto teórie sa stávali komplexnejšími a dokázali objektívnejšie reflektovať fungovanie celkového ekonomického systému krajiny. V tomto prípade sa začal postupne utvárať teoretický a metodologický aparát regionálnej vedy, ktorá pristupovala k skúmaniu regiónov prostredníctvom regionálnej ekonómie ako podsystemu všeobecnej ekonómie.

K významným predstaviteľom v tejto oblasti sa stali A. Predöhl (1925), ktorý lokalizáciu včleňuje do všeobecného substitučného princípu výrobných faktorov, H. Hotelling (1929) a T.Palander (1928), ktorí sa pokúsili o prepojenie teórie lokalizácie s teóriou nedokonalých konkurencií.

Vidal de la Blache (1903) v diferenciácii zemského povrchu rozoznáva „ohraničené teritoriálne jednotky – regióny, charakterizované, vo vzťahu k susedným územiám, individuálnymi špecifikami“. Silný vplyv na chápanie regiónu mali teoretické práce Hettnera (1927), ktorý za syntetizujúci cieľ geografického výskumu považuje regionalizáciu. Ucelené názory na región sa objavujú aj v prácach W.Nalkowskiego (1910).

V r. 1933 W.Christaller predstavil teóriu centrálnych miest, v rámci ktorej skúma vzťahy medzi centrálnymi miestami a ich zázemím. Jeho teória poukazuje na to, prečo sú sídla rôznej veľkosti v priestore relatívne pravidelne rozmiestnené a prečo ponúkajú určité typické výrobky (Maier, Tödling 1997).

Po II. svetovej vojne sa začala regionálna ekonómia zameriavať na väčšie územné celky a na problematiku regionálneho rozvoja. K významným predstaviteľom patril napr. E. M. Hoover (1948) ktorý navrhoval aktívne zasahovanie štátu do ekonomiky, ovplyvňovanie mobility práce a kapitálu (Hamalová a kol., 1995). Hlavné vývojové etapy teórie regionálneho rozvoja uvádza (Blažek – Uhlíř, 2002), ktorý odlišuje neoklasický, keynesovský, neomarxistický, neoliberalný a inštitucionálny prístup k regionálnemu rozvoju. Predstaviteľom neoklasického prístupu je W. Isard, zakladateľ regionálnej vedy, ktorého súčasťou je aj regionálna ekonómia. V rámci keynesovského prístupu sa problematike regionálneho rozvoja venovali napr. predstavitelia teórie pólov rastu F.Perroux, J.R. Boudeville a J.R. Lasuén, teórie kumulatívnych príčin G. Myrdal a A.Hirschman, všeobecnú teóriu polarizovaného rozvoja predstavil J. Friedmann. Neomarxistický prístup predstavujú napr. A. Emmanuel, S. Holland a D. Massey. Neoliberalný prístup k regionálnemu rozvoju predstavuje nová ekonomická

geografia, ktorý vznik sa spája s menom P. Krugmana. Najnovšie teórie reprezentuje napríklad teória učiacich sa regiónov B. Lundvalla (Výrostová, 2010). V rámci nášho empirického skúmania sa budeme opierať o skupinu teórii regionálnej nerovnováhy (tzv. divergenčných teórii), podľa ktorých v priebehu vývoja dochádza skôr k ďalšiemu zväčšovaniu rozdielov medzi regiónmi. V rámci podrobnejšieho skúmania z hľadiska teoretického prístupu budeme zohľadňovať keynesovský a postkeynesovský pohľad zdôrazňujúci najmä konkurencieschopnosť regionálneho exportného sektora, ale aj polarizačný prístup, ktorý poukazuje na to, že keď sa objavia disparity v ekonomickom raste a tým pádom v raste dôchodkov, majú tendenciu sa kumulovať.

V súčasnosti, priestor je jeden z ústredných prvkov v oblasti regionálnej plánovacej politiky v kontexte členských krajín EÚ. Priestorové vlastnosti jednotlivých regiónov v kontexte EÚ sa stávajú objektmi skúmania regionálnej politiky na nadnárodnej úrovni, za účelom poskytovania rozvojových impulzov týmto regiónom. V rámci priestoru krajín EÚ možno však naraziť na bariéry rozvoja v dôsledku nedokonalnej mobility jednotlivých výrobných faktorov. Kumulácia týchto negatívnych javov a ich externalít spôsobuje zaostávanie týchto regiónov a ich tendenciu vzájomnej koncentrácie, čo sťažuje prinášanie adekvátnych riešení pre ich budúci rozvoj. Na základe toho možno uvažovať, že regionálna nerovnováha, reprezentovaná rozdielmi v makroekonomickej výkonnosti jednotlivých regiónov je podmienená i priestorovo.

Cieľom príspevku je poukázať na priestorovú podmienenosť regionálneho rozvoja a identifikovať priestorovú nerovnováhu v kontexte regiónov krajín V4. Rovnako našim zámerom bolo i poukázať na ďalšie externé faktory, ktoré dokážu stimulovať ekonomický rast a rozvoj regiónov.

1. Materiál a metódy

V rámci nášho empirického skúmania sme vychádzali zo sekundárnych zdrojov údajov zhromaždených v štatistických databázach krajín V4 (www.statistics.sk, www.ksh.hu, www.stat.gov.pl, www.czso.cz). Na analýzu priestorovej nerovnováhy v rámci krajín V4 sme použili stavovú veličinu reg. HDP/obyv., ktorá nadobúda charakter spojitej veličiny. V rámci druhej časti na skúmanie exportnej pozície SR sme použili údaje zo Slovstatu.

Z hľadiska skúmania príčinných súvislostí regionálnych disparít v krajinách V4 je vhodné oprieť sa o nástroje priestorovej štatistickej analýzy. Z tohto pohľadu sa budeme zaoberať meraním priestorových vzťahov v rámci regionálnej štruktúry krajín V4.

Zaoberáme sa hypotézou v zmysle ktorej, priestorová regionálna diferenciácia v rámci regiónov krajín V4 nadobúda viac alebo menej pravidelný vzor. Tým sa preukáže, že regionálna nerovnováha je podmienená i priestorovo. Pri meraní vychádzame z prvého zákona geografie sformulovaného uznávaným geografom a kartografistom W. Toblerom základných axiém geografie : *všetko súvisí so všetkým, ale blízke veci súvisia viac ako vzdialené.* (Stehlíková, 2002)

Na základe zhromaždených údajov môžeme formulovať hypotézu:

H₀ = vo východiskovom období v rámci regiónov krajín V4, neexistuje alebo existuje len veľmi nízka priestorová autokorelácia medzi skúmanými regiónmi

H₁ = vo východiskovom období v rámci regiónov krajín V4, existuje mierna alebo podstatne významná priestorová autokorelácia medzi skúmanými regiónmi

Ako základ pre meranie sme si vzali ukazovateľ regionálneho HDP/obyv. konvertovaného na dolár v PKS, pre možnosť vzájomného porovnávania. Náš výberový súbor je v tomto prípade totožný so základným súborom, pozostáva z jednotlivých regiónov v rámci krajín V4 na úrovni NUTS II resp. NUTS III. Regióny sú rozdelené do dvoch skupín z hľadiska regionálneho HDP/obyv. na základe ich **národného mediánu** reg. HDP/obyv.

Ako hlavnú metódu priestorovej štatistickej analýzy sme zvolili **Moranov koeficient** na posúdenie miery priestorovej autokorelácie. Koeficient nadobúda hodnoty v rozpätí **-1 až +1**. Skúmaný znak (reg.HDP/obyv.) je dichotomický, t.j. že nadobúda dve možné hodnoty.

V našom skúmaní, prvou hodnotou v rámci nášho výberového súboru je reg. HDP/obyv. vo všetkých krajinách V4 nad úrovňou ich národného mediánu a druhou hodnotou je reg. HDP/obyv. vo všetkých krajinách V4 pod úrovňou ich národného mediánu.

Ak skúmaný znak nadobúda hodnoty konvergujúce k +1, hovoríme o silnej pozitívnej autokorelácii, v prípade hodnoty konvergujúcej k -1, hovoríme o negatívnej autokorelácii. V prípade hodnôt konvergujúcich k 1/(n-1), skúmaný jav je v priestore rozložený náhodne (Stehlíková, 2002).

Moranov koeficient možno formálne zapísať nasledovne:

$$I = \frac{n}{2A} \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1, j \neq i}^n \delta_{ij} (x_i - \bar{x})(x_j - \bar{x})}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \quad (1.1)$$

55

kde

n – počet oblastí

A – počet hraníc

δ_{ij} - 1 ak oblasť i a j susedia, $\delta_{ij} = 0$ inak (i, j = 1, 2, ..., n)

x_i (i= 1, 2, ..., n) hodnota skúmaného javu v oblasti i

V prípade pozitívnej autokorelácie, regióny s podobnou vnútornou hodnotou majú tendenciu sa zoskupovať vedľa seba, negatívna autokorelácia značí ich priestorové rozdelenie v „šachovnicovom“ tvare a posledný prípad (v prípade hodnôt blízkych 0) sa týka ich skôr náhodného rozdelenia.

Uvedenú hypotézu štatisticky overíme prostredníctvom obojstranného testu na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ o priestorovej významnosti rozdelenia regionálneho HDP/obyv. Ako základný výberový súbor nám poslúžia regióny na krajín V4 na úrovni NUTS III resp. NUTS II v prípade Poľska, kvôli zjednodušeniu výpočtov.

Základný postup na prijatie, resp. zamietnutie nulovej hypotézy a zamietnutie, resp. prijatie hypotézy alternatívnej, podľa Morana (1950), možno formálne zapísať nasledovne:

Očakávaná hodnota Moranovho koeficientu podľa nulovej hypotézy bez priestorovej autokorelácie je

$$E(I) = \frac{-1}{N-1} \quad (1.2)$$

Jeho variabilita sa rovná $Var(I) = \frac{N S_4 - S_3 S_5}{(N-1)(N-2)(N-3)(\sum_i^n w_{ij})^2}$; kde

$$S_1 = \frac{1}{2} \sum_i \sum_j (w_{ij} + w_{ji})^2 \quad (1.4)$$

$$S_2 = \frac{\sum_i (\sum_j w_{ij} + \sum_j w_{ji})^2}{1}$$

(1.5)

$$S_3 = \frac{N^{-1} \sum_i (x_i - \bar{x})^4}{(N^{-1} \sum_i (x_i - \bar{x})^2)^2} \quad (1.6)$$

$$S_4 = \frac{(N^2 - 3N + 3)S_1 - NS_2 + 3(\sum_i \sum_j w_{ij})^2}{1} \quad (1.7)$$

$$S_5 = S_1 - 2NS_1 + \frac{6(\sum_i \sum_j w_{ij})^2}{1} \quad (1.8)$$

V rámci druhej časti budeme analyzovať externé faktory, ktoré sa podieľajú na tvorbe regionálneho HDP. Zameriame sa na **exportnú pozíciu** Slovenskej republiky. V prípade exportu budeme uvažovať len o exporte tovarov zo SR do zahraničia. Ako zdroj údajov nám posluží colný sadzobník podľa tried harmonizovaného systému (FOB/FOB). Jednotlivé triedy colného sadzobníka agregujeme do vlastne vytvorenej štruktúry najvýznamnejších odvetví NH SR z hľadiska exportu. Triedy z colného sadzobníka zaradíme do našej vytvorenej štruktúry na princípe jednoznačnosti, z tohto dôvodu sme vylúčili nasledovné triedy:

- XIX. Zbrane a strelivo, ich časti a príslušenstvo
- XX. Rôzne priemyselné výrobky
- XXI. Umelecké diela, zberateľské predmety a starožitnosti
- Nešpecifikované

Ich celkový podiel na exporte možno hodnotiť ako zanedbateľný. Vzhľadom na to, že nie je možné priamo vykázať objem exportu pripadajúci na kraj, tak to urobíme nepriamo, prostredníctvom dvoch premenných: objem exportu i-teho odvetvia pripadajúci na zamestnanca i-teho odvetvia, v j-tom kraji a podiel exportu i-teho odvetvia v j-tom kraji. zjednodušenie budeme uvažovať len o exporte tovarov.

Keďže sme nemali prístup k údajom za export podľa regiónov na úrovni NUTS II pokúsili sme sa stanoviť exportnú pozíciu a podiel regiónov na celkovom exporte nepriamo – odvetvová zamestnanosť a objem vyexportovanej produkcie na zamestnanca. Na odvodenie týchto vzťahov nám pomohli pomerné čísla. Priemerný dôchodok za obdobie r.2001 - 2008 z objemu vyexportovanej produkcie na zamestnanca sme zapísali ako:

$$y_i = \frac{q_i}{n_i}$$

Kde y_i – predstavuje dôchodok pripadajúci na zamestnanca v i-tom odvetví ($i = 1, 2, \dots, m$)

q_i – predstavuje objem exportovanej produkcie v b.c. v i-tom odvetví ($i = 1, 2, \dots, m$)

n_i – celkový počet zamestnancov v i-tom odvetví ($i = 1, 2, \dots, m$)

Priemerný dôchodok pripadajúci na i-té odvetvie j-teho kraja sme stanovili ako násobok hodnoty priemerného dôchodku v i-tom odvetví a priemerného počtu zamestnancov v i-tom odvetví a j-tom regióne, zapísané ako:

$$y_{ij} = \bar{y}_i * \bar{n}_{ij}$$

Kde y_{ij} – predstavuje celkový dôchodok v i-tom odvetví a j-tom kraji ($i = 1, 2, \dots, m$)

$\bar{y}_i$ – predstavuje priemerný dôchodok i-teho odvetvia ($i = 1, 2, \dots, m$)

$\bar{n}_{ij}$ - predstavuje priemerný počet zamestnancov pracujúcich v i-tom odvetví a j-tom regióne

57

V závere sme vypočítali podiely jednotlivých krajov na exportnom dôchodku pre i-te odvetvie na základe podielu dôchodku i-teho odvetvia a j-teho kraja, na celkovom dôchodku v danom i-tom odvetví zapísané ako:

$$Z_{ij} = \frac{y_{ij}}{y_i}$$

Kde Z_{ij} – predstavuje dôchodok v i-tom odvetví a v j-tom regióne ($i = 1, 2, \dots, m$)

y_{ij} – predstavuje dôchodok i-tom odvetví a j-tom regióne ($i = 1, 2, \dots, m$)

y_i - predstavuje celkový dôchodok i-teho odvetvia

2. Výsledky a diskusia

2.1. Priestorová nerovnováha v kontexte krajín V4

Priestorová nerovnováha pre účely empirického skúmania predstavuje pomerne vágny pojem. Napriek tomu vo všeobecnosti ju môžeme charakterizovať ako nerovnomerné rozloženie zdrojov a služieb vo svojej kvalite a kvantite v závislosti od územia. Priestorová nerovnováha je spôsobená z viacerých dôvodov, ako napríklad náboženstvo, kultúra alebo rasa. Priestorová nerovnováha je vnímaná ako rozdiely v blahobyte z dôvodov nerovností v sociálnych a ekonomických faktorov v celej geografickej šírke a dĺžke (Kanbur, Venables ; 2005). V rámci krajiny, priestorová nerovnováha môže existovať na rôznych úrovniach: medzi štátmi, regiónmi a okresmi, medzi vidiekom a mestami, i urbanistickými štvrťami (Lall, Chakravorty ; 2005).

Najčastejšie sa ku skúmaniu priestorovej nerovnováhy viažu ukazovatele ako príjmová nerovnosť meraná ako pomer regionálneho HDP/ obyvateľ v PKS. Pre analýzu príjmovej diferenciácie v počiatočnom období transformácie ekonomík krajín V4 možno vychádzať zo zahraničných štúdií. Na základe týchto analýz môžeme dospieť k rovnakému záveru v prípade všetkých krajín V4, je možné konštatovať, že koncom 80. rokov a začiatkom 90. rokov došlo pomerne k veľmi miernej príjmovej polarizácii. Príjmová polarizácia meraná Gini koeficientom podľa metodiky OECD sa v prípade krajín V4 pohybovala v rozpätí 0,08 – 0,15 bodu (OECD, 2011).

Medzi najvýznamnejšie faktory vplývajúce na príjmovú nerovnosť v krajine patrí miera jej zapojenia do medzinárodného obchodu, rozdiely v zárobkoch z dôvodu rozdielov vo vzdelaní pracovnej sily, vplyvu technologického pokroku ako aj zmien v oblasti politik trhu práce (OECD, 2011).

Tieto faktory ako determinanty vzniku príjmovej nerovnováhy a následnej polarizácie bohatstva v spoločnosti vznikli antropogénnou činnosťou človeka. Popri tom musíme brať do úvahy aj základné faktory rozvoja ľudstva existencie štátov a regiónov, ktorými sú nerastné suroviny, energetické zdroje a energetické systémy (Volner, 2012). Príjmová nerovnováha, ako taká do určitej miery nemusí byť škodlivá. Určitá príjmová nerovnováha v rámci spoločnosti stimuluje prívlev investícií založených na odvetviach náročných na prácu, avšak príliš vysoká príjmová nerovnováha pôsobí deštruktívne (IMF, 2012).

V prípade skúmania aspektov priestorovej nerovnováhy krajín V4 sme si vytvorili základnú maticu susedstva územia, ktorá zahŕňa všetky regióny krajín V4 na úrovni NUTS II. V našom prípade uvažujeme o symetrickej matici:

$$[35 * 35]$$

Medián regionálneho HDP/obyv. v r.2009 krajín V4 sme stanovili na úrovni 16 796 dolárov. Pri konečnom výpočte sme postupovali nasledovne:

$$I = \frac{35}{156} \frac{9,48}{8,74} = 0,2431$$

V prípade regiónov krajín V4 možno hovoriť o pozitívnej autokorelácii. Moranov koeficient dosiahol hodnotu 0,2431, čo predstavuje miernu pozitívnu mieru priestorovej autokorelácie.

Na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ v prípade krajín V4 sme testovali hypotézu o priestorovej autokorelácii na báze úrovne regionálneho HDP/obyv. v regionálnej štruktúre krajín V4 na úrovni NUTS II. Pri výpočtoch sme postupovali nasledovne:

$$S_1 = \frac{1}{2} \sum_i \sum_j (w_{ij} + w_{ji})^2 = 318$$

$$S_2 = \frac{\sum_i (\sum_j w_{ij} + \sum_j w_{ji})^2}{1} = 3072$$

$$S_3 = \frac{N^{-1} \sum_i (x_i - \bar{x})^4}{(N^{-1} \sum_i (x_i - \bar{x})^2)^2} = 1,003268$$

$$S_4 = \frac{(N^2 - 3N + 3)S_1 - NS_2 + 3(\sum_i \sum_j w_{ij})^2}{1} = 324486$$

$$S_5 = S_1 - 2NS_1 + \frac{6(\sum_i \sum_j w_{ij})^2}{1} = 127842$$

$$\text{Var}(I) = \frac{NS_4 - S_3S_5}{(N-1)(N-2)(N-3)(\sum_i^n w_{ij})^2} = 0,012528$$

59

Moranov index v prípade regiónov V4 transformujeme na štatistiku s normálnym rozdelením kvôli testovaniu hypotézy o priestorovej autokorelácii na hladine významnosti $\alpha = 0,05$.

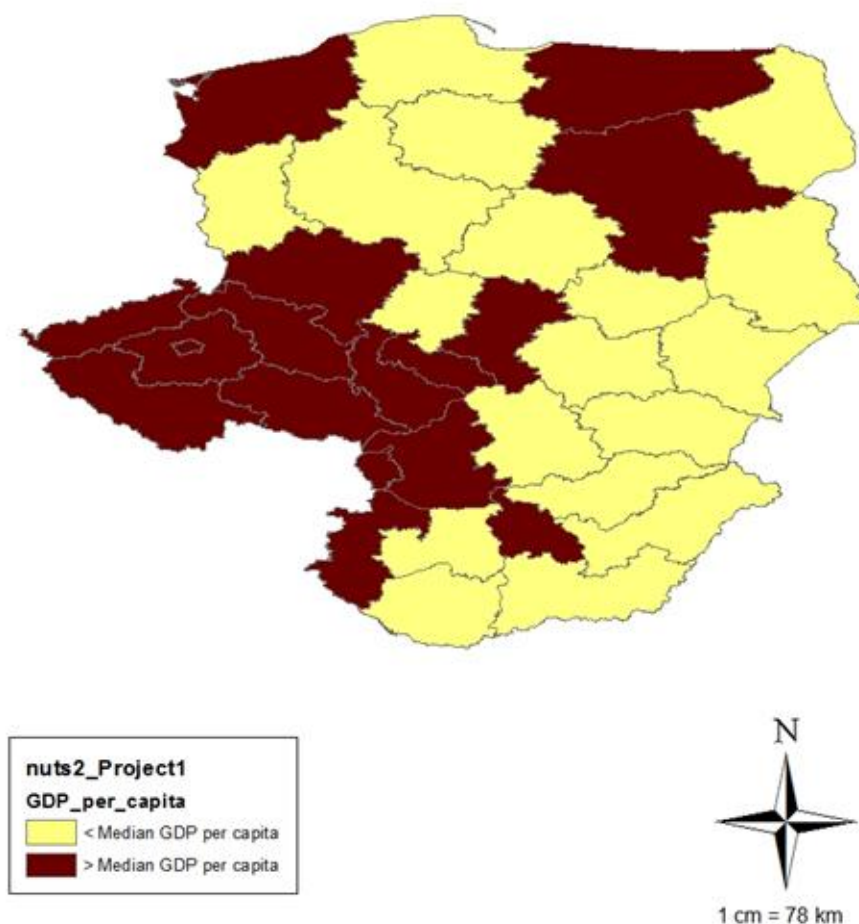
$$U = \frac{I - E(I)}{\sqrt{\text{Var}(I)}} \sim N(0, 1)$$

Vypočítanú hodnotu dosadíme do vzorca (2.1.17)

$$u = \frac{0,24315 - (-0,02941)}{\sqrt{0,012528}} = 2,43516$$

Pre určenie intervalu spoľahlivosti s hladinou významnosti $\alpha = 0,05$ si v tabuľkách normálneho rozdelenia si nájdeme kvantil $u_{0,975} = 1,96$. Interval spoľahlivosti pre alternatívnu hypotézu je $(-\infty; -1,96) \cup (1,96; \infty)$. Naša vypočítaná hodnota sa realizuje v danom intervale a preto prijímame alternatívnu hypotézu o významnosti priestorovej autokorelácie regiónov krajín V4 na úrovni NUTSII s aspoň 95% pravdepodobnosťou.

Obrázek 1: Klasifikácia regiónov krajín V4 na báze národného mediánu regionálneho HDP v %

Zdroj: Vlastné spracovanie, www.statistics.sk, www.ksh.hu, www.stat.gov.pl, www.czso.cz

Z našich výsledkov skúmania nám vyplynulo, že možno pripustiť štatisticky významnú mieru priestorovej autokorelácie v regionálnom kontexte krajín V4. Znáznorný obrázok nám poskytuje možnosť pozorovať koncentráciu rozvinutých a zaostávajúcich regiónov v zmysle triediaceho znaku v určitých tesnejších zhlukoch, čo indikuje priestorovú podmienenosť regionálneho rozvoja. Širší priestorový rámec regiónov krajín V4, dokáže významnejším spôsobom postihnúť ekonomické väzby medzi jednotlivými regiónmi.

Výrobné faktory regiónov vstupujú do vzájomných interakcií, ktorých výsledkom je podmienená súvislosť z hľadiska ich ekonomického rastu a rozvoja. Rovnako možno uvažovať o prítomnosti jadrových regiónov, ktoré sa vyznačujú vyššou úrovňou hospodárskeho rozvoja, zdanlivo pôsobiace v priestore izolovane. Tieto regióny sú schopné pútať k sebe mobilné výrobné faktory a koncentrovať ich do svojej spádovej oblasti. Vzniká tak hospodársky vyspelé jadro obklopené prstencom hospodársky podmienených malých centier. Takáto ekonomicky rozvíjajúca sa štruktúra je vitálnym prvkom regiónu a pri poskytnutí správnych rozvojových impulzov môže prerásť hranice regiónu a vytvárať a prepájať ďalšie hospodárske reťazce.

Výsledky skúmania taktiež poukázali na pomerne zreteľne javiacu sa hospodársku priepasť medzi západnou časťou na jednej strane, a strednou a východnou časťou krajín V4 na strane druhej. Možno uvažovať o faktoroch, ktoré spôsobujú rastúcu zaostalosť regiónov stredu a východu krajín V4.

V ďalšej časti sa zameriame na hodnotenie exportnej pozície SR z pohľadu jednotlivých regiónov.

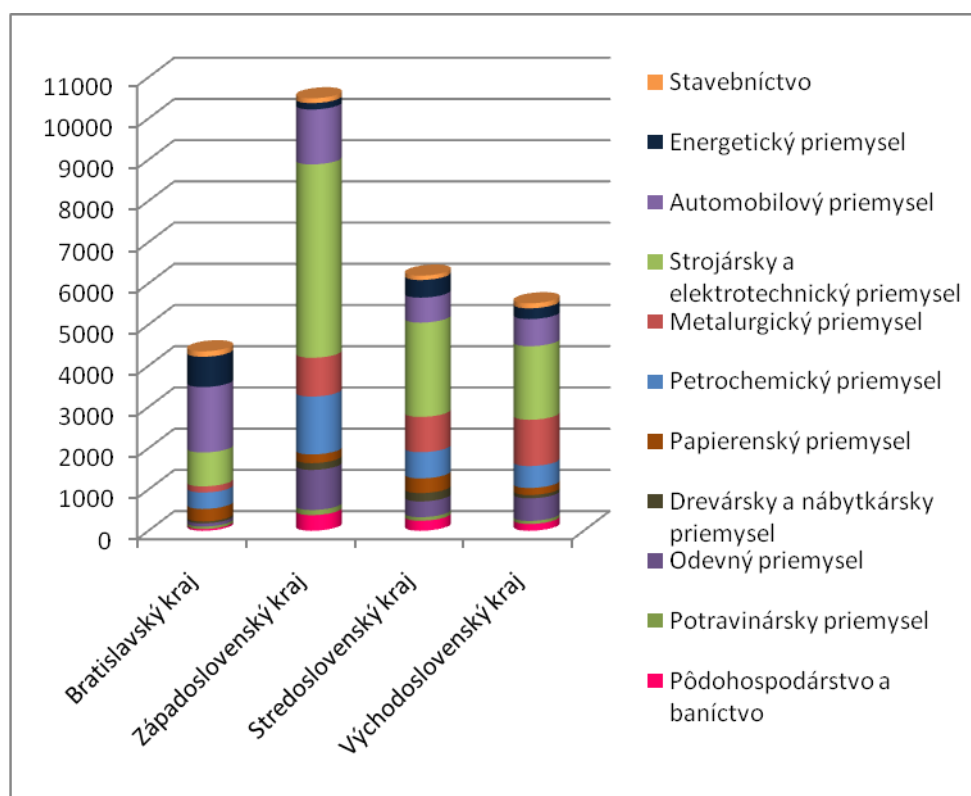
2.2. Zahraničný obchod

Pod zahraničným obchodom si predstavujeme export a import tovarov a služieb. Za prvý štvrťrok 2013 podiel exportu tovarov a služieb na HDP prevýšil 95%, avšak väčšia časť exportu sa nevyrába u nás, ale prichádza do ekonomiky SR zo zahraničia vo forme importu. V skutočnosti tak je priamy vplyv exportu na HDP na úrovni niečo vyše jednej tretiny. Pre zjednodušenie budeme uvažovať len o exporte tovarov. Ďalej export tovarov je ovplyvnený celou radou ďalších faktorov:

- **nominálny menový kurz** – pri znehodnotení meny export rastie, naopak pri zhodnotení export klesá
- **vývoj produktu v zahraničí** – pokiaľ vzrastie produkt (dôchodok) v zahraničí, časť tohto dôchodku bude venovaná na dovoz z domácej ekonomiky a preto export v sledovanom období vzrastie. Pri poklese export klesá
- **pomer cenovej hladiny doma a v zahraničí** – pokiaľ v domácej ekonomike relatívne rastie cenová hladina, export sa stáva drahším
- **clá, kvóty a iné protekčné opatrenia**

V našej analýze tieto faktory do úvahy viac brať nebudeme, považujeme ich za konštanty, ktorých vplyv sa už prejavil v platobnej bilancii zahraničného obchodu SR za dané sledované obdobie rokov 2001 – 2009.

Obrázok č.5: Podiely krajov na exporte za jednotlivé odvetvia NH v mil.eur

Zdroj: vlastné spracovanie, SLOVSTAT

Zo znázorneného obrázku i z tabuľky nám vyplýva pomerne značná nerovnováha medzi niektorými odvetviami Bratislavského a Západodoslovenského kraja, a Stredoslovenského a Východoslovenského kraja. Zo súhrnného hľadiska podiel z celkovej exportovanej produkcie pripadajúcej na Bratislavský a Západodoslovenský kraj je na úrovni 53,4% , čo predstavuje mierny prebytok oproti Stredoslovenskému a Východoslovenskému kraju. Pomerne vyššie rozdiely na strane Bratislavského a Západodoslovenského kraja boli zaznamenané v odvetviach petrochemického (60,7%), strojárkeho (57,5%), automobilového priemyslu (69,8%) i v oblasti energetiky (56,4%). V týchto odvetviach majú tieto kraje jednoznačné komparatívne výhody. Podiel týchto odvetví v priemere za dané časové obdobie na celkovom exporte tovarov je značný, na petrochemický priemysel pripadá 18% z celkového exportu, strojársky a elektrotechnický – 58%, automobilový - 25% a energetika – 9%.

Tabuľka 1: Podiely krajov na exporte za jednotlivé odvetvia NH v%

ODVETVIE	BRATISLAVA VSKÝ KRAJ	ZÁPADOSLO VENSÝ KRAJ	STREDOSLO OVENSÝ KRAJ	VÝCHODOS LOVENSÝ KRAJ
Pôdohospodárstvo a baníctvo	0,050	0,457	0,293	0,199
Potravinársky priemysel	0,177	0,359	0,251	0,213
Odevný priemysel	0,039	0,492	0,193	0,276
Drevársky a nábytkársky priemysel	0,094	0,334	0,407	0,165
Papierenský priemysel	0,291	0,202	0,342	0,164
Petrochemický priemysel	0,135	0,472	0,214	0,179
Metalurgický priemysel	0,048	0,307	0,279	0,366
Strojársky a elektrotechnický priemysel	0,086	0,489	0,239	0,186
Automobilový priemysel	0,379	0,318	0,145	0,157
Energetický priemysel	0,466	0,098	0,271	0,166
Stavebníctvo	0,280	0,244	0,220	0,256
Spolu	0,153	0,381	0,251	0,220

Zdroj: Vlastné spracovanie, SLOVSTAT

Naopak Stredoslovenský a Východoslovenský kraj má jednoznačnú komparatívnu výhodu v odvetví metalurgického priemyslu (64,5%) a v odvetví drevárskeho a nábytkárskeho priemyslu (57,2%). Podiel týchto odvetví na celkovom exporte tovarov činí približne 18% pre metalurgický priemysel a 3% pre drevársky a nábytkársky priemysel. Ostatné odvetvia sú v približnej rovnováhe, alebo s miernou prevahou na jednej alebo druhej strane.

Záver

V rámci empirického skúmania sme analyzovali priestorovú nerovnováhu v kontexte regiónu krajín V4 za pomoci nástrojov priestorovej štatistiky. Z výsledkov skúmania nám vyplynula pomerne silná priestorová podmienenosť regionálneho rozvoja. Za epicentrá regionálneho rozvoja možno považovať jadrové regióny krajín V4, ktoré sú vo všetkých prípadoch regióny hlavných miest a taktiež regióny s mestami nadregionálneho významu. Z národného porovnávania nám vyplynulo, že Česká republika si udržiava vedúcu pozíciu z hľadiska regionálneho rozvoja podľa sledovaného indikátora. Regionálne rozvojové efekty prekračujú aj národne hranice ČR a zasahujú najmä do ostatných hraničných regiónov krajín V4. Postupne intenzita rozvojových efektov smerom do stredu a východu regiónu V4 slabne a regióny možno hodnotiť ako zaostávajúce.

V rámci druhej časti sme sa zaoberali sme sa analýzou faktorov so signifikantným dopadom na tvorbu regionálneho produktu. V rámci analýzy exportu tovarov sme sa snažili približne odhadnúť podiel regiónov na exporte tovarov z jednotlivých odvetví. Ako základ sme si vzali podiely zamestnanosti v týchto odvetviach v jednotlivých krajoch a od toho sme odvodili objem produkcie pripadajúci na zamestnanca v kraji, a následne celkový objem produkcie daného odvetvia pripadajúci na daný kraj. Podarilo sa nám preukázať prevahu regiónov západného Slovenska oproti regiónom stredného a východného Slovenska v určitých kľúčových odvetviach s významným podielom na celkovom exporte tovarov. Možno na základe toho konštatovať, že zahraničný obchod významným spôsobom ovplyvňuje ekonomiku regiónu v zmysle hospodárskeho rastu, tvorby kapitálu a jej ďalšieho rozvoja.

Práve regionálny export možno považovať za jeden z hlavných pilierov konkurencieschopnosti ekonomiky regiónu, schopným preklenúť národné hranice regiónov v snahe priniesť vyššiu životnú úroveň jej obyvateľom. Proexportná regionálna politika samospráv by sa mala sústreďovať na užšiu kooperáciu s národnými inštitúciami pôsobiacimi v oblasti medzinárodných vzťahov (SARIO), domácimi zamestnávateľmi najmä MSP, kreditnými inštitúciami (EXIMBANKA, NADSME) so zameraním na rozvíjanie ďalších hospodársko-regionálnych väzieb medzi Slovenskom a zahraničím.

Použitá literatúra

- [1] TVRDOŇ, J. – HAMALOVÁ, M. – ŽÁRSKA, E. 1995. *Regionálny rozvoj*. Bratislava: Ekonóm. ISBN 80- 225-0671-0
- [2] MAIER, G. – TODLING, F. 1997. *Regionálna a urbanistická ekonomika*. Bratislava: Elita. ISBN 80- 8044- 044- 1.
- [3] VÝROSTOVÁ, E. 2010. Bratislava: Ekonómia. ISBN 978-80-8078-361-7.
- [4] BUČEK, M. – REHÁK, Š. – TVRDOŇ, J. 2010. *Regionálna ekonomia a politika*. Bratislava: Ekonómia. ISBN 978-80-8078-362-4
- [5] BELAJOVÁ, A. – FÁZIKOVÁ, M. 2005. *Regionálna ekonomika*. Nitra : SPU v Nitre. ISBN 80- 8069- 513- X
- [6] HUDEC, O. 2001. *Lokalizačná teória regionálnej ekonomiky*. In: SAMSON, Š. a kol. 2001. *Regionálna ekonomika*. Košice: Ekonomická fakulta Technickej univerzity v Košiciach. ISBN 80- 7099- 716- 8
- [7] SOUKUP, J. a kol. 2007. *Makroekonomie. Moderní přístup*. Management press, Praha: ISBN 978-80-7261-174-4.
- [8] STEHLÍKOVÁ, B. 2002. *Priestorová štatistika*. Nitra: SPU. ISBN 80-8069-046-4.
- [9] BAKYTOVÁ, H. - UGRON, M. – KONTŠEKOVÁ, O. 1979. *Základy štatistiky*. Bratislava: Alfa. 63-555-79.
- [10] VÝROSTOVÁ, J. 2010. *Regionálna ekonomika a rozvoj*. Bratislava. ISBN 978-80-8078-361-7.
- [11] MLYNAROVÍČ, V. – MIŤKOVÁ, V. 2010. *Makroekonomická analýza*. Bratislava. ISBN 978-80-8078-321-1.

- [12] BLAŽEK, J. – UHLÍŘ, D. 2002. *Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace*. Praha : Karolinum, ISBN 80- 246- 0384- 5.
- [13] VOLNER, Š. 2012. *Vplyv regionálneho faktora na polarizáciu bohatstva v globalizovanom svete*. In: PAUHOFVÁ, I. a kol. 2012. *Determinanty polarizácie bohatstva v globalizovanom svete*. Bratislava: Ekonomický ústav, SAV. e-ISBN 978-80-7144-201-1
- [14] KANBUR, R. – VENABLES, A. J. 2005. *Spatial inequality and development*. Oxford University Press. ISBN 9780191535307
- [15] LALL, S. V. – CHAKROVARTY, S. 2005. *Made in India: the economic geography and political economy of industrialization* Oxford University Press. ISBN 0915686721
- [16] International Monetary Fund. 2011. *Equality and Efficiency*. Finance & Development Vol. 48, No. 3
- [17] OECD Regional Outlook 2011: *Building resilient regions for stronger economies*. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49077179.pdf>
- [18] OECD Regional Outlook 2011: *Building resilient regions for stronger economies*. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49077205.pdf>
- [19] OECD Regional Outlook 2011: *Building resilient regions for stronger economies*. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49074931.pdf>
- [20] OECD Regional Outlook 2011: *Building resilient regions for stronger economies*. 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/49075051.pdf>

REGIONÁLNE STIMULY PRE ROZVOJ KREATIVITY – CESTA K ZVYŠOVANIU REGIONÁLNEJ ZAMESTNANOSTI

REGIONAL INCENTIVES FOR CREATIVITY - WAY TO INCREASE REGIONAL EMPLOYMENT

doc. Ing. Viera Petrášová, CSc.

Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja, SPU v Nitre
e-mail: viera.petrasova@uniag.sk

Kľúčové slová:

kreativita, príjmy samosprávy, zamestnanosť

Key words:

creativity, local and regional policy, economic instruments

Abstrakt:

Článok analyzuje súčasné možnosti samosprávy na miestnej a regionálnej úrovni podporiť kreatívne činnosti. Na základe ekonomických nástrojov používaných na miestnej a regionálnej úrovni poukazuje na konkrétne možnosti motivovať tvorivé osoby k podnikaniu so svojimi vedomosťami a zručnosťami. Praktické príklady poukazujú na potenciál zvýšenia regionálnej zamestnanosti na základe vytvárania malých tvorivých dielní, ktoré môžu mať veľký význam pre rozvoj turistického ruchu a tiež vytvárať miestne produkty s možnosťou ich exportu do zahraničia.

66

Abstract:

The article analyzes the current possibilities of governance at local and regional level to support creative work. On the basis of economic instruments used for local and regional points to specific opportunities to motivate creative people with their business knowledge and skills. Practical examples show the potential for improving regional employment by the creation of small workshops that may be of great importance for the development of tourism and also create local products with the option to export abroad.

Úvod

Vývoj v slovenskej samospráve je poznamenaný za posledných 20 rokov neustálymi zmenami a to nielen z hľadiska kompetencií, ale aj financovania. Predstavitelia samospráv museli zložiť úlohy súvisiace so zodpovednosťou za svoje originálne kompetencie (úlohy) zo zákona č. 369/1990 Z.z. o obecnom zriadení zabezpečovať neustále s klesajúcimi financiami. Pritom samosprávu môžeme chápať ako ústavne zaručené právo územného samosprávneho celku (ako územného spoločenstva občanov) rozhodovať samostatne v rámci autonómnych priestorov vymedzených ústavou a zákonmi o svojich záležitostiach. Autonómnosť územia je určená konkrétnymi kompetenciami obcí alebo vyšších územných celkov.

Miestna samospráva v úlohe poskytovateľa vymedzeného okruhu verejných služieb má povinnosť aj zodpovednosť zabezpečiť tieto služby tak, aby ich výkon bol efektívny, v

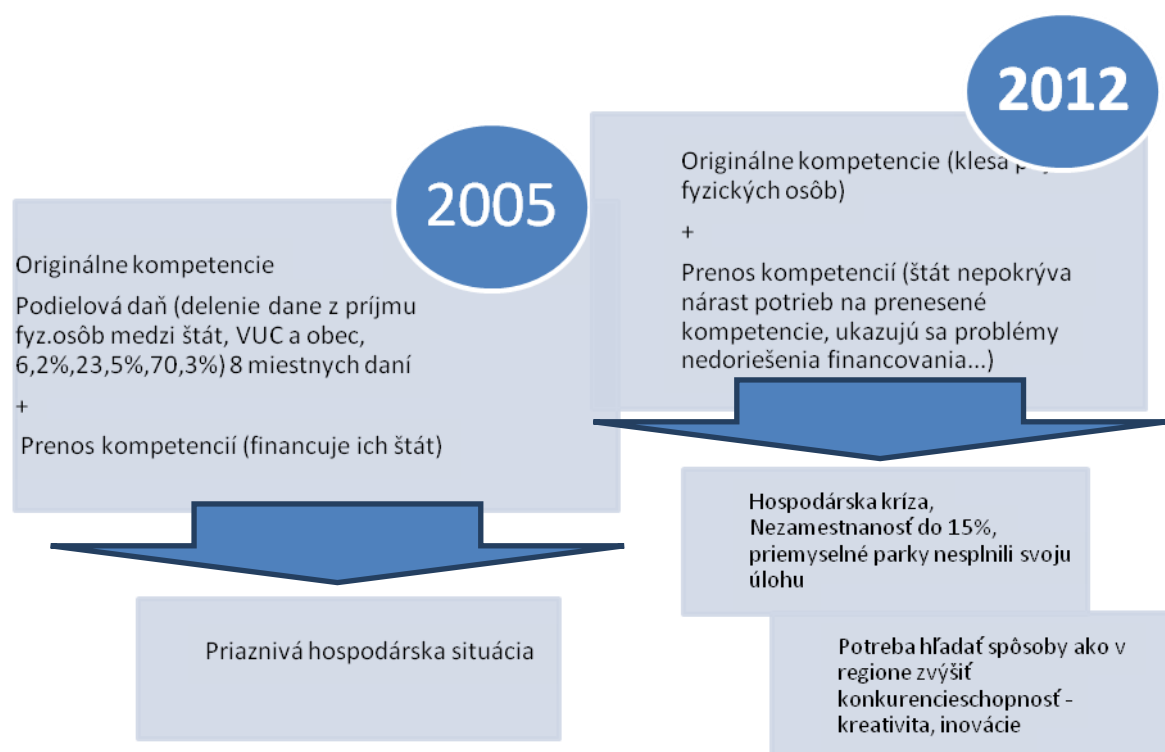
rozsahu a kvalite zodpovedajúcej potrebám jej občanov. Miestna samospráva pri zabezpečovaní verejných služieb ekonomického charakteru je pod tlakom dvoch faktorov. Prvým faktorom je rastúci počet úloh, ktoré musí plniť, v dôsledku prenosu kompetencií z centrálnej úrovne verejnej správy a druhým faktorom je rastúci tlak na rozpočet v dôsledku snahy o znižovanie daňového zaťaženia občana (z ktorého sa financuje samospráva) a trendu znižovania verejných výdavkov. Oblasť verejných služieb usmerňuje rozsiahly súbor zákonov, vyhlášok a nariadení, ktoré vo forme verejných politík priamo alebo sprostredkované vplývajú na výkon miestnych verejných služieb. Dobre fungujúce služby v obciach sú dôležitým predpokladom spokojnosti ich obyvateľov. Proces prechodu kompetencií z centrálnej na regionálnu a miestnu úroveň má mnoho úskalí a ako koncepčne tak aj metodologicky a metodicky nedoriešených problémov. Domáca poznatková základňa v tejto oblasti je nedostatočná, neucelená, metodické prístupy k riešeniu problémov nie sú vykryštalizované. Hodnotenie efektívnosti verejných služieb stavia pred oblasť teórie a praxe mnoho závažných otázok najmä v súvislosti s obmedzenými verejnými zdrojmi (Balážová et al., 2012).

Súčasnú dobu na Slovensku a situáciu miest obcí charakterizuje nedostatok finančných prostriedkov spôsobený hospodárskou krízou. Úlohou vládnych politík je preto hľadať cesty zvyšovania konkurencieschopnosti tovarov a služieb a tak riešiť hospodársky rozvoj. Veľké regionálne rozdiely v schopnosti zabezpečiť hospodársky rast nútia vstupovať do politiky podpory rozvoja aj regionálne samosprávy. Po vyčerpaní klasických metód zvyšovania hospodárskeho rastu sú dôležité nové príležitosti pre rozvoj podnikania vytvorené ľuďmi a na začiatku nevyžadujúce veľké investície. Ide o kreativitu, novú tvorbu produktov (tovarov a služieb) založenú na využití možností prostredia a ľudskej tvorivosti).

Súčasná zjednodušená schéma a priebeh financovania slovenských samospráv je prehľadne spracovaný na obr.1.

Financovanie slovenských samospráv a ich úlohy podľa ekonomickej situácie na makroekonomickej úrovni

Obrázek 1

Zdroj: Vlastné spracovanie

Zodpovednosť a územná autonómia sa vo výkone samosprávy prakticky prejavuje:

- samostatným a slobodným určením rozvojových priorít v území,
- samostatným rozhodnutím o využití majetku obcí a regiónov ako aj o rozpočtoch, ktorými disponujú,
- určením spôsobu riešenia rozvojových programov,
- slobodným rozhodovaním o združovaní obcí,
- vydávaním všeobecných záväzných nariadení platných v pôsobnosti obcí alebo krajov, ktoré predstavujú legislatívne predpisy na úrovni obce alebo kraja a musia byť v súlade s legislatívou EÚ a národnou legislatívou.

Cieľom práce je poukázať na možnosti získania finančných prostriedkov obcami na základe inovačných procesov pri využití ich majetku pre kreatívnu tvorbu umelcami, architektmi, remeselníkmi a inými povolaniami s využitím napr. v turizme, školstve, voľnočasových aktivitách.

Materiál a metodika

Materiál pre analýzu súčasnej situácie problematiky a výskum sa získal z primárnych a sekundárnych zdrojov.

- 1) Primárne zdroje : Sú tvorené údajmi získanými na základe spracovania údajov úradov práce a sociálnych vecí o zamestnanosti v príslušnom regióne, o štruktúre pracovných síl a o údajoch ku kultúrnym akciám v mestách a regiónoch.
- 2) Sekundárne zdroje sú získané z týchto zdrojov:
 - knižné publikácie od domácich a zahraničných autorov,
 - internetové zdroje zamerané na špecializované aktivity ku kreatívnemu priemyslu,
 - vládne materiály ku kultúrnej a kreatívnej ekonomike
 - odborné štúdie o kreativite
 - všeobecne záväzné nariadenia obcí a miest (VZN)
 - legislatíva SR a EÚ.

Výsledky

Kombinácia samosprávnych a štátoprávných funkcií vyplýva z toho, že obce a regióny zabezpečujú aj úlohy, ktoré sú na ne prenesené zo štátnej správy. Sú to tzv. úlohy v prenesenom okruhu pôsobnosti zo štátnej správy na územné samosprávy, ktoré ich zabezpečujú. Územné samosprávy, tak miestne ako aj regionálne, vykonávajú teda dva druhy úloh:

- úlohy vo vlastnom (originálnom) okruhu pôsobnosti, t.j. také úlohy, ktoré im ukladajú zákony o obecnom zriadení, zákon o samospráve vyšších územných celkoch, kompetenčný zákon a ďalšie zákony.
- úlohy v prenesenom okruhu pôsobnosti zo štátnej správy. Ide o úlohy, za ktoré nesie zodpovednosť štát, ale výkonmi týchto úloh poveril územné samosprávy.

69

Reálna samospráva obcí a regiónov je konštituovaná na právnej subjektivite územného spoločenstva občanov, nie na právnej subjektivite ich orgánov. Ekonomicky je založená na existencii vlastného majetku a na vlastných finančných zdrojoch, s ktorými môže v záujme spoločenstva slobodne nakladať.

Obec vo svojej pôsobnosti na účely podpory regionálneho rozvoja podľa zákona č. 539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja :

- a) analyzuje a hodnotí úroveň rozvoja svojho územia a jeho častí, zabezpečuje jeho trvalo udržateľný hospodársky rozvoj, sociálny rozvoj a územný rozvoj,
- b) zabezpečuje a koordinuje vypracovanie a realizáciu programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta, pravidelne ho monitoruje a každoročne vyhodnocuje jeho plnenie, zabezpečuje súlad programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce s územnoplánovacou dokumentáciou, ak jej spracovanie vyžaduje osobitný predpis,
- c) spolupracuje s vyšším územným celkom, na území ktorého sa obec nachádza, na príprave a realizácii programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja vyššieho územného celku a na účely evidencie poskytuje vyššiemu územnému celku program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce,
- d) podieľa sa na plnení úloh, ktoré súvisia so zameraním podpory regionálneho rozvoja podľa § 3, v spolupráci s ministerstvom a ostatnými sociálno-ekonomickými partnermi, ktorí sa nachádzajú na území obce,
- e) vytvára podmienky na vznik a rozvoj územnej spolupráce a partnerstiev,
- f) spolupracuje s ďalšími obcami, regiónmi a územnými celkami alebo s orgánmi iných štátov, ktoré plnia funkcie územnej samosprávy,

g) podporuje rozvoj podnikateľských aktivít potrebných na rozvoj obce.

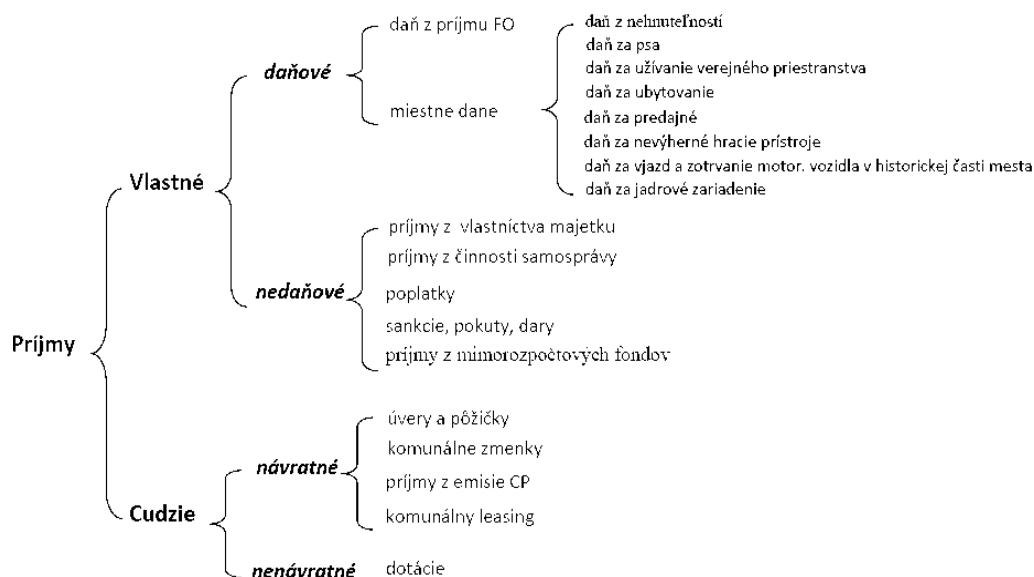
K tomu, aby obec mohla zabezpečiť tieto činnosti získava finančné zdroje. Na základe zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja sa zdroje financovania rozdeľujú na základné a na doplnkové. Prehľadne sú spracované v tab. 1.

Tabulka 1: Zdroje financovania obcí v Slovenskej republike

Druh	Základné zdroje financovania regionálneho rozvoja	Doplnkové zdroje
Zdroj	 zo štátneho rozpočtu vrátane finančných prostriedkov z rozpočtových kapitol ministerstiev zo štátnych účelových fondov z rozpočtov vyšších územných celkov z rozpočtov obcí z prostriedkov fyzických osôb, z prostriedkov právnických osôb z úverov a príspevkov medzinárodných organizácií, z prostriedkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o poskytnutí grantu uzatvorených medzi Slovenskou republikou a inými štátmi, z iných prostriedkov, ak to ustanoví osobitný predpis	Finančné zabezpečenie podpory regionálneho rozvoja sú tiež finančné prostriedky z Európskej únie určené: hospodársky zaostalým regiónom, ktoré podľa ukazovateľov hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja vykazujú nižšiu úroveň rozvoja, ako je priemerná úroveň Európskej únie regiónom s nepriaznivou štruktúrou zamestnanosti a podnikateľského prostredia

Zjednodušene je súčasné financovanie obcí v členení na konkrétne druhy príjmov spracované na obr. 2. Obec nemôže ovplyvniť najmä príjmy z daní fyzických osôb (FO), ktorými sa financujú originálne kompetencie. Pretože tento príjem závisí od množstva zamestnaných obyvateľov v regióne má tento príjem aj motivačný charakter pre aktérov politik samospráv. Z hľadiska príjmov z kreatívnej činnosti je tieto možné získať pre samosprávy cez miestne dane (daň z nehnuteľnosti, využívania verejného priestranstva, predajného miesta, ubytovanie), cez dotácie, projekty a najmä z činnosti samospráv.

Obrázek 2: Systém příjmu obcí

Zdroj: (8)

Obec má možnosť časť kreatívnej činnosti zameranú na umeleckú divadelnú formu priamo riadiť a potom môže žiadať o dotácie na činnosť. Obec na úseku divadelnej činnosti:

- a) môže zriaďovať alebo zakladať a zrušovať profesionálne divadlá ako právnické osoby,
- b) podporuje divadelné aktivity poskytovaním účelových prostriedkov,
- c) kontroluje hospodárenie a účelovosť vynaložených prostriedkov v ňom zriadených divadlách,
- d) v odbornej oblasti spolupracuje s ministerstvom kultúry.

Táto možnosť je upravená v zák. č. 384/1997 Z.z. o divadelnej činnosti (§ 3 ods. 2 a 4). Kvôli nedostatku financií je táto možnosť kreatívnej činnosti a jej podpory obcou málo využívaná. Vyžaduje si stále financovanie. Preto obce, ale aj VUC – vyššie územné celky dávajú prednosť krátkodobým aktivitám so zameraním na podporu napr. cestovného ruchu v regióne, ktorý prináša vyššiu pridanú hodnotu pre akcie ako stála divadelná scéna. Tieto divadlá boli vytvorené a v období rokov 1990 – 2010 postupne zanikli. Menšie divadlá v regiónoch podporuje štát a vyšší územný celok.

Podpora kreativity na úrovni vyššieho územného celku (VUC) na Slovensku (regionálnej samosprávy)

Súčasným príkladom podpory kreatívnych aktivít na Slovensku je program VUC Košice. Terra Incognita je samostatný program iniciovaný regionálnou samosprávou na podporu kultúry a rozvoja kultúrneho cestovného ruchu prostredníctvom vytvorenia trvalo udržateľnej ponuky destinácií, produktov a služieb (Obr.3). Vznikol ako súběžná iniciatíva Košického samosprávneho kraja k projektu „Európske hlavné mesto kultúry Košice 2013“.

Hlavná téma programu je kultúrne dedičstvo rozložené a zachované na 3 tematických cestách – železnej, gotickej a vínnej. Historický potenciál v jednotlivých obciach a mestách

Košického kraja tak vytvoril línie jedinečných ciest po ktorých môže návštevník putovať a spoznávať nielen základné historické témy jednotlivých ciest, ale aj zažiť jedinečnú atmosféru kultúrnych, športových a iných podujatí, ktoré sa mu na týchto cestách ponúknu. V tomto prípade sú už na rade obce, ktoré v rámci programu môžu využiť napr. marketing ponúkaný VUC pre ich aktivity. Najefektívnejším prínosom programu je stanovenie si dlhodobého cieľa. Tento cieľ programu Terra Incognita je zvýšenie kvality života a návštevnosti Košického kraja prostredníctvom rozvoja kultúry, športu, voľnočasových aktivít a cestovného ruchu. Medzi špecifické ciele programu Terra Incognita patria:

- Zvýšenie kultúrneho zázemia, povedomia a kultúrneho vyžitia obyvateľov kraja
- Zvýšenie kapacity aktérov a kvality poskytovaných kultúrnych služieb v regióne
- Skvalitnenie kultúrnej, športovej a voľnočasovej infraštruktúry pre domáci a zahraničný cestovný ruch

Na základe splnenia krátkodobého a dlhodobého cieľa sa očakáva takýto dopad programu v regióne:

- Podpora domáceho a príjazdového cestovného ruchu
- Posilnenie lokálpatriotizmu
- Posilnenie miestnej ekonomiky
- Zvýšenie záujmu o šport, miestnu kultúru a históriu
- Zvýšenie informovanosti o možnostiach turistického vyžitia v Košickom samosprávnom kraji
- Posilnenie súdržnosti rodín ako základných jednotiek spoločnosti

Podpora kreativity na úrovni miestnej samosprávy

Miestne dane v prípade historického mesta Banská Štiavnica a obce Svätý Anton sú upravené tak, aby dokázali na lokálnych umeleckých a remeselných aktivitách vždy získať maximum príjmov (zvýšenie alebo zníženie sadzby dane za osobitné užívanie verejného priestranstva, na poskytovanie služieb a predajného zariadenia pri príležitostných trhoch, za vstup motorovým vozidlom do historického centra). Na druhej strane vzhľadom k potrebe rozvíjať niektoré kreatívne činnosti, najmä v prípade rozvíjania kreativity u návštevníkov remeselných trhov, na podujatiach môže dôjsť k zníženiu sadzieb poplatkov.

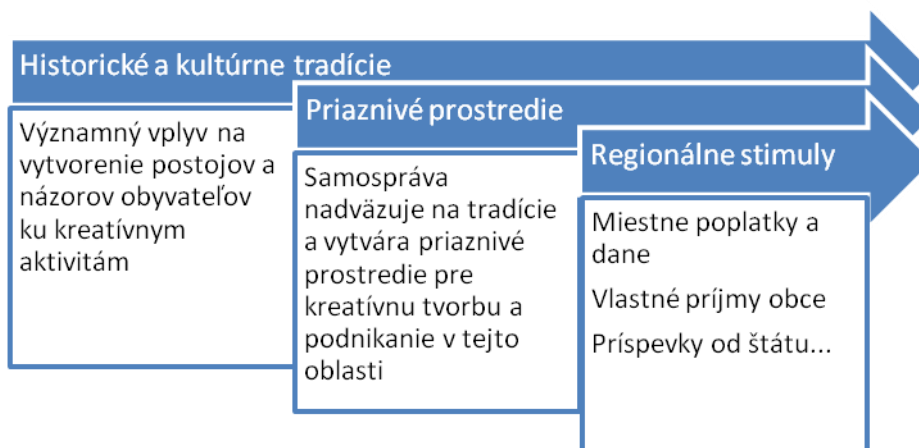
Obrázek 3: Základné informácie o programe Terra Incognita

Obidve obce dokážu ponuku kreatívnych aktivít „zlacnieť“ tým, že znižujú miestnu daň v tom prípade, ak remeselník alebo umelec priamo zapojí do práce či umeleckej činnosti návštevníka podujatia. Kreatívny tvorca tak neplatí žiadnu miestnu daň alebo len veľmi nízku daň. Dosahujú tým záujem zo strany návštevníkov, ale aj zo strany ponuky kreatívnych aktivít podporujú vyššiu účasť aktívnych umelcov. Tieto kultúrno-historické obce dokážu skombinovať svoje príjmy s pôsobením regionálnych daností tak, aby si posilnili cez kreatívne akcie návštevnosť a tiež zabezpečili kvalitných umelcov, remeselníkov alebo iných kreatívnych tvorcov. Synergia účinkov takéhoto pôsobenia regionálnych stimulov je prehľadne spracovaná v Obr. 4.

73

Obrázek 4: Synergický účinok pôsobenia regionálnych stimulov v kultúrno-historickom regióne

Zdroj: vlastné spracovanie

Tento príklad úpravy miestnych daní s možnosťou zvýšenia príjmov z kultúrno-umeleckých aktivít a aj podpora umelcov je na Slovensku skôr výnimočná. Na vidieku znamená takáto podpora kreativity najmä možnosť: **zvýšenia príjmov** :

priamo: - obce, miestnych a „kočujúcich“ podnikateľov a umelcov

nepriamo: - zvýšenie kreatívnych aktivít

Zhrnutie pre vidiecky región je po uplatnení tejto podpory:

- rozvoj slobodných povolání v umeleckej a kultúrnej tvorbe
- rozvoj kreativity na vidieku
- rozvoj kreatívneho cestovného ruchu a iné.

Výhody a nevýhody spomínaného ekonomického nástroja obce - lokálnej „dane“ sú spracované väzby najmä na podnikateľský sektor v tab. 2.

Tabuľka 2: Výhody a nevýhody súčasného systému uplatňovania lokálnej „dane“ na miestnej úrovni

VÝHODA TAKTO URČENEJ MIESTNEJ DANE	NEVÝHODA TAKTO URČENEJ MIESTNEJ DANE
Nízka administratívna náročnosť výberu dane	Je viazaná na podnikateľskú schopnosť vlastníka uhradiť ju
Progresivita dane Stimulačná funkcia	Nie je viazaná na podporu domácich podnikateľov Znížená alebo zvýšená sadzba dane je väčšinou závislá od súčasnosti bez väzby na budúcnosť rozvoja kreatívnych firiem
Zdroj lokálnych príjmov – plnenie alokačnej funkcie	Je politicky citlivá na miestnej úrovni, závisí od priorít obcí
Nezávislosť od daňového systému štátu- Má možnosť flexibilných zmien zastupiteľstvom obcí Redistribučná funkcia	Nie je citlivá na význam jednotlivých akcií pre rozvoj regiónu Mobilizuje len samosprávu Preferencie kreatívnych firiem závisia od požiadaviek na zvýšenie príjmov obce

Zdroj: vlastné spracovanie

Ďalším príkladom možnosti spolupráce je vytvorenie združenia. V polovici minulého desaťročia vzniklo v Banskej Štiavnici Združenie turizmu Banská Štiavnica. Dôvod ich vzniku si sami aktéri organizácie uvádzajú takto. Na otázku“ **Prečo sídlime v Banskej Štiavnici?**“ **odpovedajú:** *Banská Štiavnica je jedinečné miesto, Banská Štiavnica je mestom bohatej histórie, Banská Štiavnica je atraktívnym turistickým mestom, Banská Štiavnica je mestom umelcov - výtvarníkov, poetov, literátov ...*

Cieľom združenia je podľa stanov najmä:

- a) podporovať rozvoj regiónu Banskej Štiavnice a ďalších obcí v Štiavnických vrchoch;

- b) podporovať svojich členov, zastupovať ich záujmy a presadzovať ich názory na cestovný ruch;
- c) viesť svojich členov k etickému podnikaniu v cestovnom ruchu.

Združenie turizmu tvoria podniky ponúkajúce ubytovanie a reštauračné služby, obchody, ponúkajúce umelecké diela, štátne lesnícke a poľovnícke múzeum Svätý Anton, turistická kancelária Jantárová cesta a iné. Vďaka pôsobeniu tohto združenia došlo v Banskej Štiavnici k synergii medzi aktivitami mesta, združenia a komunity umelcov. Tento účinok je spracovaný prehľadne na Obr.5.

Obrázek 5: Synergický účinok kultúrno-historického mesta, partnerstva a kreatívnej tvorby

Zdroj: vlastné spracovanie

Osobitným príkladom kreativity je vstup občianskeho združenia do diania v regióne. Jedinečné je v Banskej Štiavnici je kreatívne využitie železničnej stanice v Banskej Štiavnici (nástupište stanice, vnútorná hala s prezentáciou tvorby umelcov). Na Obr.6 sú prezentované priestory železničnej stanice, ktorá je v prenájme občianskeho združenia umelcov Štokovec. Umelcom vyšli ústrety zástupcovia štátnej železničnej firmy. V priestoroch stanice vystavujú svoje diela, tvoria a majú k dispozícii tiež ubytovanie pre mladých tvorcov, ktorí tu absolvujú svoje študijné pobyty.

Obrázek 6: Kreatívne využitie železničnej stanice v Banskej Štiavnici

Výsledky výskumu smerovali k tomu ako dokázať zlepšiť situáciu v regiónoch pre umelcov – „podnikateľov“. Väčšinou sú títo umelci samostatné fyzické osoby (z hľadiska daní a odvodov do štátu – podnikateľský subjekt) alebo nepodnikateľské právnické subjekty – občianske združenia. Preto sme spracovali návrh foriem podnikania s obcou alebo uvažovali sme tiež o samostatnom obecnom podniku. Názorne je výsledok spracovaný v Tab.3.

Tabulka 3: Formy podnikania v oblasti kreatívneho priemyslu na úrovni obce

ORGANIZAČNÁ FORMA	ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY	PRÍSTUP KU FINANCIÁM	DÔSLEDKY PRE OBEC V PRÍPADE ROZVOJA KREATÍVNYCH AKTIVÍT	
			POZITÍVNE	NEGATÍVNE
1. Partnerstvo súkromných firiem (podľa obchodného alebo občianskeho zákonníka) Partnerstvo s obcou	- Proces riadenia v podniku závisí od dodržiavania pravidiel zmluvy uzavretej pri vzniku podniku - Zisk je rozdeľovaný medzi partnerov podľa zmluvy - S obcou existuje spolupráca najmä formou služieb	- Financovanie prostredníctvom úverov - Súkromné investovanie - Lokálne úľavy na miestnych poplatkoch - Výhodnejší prístup k aktivitám stavebného charakteru	- Čiastočná kontrola nad aktivitami podnikateľov - Všetko riziko znášajú podnikatelia - Vysoká výnosnosť - zisky môže nepriamo slúžiť pre zveľadenie obce - Zviditeľnenie obce	- Slabý prístup ku kapitálu - Administratívne náročná spolupráca pre vyhodnocovanie obci - V prípade s.r.o podnikatelia ručia len do výšky vkladu - V prípade podnikateľov-fyzických osôb ručia tieto celým majetkom - Celý príjem z poskytovaných služieb zostáva podnikateľom

2. Obecný podnik	• Podlieha kontrole obci- poslancom a starostovi • Najmenej traja členovia správnej rady z radov poslancov • Časť zisku pohltia náklady na správnu radu • Môžu sa uplatniť príjmy obce aj z iných činností	• Financovanie prostredníctvom úverov • Súkromné zdroje využívané v menšej miere • Minimálny prístup ku grantom a dotáciám pre kreatívnu činnosť	• Zisk slúži obci • Verejnosť môže posudzovať hospodárenie podniku • Zvyšuje zainteresovanosť zamestnancov samosprávy na zabezpečení zamestnanosti v obci • Zviditeľnenie obce	• Slabý prístup ku kapitálu • Priemerné riziko v podnikaní, možnosť ručiť obecným majetkom • Priemerná výnosnosť • Vysoká miera kontroly nad podnikaním
3. Partnerstvo obec a podnikatelia alebo občianske združenie	• Podlieha kontrole štátu v prípade získania financií z verejných zdrojov • Časť zisku pohltia náklady na správnu radu • Môže uplatňovať oslobodenie od dane pre rozvoj kreatívnej činnosti	• Úverové financovanie • Dostupné obecné a vládne granty • Súkromné investovanie a dostupnosť kultúrnych grantov	• Zdieľaná kontrola a zdieľané riziko • Podnikatelia môžu investovať vlastný kapitál a dosiahnuť zodpovedajúcu návratnosť • Podnikatelia môžu byť členmi správnej rady • Verejnosť môže posudzovať hospodárenie podniku • Zviditeľnenie obce	• Vysoké riziko využívania financií obce • Nízke riziko v ručení podnikania • Čiastočný prístup ku kapitálu • Administratívne náročná spolupráca pre vyhodnocovanie obci

Zdroj: vlastné spracovanie

Záver

Príležitosti pre rozvoj regionálnych stimulov motivujúcich aktérov v regióne ku kreativite

- Vytvorenie právneho prostredia podporujúceho uplatňovanie alternatívnych foriem zabezpečovania verejných služieb (napr. pre zmluvy o partnerstvách verejného a súkromného sektora);
- Uplatnenie pluralitnej participácie viacerých subjektov a rôznych foriem pri zabezpečovaní služieb obcami (súkromné firmy, spolu vytvorené partnerské organizácie, združenia obcí, neziskové organizácie, občianske iniciatívy, jednotliví občania obce), teda širšie uplatňovanie alternatívnych metód poskytovania kreatívnych služieb a rozvoja kreatívnej tvorby. Vytvorením konkurenčného prostredia a rovnocennej súťaže by sa uplatnili trhové princípy zabezpečovania kreatívnych služieb a kreatívnych tovarov, ktoré vedú k úsporám a ku kvalite.

Časopisné publikácie

- [1] BALÁŽOVÁ, E. - VALACH, M.: Postavenie programového rozpočtovania v miestnej samospráve v SR. In Ekonomické aspekty v územnej samospráve II : recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej korešpondenčnej konferencie. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2012. s. 101--107. ISBN 978-80-7097-932-7.
- [2] BERESECKÁ, J.: Organizácia cestovného ruchu vo vybraných štátoch Európskej únie a v Slovenskej republike. In Nová temata v řešení socioekonomického rozvoje regionů : sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí, Liberec 8. března 2011. Praha 17: Vysoká škola regionálního rozvoje, 2011, s. 19--30. ISBN 978-80-87174-02-9.
- [3] BERESECKÁ J. 2011 Podpora rozvoja cestovného ruchu prostredníctvom marketingovej komunikácie v ubytovacích zariadeniach lokalizovaných v Nitrianskom vidieckom priestore In:Marketing a obchod s. 41-45. ISBN 978-80-89241-41-5.
- [4] BERESECKÁ, J. 2011 Marketingové aktivity v konkurenčnom prostredí = Marketing activities in a competitive environment tab.In: XIV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. s. 314-320. -- Brno : Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5513-1
- [5] Final report, OMC – **Expert Working** Group on maximising the potential of Cultural and Creative Industries, in particular that of SMEs, 2010, EC..
- [6] Kol: Východiská koncepcie na podporu kultúrneho a kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike, Vlada SR, 14.11.2011
- [7] Kol.: Združenie Štokovec v Banskej Štiavnici, 2012, www.banskastanica.sk
- [8] MITALOVÁ, J.- MOLITORIS, P. 2006. *Právno-ekonomické aspekty rozpočtov vo verejnej správe*. Košice : UPJŠ. 2006. ISBN 80-7097-653-5

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0101-10.

Obsah

HODNOCENÍ ÚZEMNÍCH PLÁNŮ Z POHLEDU UDRŽITELNÉHO ROZVOJE (VURÚ) A DOPADŮ NA ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ (SEA)	3
VYBRANÉ SPÔSOBY A METÓDY MERANIA A HODNOTENIA REGIONÁLNYCH DISPARÍT	21
ROZVOJ BYDLENÍ NA ČESKÉM VENKOVĚ	35
REGIONÁLNE DISPARITY V PRIESTORE KRAJÍN V4 A HNACIE SILY ROZVOJA.....	52
REGIONÁLNE STIMULY PRE ROZVOJ KREATIVITY – CESTA K ZVYŠOVANIU REGIONÁLNEJ ZAMESTNANOSTI	66

REGIONÁLNÍ ROZVOJ MEZI TEORIÍ A PRAXÍ

1/2014

Toto číslo vyšlo v dubnu 2014

Všechny příspěvky uvedené v časopise byly anonymně recenzovány dvěma hodnotiteli. Příspěvky neprochází jazykovou redakcí.

Pokyny pro autory jsou dostupné na www.regionálnírozvoj.eu

Redakční rada:

Prof. PhDr. Marek Franěk, CSc., Ph.D.

Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové

Prof. Ing. arch. Jan Koutný, CSc.

Fakulta architektury VUT V Brně

RNDr. Zita Kučerová, Ph.D.

Centrum evropského projektování Hradec Králové

Ing. Martin Maštálka, Ph.D.

Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice (výkonný redaktor)

RNDr. Miloslav Novák

Odbor ekonomických a dobrovolných nástrojů Ministerstvo životního prostředí ČR

Mgr. Michael Pondělíček, Ph.D.

Civitas per Populi, Vysoká škola regionálního rozvoje Praha

RNDr. Josef Postránecký

ředitel Kanceláře náměstka ministra vnitra pro strategie a evropské fondy

doc. Ing. arch. Vladimíra Šilhánková, Ph.D.

Civitas per Populi, Vysoká škola regionálního rozvoje Praha (šéfredaktorka)

Mgr. Zdeněk Semorád

vedoucí Kanceláře primátorky města Pardubic

Ing. Jiří Svátek

vedoucí Odboru strategického rozvoje města Hradce Králové

Ing. Oldřich Vlasák

místopředseda Evropského parlamentu a člen Výboru pro regionální rozvoj Evropského parlamentu, místopředseda SMO

Vydavatel:

Civitas per Populi, o.p.s.

Střelecká 574/13

500 02 Hradec Králové

www.civitas-group.cz

Vysoký škola regionálního rozvoje

Žalanského 68/54

163 00 Praha 17 – Řepy

www.vsr.cz

Adresa redakce:

Civitas per Populi, o.p.s., Střelecká 574/13, 500 02 Hradec Králové

redakce: Eva Hessová

ISSN 1805-3246